

Ketabton.com

د مشہد سفر

اودسنیانوغم خپلی حالت

لیکنه : محمد بشیر مدني

کال : ۲۰۲۳ میلادی

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

5	سريزه .....
6	دسفر كيسه .....
11	جغرافيايي موقعيت: .....
11	تاريخي پس منظر: .....
11	تفريحي فعاليتونه: .....
12	د اقامت ځايونه : .....
12	د ليدو وړ ځايونه : .....
12	د ليدو غوره وخت : .....
13	په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنگي منظره : .....
17	دطوس ښار تاريخي شاليد : .....
24	دامام رضا دحرم د جوړوالی تاريخچه : .....
25	دامام رضا دحرم نقشه : - .....
26	دامام رضا دزيارت صحنونه : .....
31	دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) : .....
53	شيعه گان او عقیده يی : .....
53	بنسټ ايښودونکي او مهم شخصيتونه: .....
56	نظرونه او عقيدې: .....
59	فکري او عقيدوي ريښې: .....
61	-شاه اسماعيل او دولتي مذهب) : .....
63	- اسماعيل صفوي (وینه بهوونکې څيرې نامعلومه کيسه) : .....
72	هارون الرشيد : .....

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

په ايران كې د سنيانو تاريخ او سني ټولنو ته كتنه :	79
-په ايران كې د سني مذهب تاريخ او واقعيت:	96
په ايران كې ځيني ناروا او حرام كارونه:	99
1-د علي بن موسي زيارت ته د حرم نوم وركول	99
2- د حجاب نشتوالی	101
3- مؤقته نكاح :	109
پايله :	124
مصادرو او منابعو فهرست	126

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

سريزه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا وحبیبنا محمد وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم
الى يوم الدين .

وبعد : ما ځينې سفرونه کړي خود مشهد سفر ډير عجيب وه ځکه زه داسې يو هيواد ته لاړم چې ظاهرا يو
اسلامي هيواد دی او نوم يې هم د ايران اسلامي جمهوريت دی ، د جمعې په ورځ کوهسنگي پارک ته لاړم ،
دا چې لباس مې افغاني ملی لباس وه دويمه بڼه نه ښکاريدم ، ما د جومات په هکله پوښتنه وکړه هغوی يوې
خواته اشاره وکړه چې هلته جومات دی کله چې ورغلم خلکو په کې اتې کاوه نو حيران شوم ، بيا مې ديو
دوست څخه پوښتنه وکړه چې نن د جمعې ورځ ده لمونځ به چيرې کوو هغه په ځواب کې وويل دلته جومات
نشته ، ماهڅه وکړه جومات پيدا کړم خوو مې نشو کړای ، ځينو تکیه خانوته ورغلم هلته به ټول د شيعه
مشرانو د عکسونه څخه ډک وه ، پارکونه هم په مجسمو پوښلي وه ،

سفر د پوهې، تجربې او بصيرت يوه مهمه وسيله ده. د شيعه نړۍ يوله مقدسو ځايونو څخه دمشهد ښار
دی، چې نه يوازې د معنوي سفرونو کوربه دی، بلکې تاريخي، جغرافيايي او کلتوري ارزښتونه هم لري. پدې
ليکنه کې هڅه کوم د مشهد ښار او د امام رضا د حرم په اړه هراړخيز معلومات وړاندې کړم، له جغرافيايي
موقعيته نيولې تر تاريخي شاليد، تفريحي فعاليتونو، اقامتي ځايونو، د زيارت صحنونو، برنيو، او د شيعه
عقايدو وضاحت پورې. همداراز، د ايران د سني ټولنو وضعيت او په دغه هيواد کې د مذهبي ازاديو واقعيت
هم څېړل شوی دی، ترڅو لوستونکي له بېلابېلو اړخونو نه ژور درک ترلاسه کړي. علی کل حال څه گڼ وډ
معلومات مې راټول کړي غواړم گرانو لوستونکو ته يې د کتاب په شکل وړاندې کړم ترڅو د دغه تش په نوم
اسلامي جمهوريت حقيقي بڼه ورته ښکاره شي. دا هغه مهم ټکي وه چې د قدرمنو ويونکو حضور ته مې
وړاندې کړل ، الله جل جلاله د ټول سني مسلمانان د مجوسو د ظلم څخه وژغوري . او موږ ته د الله جل
جلاله د دغه کتاب اجرا و ثواب په هغه ځای کې راکړي چې بلې خواته مو مخ نه اوړي ، يوم لا ينفع مال
ولا بنون الا من آتى الله بقلب سليم .

په درنښت

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

محمد بشير مدني

د سفر كيسه :

د دنيا ژوند د زياتو هسكو او ټيټو سره تړلی دی خو د ښه نصيب خاوند هغه څوک دی چې عمر يې د الله جل جلاله په عبادت کې تير شي او په آخرت کې يې حساب آسانه او د الله جل جلاله په وړاندې خجالت او ذليل نه وي ماته هم د يو مريض د معایناتو لپاره ايران ته د تگ ضرورت پېښ شو چې د ويزې لپاره يې زيات وگرځيدم خو بالاخره مې يو سياحتي شرکت ته مخه کړه په نتيجه کې ورسره مخامخ شوم چې د کابل څخه مشهد او بيا دوباره د مشهد څخه کابل ته د دوه کسانو تکتونه په 940 امريکايي ډالرو باندې وشول چې په 5/12 ميلادي کال د کابل هوایي بين المللي ډکرتو ورغلو چې په 12 بجې مو حرکت وکړ څه کم دوه بجې مشهد ته ورسيدو د کابل څخه ورغلي مسافري ټول تم کړل او ويل يې د پوليو واکسين تطبيق کول ضروري دي موږ يې تقريبا يوساعت يا څه زيات وځنډولو پدې مهال د تاجکستان څخه نور مسافر راغلل هغوی يې د واکسينو تطبيق څخه پرته پرېښودل ويل يې د هغوی واکسينونه ضرورت نشته ، په هرحال افغانانو ته يې په ډيره سپکه سترگه کتل چې کله د هوایي ډگر څخه را بهر شوو نو زموږ يو دوست مو تر راوستلی وه زموږ په انتظار وه ، ډير ښه روغ بريی وکړ مو ترکی سواره شوو يو دوکان ته ورغلو کابل يې پرې ليکلي وه ما فکر وکړ چې ښايي افغانان وي کله چې ورغلو معلومه شوه چې هغوی ايرانيان وه خو صرف ددې په خاطر وه چې نوی ورغلی افغان مسافر يې ورجلب کړی همراه نومۍ يوسيم کارت يې په درې لکه تومنه را باندی خرڅ کړفې الحال تيلفون فعال شو دا چې په ايران کې انترنت بند دی زما (وی ، پی ، ان) يې راته انستال کړ او اتسپ هم فعال شو د هغه ځای څخه مو حرکت وکړ په چمران نمبر 7 کې د الهام ناظم کلينیک ته ورغلو دا چې نوبت مو مخکې نيولی وه ويل يې د پنځو بجو څخه تراوو بجو کارکوو بيا بيرته راغلو تر څو اطاق پيدا کړو يو هوټل ته ورغلو هغوی ويل موږ افغانانو ته ځای نه ورکوو بيا يو تقريبا تنگه کوڅه وه هلته مويو هوټل د صادقي په نوم و موند دوه اطاقه يو اشپزخانه يو تشناب او ورسره دهليزه نسبتا ښه ځای وه په پنځه لکه تومنه د يوې شپې خبره ورسره وکړه چې زموږ 705 افغانی کيږی ، بيا بيرته کلينیک ته راغلو هلته مو کاغذونه وروښودل چې د ډاکټري فيس دوه ميلينونه او پنځه سوه زره تومن کيدل ورته و موسپارل بيا دهغه ځای څخه دوه

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

نورو کلینیکونو ته لاړود یوې معاینې نتیجه یې د چهارشنبې څلور بجې راته وویل او د بلې معاینې نتیجه یې په آن لاین ډول کلینیک ته راولېږله .

--دوهمه ورځ (چهارشنبه) 2023 / 12 / 6 میلادي کال پدې ورځ تر ماسپینین پورې په اطاق کې پاتې شوم مازدیگر خواته چې کله لابراتوار ته ورغلم ویل یې د مریض وینه بیا راوړه ځکه پرونی وینه یې ورکه کړې وه بیا مریض پسې ورغلم او دوهم ځل مو وینه ورکړه ترڅو چې نتیجه یې معلومیدله ماښام ناوخته شو ، ترڅو چې نتیجه یې په لاس راتله ډیر ناوخته شو په هرحال بیرته الهام ناظم کلینیک ته راغلو نتیجه مو ورته وسپارله بیرته صادقي هوتل ته راغلو شپه مو تیره کړه .

-ماخوستان حرم مطهرته (ددوی په اند) ولاړم داحرم د علی بن موسی کاظم قبردې چې دوی اتم معصوم امام ورته وایي کله چې ورسیدم عجیب حالات مې ولیدل ښځې او نرسره گډ د ښځې مخ ددوی په اند عورت ندی ، د حرم په صحن کې یوکس شعروایه او نورو ددائرې په څیر آتن کاوه ، مخامخ یوه دعا په تېره لیکل شوی وه چې ټول په شرکې الفاظو شامله وه هر څوک به راتلل او دغه دعاگانې به یې ویلې ، دغه ډیر لوی ځای وه په جریبونو ځمکه یې په برکې نیولې وه ، داخل کې یې د اوبو حوض آب پاره موجوده وه دحرم اصل یوه زیره گونډزه وه هر ډول مریضان به ورته راتلل او د پنجرې څخه به هر زائر وپې ورغورځولې.

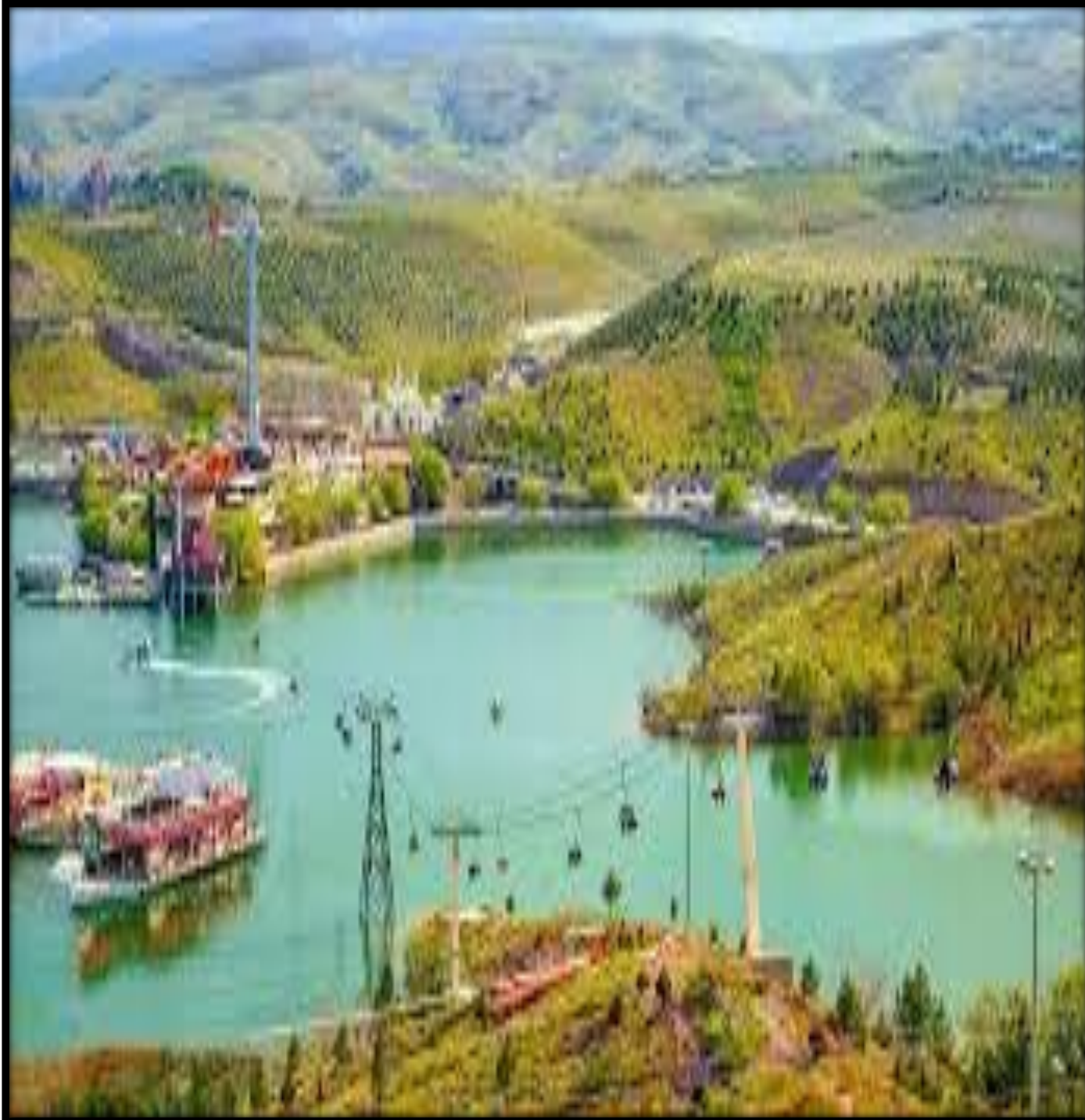
دامام رضا حرم دشیعه گانود اتم امام قبردې چې په ایران کې تر ټولو لوی دیني مرکز او دمکې مکرمې څخه وروسته یې د لوی دیني مرکز شکل ورکړی دی هرکال په میلیونونو کسان د زیارت لپاره ورته راځي دامام رضا حرم دایران د اسلامی معماری تر ټولو اوچت شاهکاردی چې دتاریخ په اوږدو کې زیات پراخوالی په کې راغلی دی .¹

¹ - زما د خپلو سترگو لیدلني .

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

۱- په مشهد (استان خراسان رضوی) کې د چالیدرې ښکلې منظره : ښایسته د چکرځای یو چالیدره وه چې کله ورغلو یوه هوايي زانگو وه چې دسرک دسرڅخه پرغره وراوښتله بیا لاندې اوبه وي هاخوا به

دمشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

سیلانیان کوزیدل ، مطلب دا چې ډیر خوندور ځای وه .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

چالیدره (Chalidarreh) د ایران په خراسان رضوي ولايت کې، په مشهد ښارته نږدې، د طبقه شانديز په ولسوالۍ کې موقعيت لري. دا سيمه د کوهستاني طبيعت، ښکلي منظرې او تفريحي فعاليتونو له امله د سيلانيانو لپاره يوه محبوبه سيمه ده.

جغرافيايي موقعيت:

چالیدره د مشهد ښار څخه شاوخوا ۵ کيلومتره لرې، په طبقه سيمه کې موقعيت لري. د دې سيمې اصلي جاذبه د چالیدره بند دی چې د جغرق رودخاني پرسر جوړ شوی..

تاريخي پس منظر:

د چالیدرې بند جوړولو پروژه په ۱۳۷۶ هجري شمسي کال کې پيل شوه او په ۱۳۸۱ کال کې بشپړه او پرانيستل شوه. هدف يې د سيمې د اوبو اړتياوې پوره کول، د زراعت لپاره اوبه برابرول او د چاپيريال ساتنه وه. د دې بند جوړولو سره، د سيمې طبيعي ښکلا او سياحتي امکاناتو ته وده ورکړل شوه.

تفريحي فعاليتونه:

چالیدره د مختلفو تفريحي فعاليتونو لپاره مشهوره ده، چې ځينې يې عبارت دي له:

- ترن کوهستان
- زيب لاین
- بانجي جامپينگ
- سافاري
- قايق سواري (پدالي، موتوري)
- تله سيژ
- کارتینگ
- باگي سواري
- ماهيگيري

-همدارنگه، د سيمې په اوږدو کې رستورانتونه، کافي شاپونه او چای خانې شتون لري چې د سيلانيانو لپاره د آرامۍ او خوند اخيستلو ځايونه دي.

د مشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د اقامت ځايونه :

که غواړئ چې د چالیدره سیمې ته نږدې پاتې شئ، لاندې اقامت ځايونه مناسب انتخابونه دي:

- هوتل بام طبقه : په ۱۳۸۶ کال کې پرانیستل شوی، د ۲۱ اتاقونو او سوئیتونو سره، چې د پلکانی ډیزاین له امله ښکلې منظره لري.
- هوتل پارک حیات : په ۳۲۰ واحدونو سره، د لوکس سوئیتونو او آپارتمانونو سره، چې د کوهستاني طبیعت سره یوځای شوي دي .

د لیدو وړ ځايونه :

د چالیدره سیمې شاوخوا ځینې نور جاذب ځايونه عبارت دي له:

- روستای کنگ : د پلکانی معماری او ښکلې طبیعت سره.
- پارک آبی موجهای خروشان : د آبی تفریحی فعالیتونو لپاره.
- شهر طبقه : د کوهستاني تفریحی فعالیتونو لکه پیست اسکی، اتومبیل رانی او سوارکاري لپاره.
- روستای جاغرق : د تاریخي ځايونو او د ۷۰۰ کلن چنارونې^۲ سره .

د لیدو غوره وخت :

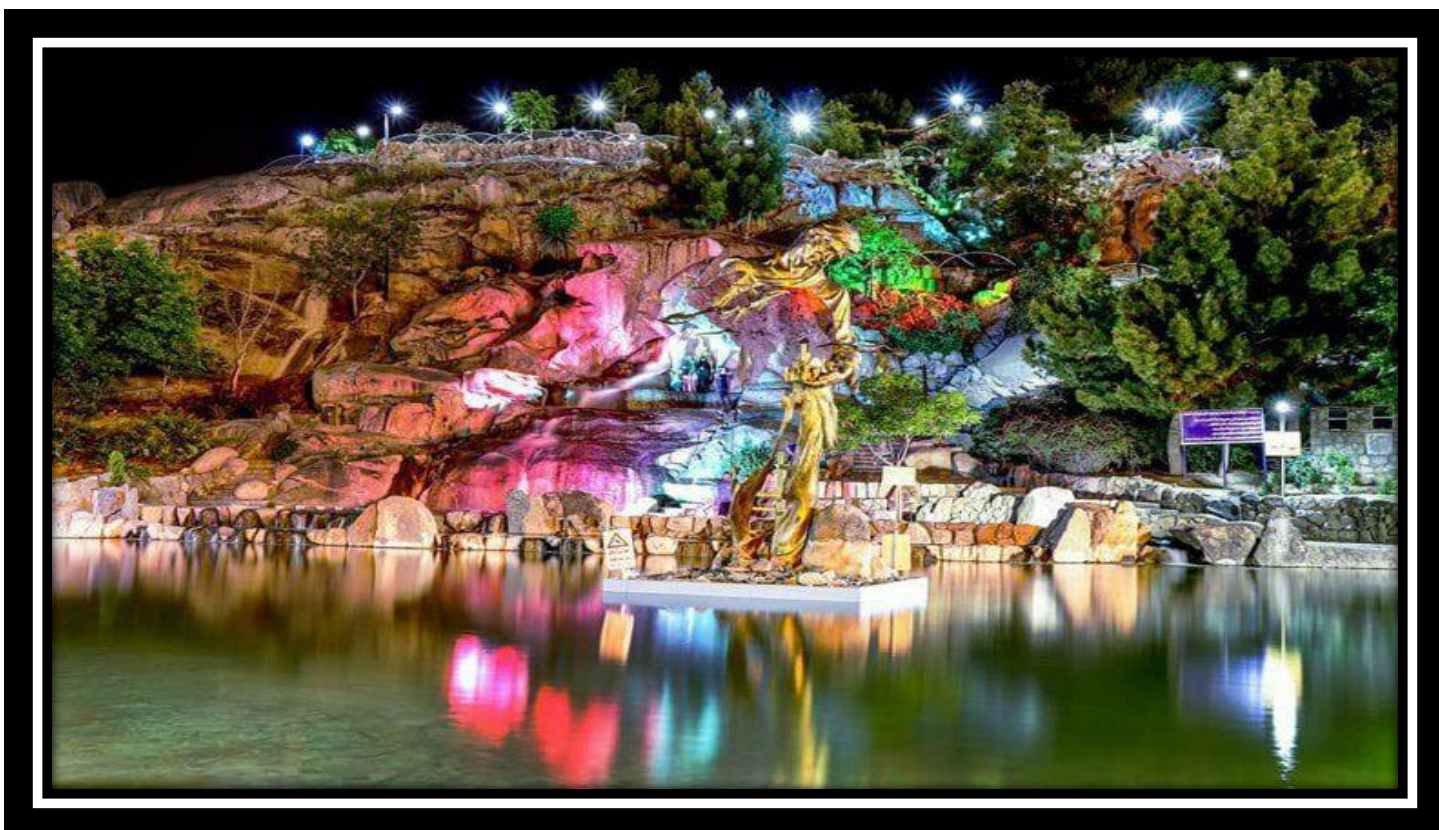
د چالیدره سیمې ته د لیدو لپاره غوره وخت د پسرلي او دوبي میاشتې دي، کله چې هوا معتدله او طبیعت په خپله ښکلا کې وي . په ژمي کې، هوا سړه او ځینې تفریحی فعالیتونه محدود کیدی شي.

که تاسو د طبیعت سره مینه لرئ او غواړئ د مشهد ښار څخه لر لیرې د تفریح او آرامۍ ځای ومومئ، چالیدره یوه غوره انتخاب دی.

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

۲- په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنگي منظره :

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

د مشهد سفر او د سیلانیو غم خپلی حالت

- کوهسنگي: یوه تاریخي او کلتوري سیمه ده چې په ایران کې، په خراسان رضوي ولایت، په مشهد ښار کې موقعیت لري. دا سیمه د خپل تاریخي اهمیت، طبیعي ښکلا، او کلتوري میراث له امله د سیلانیانو او ځایي اوسیدونکو لپاره یو مشهور تفریحي ځای دی.

- موقعیت او لاسرسی :

کوهسنگي د مشهد ښار په جنوب لويديځ کې موقعیت لري. دې سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنگي ایستگاه کارول کېږي، چې په ۲۰۱۹ کال کې پرانستل شوې.³

- تاریخي او کلتوري اهمیت :

کوهسنگي د تیموري دورې راهیسې د استراحت ځای په توګه پیژندل کېږي. د بابر په دور کې، دا سیمه د استراحت او تفریح لپاره کارول کېده. په دې سیمه کې د امام رضا د تیریدو یادونه شوې ده، چې د هغه د دعا له امله، دا سیمه د خلکو لپاره د خیر او برکت ځای ګرځېدلې.⁴

- مهم ځایونه :-

د خراسان لوی موزیم: دا موزیم د خراسان تاریخ او کلتور نندارې ته وړاندې کوي. په دې موزه کې د تاریخي اثارو لکه د سکه، گچ کاري، او خطي نسخوننداره کیدی شي.

د کوهسنگي چارسوق بازار: دا بازار د هنرونو او صنایع دستی لپاره مشهور دی، چې سیلانیانو ته د محلي تولیداتو پیرودلو فرصت برابروي.⁵

- طبیعي ښکلا:

کوهسنگي د طبیعي ښکلا لپاره هم پیژندل کېږي. د دې سیمې غرونه، د اوبو حوضونه، او شنه فضا د سیلانیانو لپاره د تفریح او آرامۍ ځایونه دي.

³ en.wikipedia.org -

⁴ isna.ir -

⁵ - salameno.com

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

-تاريخي پيښې:

په کوهسنگي کې د شاه عباس تاج پوشی تر سره شوې وه. همدارنگه، د نادر شاه افشار په وخت کې هم دا سيمه د جگړو او تاريخي پيښو شاهد وه.⁶

-د لاسرسي لارې:

د کوهسنگي سيمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنگي ايستگاه کارول کېږي. همدارنگه، د مشهد ښار بسونه هم دې سيمې ته تگ راتگ لري..

-د ليدو وخت:

کوهسنگي د کال په ټولو موسمونو کې د ليدو لپاره مناسب دی. په ځانگړې توگه، په پسرلي او دوبي کې د طبيعي ښکلا او معتدلې هوا له امله، دا سيمه د سيلانيانو لپاره جذابه ده..

که تاسو د تاريخي ځايونو، کلتوري ميراثونو، او طبيعي ښکلا سره علاقه لرئ، نو کوهسنگي د مشهد په زړه پورې سيمو کې ځای لري چې ليدو ته يې وړ انديز کېږي ..

---

⁶ - isna.ir / gohargasht.ir

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

د طوس ښار تاریخي شالید :

دا لیکنه د طوس ښار تاریخ وړ اندې کوي، چې د خراسان تر ټولو لوی ښار او د امام الغزالي ټاټوبی دی، او په اسلامي تاریخ کې د هغې سوکالي، ښې چې وروسته یې په ایران کې د تاتارانو او صفویانو په لاس ویجاړه شوه.

-خو زموږ د معاصر اسلامي نړۍ په نقشه کې طوس چیرته دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه مشهور الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې وختونو کې د دې نوم سره د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه په حقیقت کې. دا د تاریخ په نامعلوم ځای کې ورک شوی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چېرې چې د دوی نومونه په کتابونو او کتابتونونو کې پاتې دي! پدې لنډه سریزه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړ اندې کوو. د اسلامي فتحې وروسته، د خراسان پراخه ښار د اسلامي تمدن یوله مهمو مرکزونو څخه پاتې شو او د عالمانو، تصوف، فلسفې او الهیاتو لپاره یوه زرخیزه ځمکه وه. د طوس ښار، چې په خراسان کې یې په ندرت سره یادونه کېږي پرته له دې چې د طوس یادونه مخکې یا وروسته وشي، د دې تمدن تر ټولو لویه برخه او بخت درلود، د عالمانو او فیلسوفانو یو لوی نسل یې جوړ کړ او عرفانیان او الهیات پوهان یې تولید کړل.

-د خپل خوندور اقلیم له امله، دا د اموي او عباسي خلیفه ګانو لپاره د پاملرنې سرچینه شوه، او په لوی خراسان کې د دوی یوله خورا مهمو نظامي مرکزونو څخه وه. دا د هر هغه چا لپاره روښانه کېږي چې کتابونه او کتابتونونه ګوري چې دا علمي ښار څنګه د ډیرو عالمانو، نیکو شخصیتونو او عرفانیانو نومونو سره تړاو لري. هرڅوک چې الغزالي پیژني - او دوی لږ نه دي؛ په حقیقت کې، دوی د اسلامي دولت په هر ګوت کې موندل کېږي - خامخا به طوس پیژني!

-مګر طوس زموږ د معاصرې اسلامي نړۍ په نقشه کې چیرته مناسب دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه فقهاء، الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې نوم د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه هم په حقیقت کې، په دې وختونو کې. دا د تاریخ په تیاره کې ورک شوی دی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چېرې چې

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د دوی نومونه په کتابونو او دفترونو کې پاتې دي! پدې لنډه مقدمه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړاندې کوو.

-د طوس ښار جغرافيايي موقعیت:

-د هغه څه له مخې چې د تاریخ پوهانو لخوا راپور شوي، د طوس ښار د خراسان په لوی ولایت کې یې موقعیت درلود، د نیشاپور څخه شاوخوا لس فرسخه لرې وه. پدې کې دوه ښارونه شامل وو، یو یې طبران او بل یې نوقان نومېږي. دا د عثمان بن عفان رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال فتح شو. دا د علي بن موسی رضی الله عنه قبر لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي، او دا د عباسی خلیفه هارون الرشید قبر هم لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي. یاقوت الحموي په خپل کتاب "معجم البلدان" کې د مسعر بن المحلل په حواله د طوس ښار په اړه د هغه خبرې ذکر کړي دي:

- "طوس څلور ښارونه لري: دوه لوی او دوه کوچني. دا د عالي اسلامي ودانیو نښې لري، او دا د حامد بن قحطبه کور لري، او د هغې مساحت په ورته ډول یو میل دی. د هغې په ځینو باغونو کې د علي بن موسی الرضا قبر او د الرشید قبر دی. د دې او نیشاپور ترمنځ یوه لویه ماڼۍ ده، ښه جوړه شوې ده. ما هیڅکله د لوړو دیوالونو او قوي جوړښت له پلوه د دې په څیر هیڅ شی نه دی لیدلی. دننه یې طاقونه دي چې ښکلا یې تصورات حیرانوي، او همدارنګه الماری، محرابونه، خزاني، او د جلاوالي لپاره یوه خونه. ما د دې موضوع په اړه پوښتنه وکړه او ومې موندله چې د ښار خلک موافق وو چې دا د ځینو تبعانو لخوا جوړ شوی و، او هغه د یمن څخه د چین هیواد ته د تګ اراده درلوده. کله چې هغه دې ځای ته ورسید، نو پرېکړه یې وکړه چې خپل ... پرېږدي. حرم، خزاني او ذخیرې په داسې ځای کې وې چې هغه پکې ژوند کولو او په اسانۍ سره سفر کولی شي. نو هغه دا ماڼۍ جوړه کړه او د هغې لپاره یې یو لوی سیند وپهولو، چې نښې یې روښانه دي، او هغه خپلې خزاني پکې زیرمه کړې. او د هغه خزاني او حرم، او هغه چین ته لاړ او هغه څه یې ترلاسه کړل چې غوښتل یې او لاړ، نو هغه څه چې هغه په ماڼۍ کې ایښي وو، او په هغه کې د هغه لپاره پاتې شول، پیسې او خزاني، چې ځایونه یې پټ وو او د دوی د ځایونو توضیحات ورسره لیکل شوي وو، نو هغه په دې حالت کې پاتې شو، د هغه له لارې کارو انونه تیریدل او مسافر یې ورسره ودرول او دوی د هغه په اړه هیڅ نه پوهیدل، تر هغه چې دا روښانه شوه او اسد بن ابی یعفور، زموږ په وخت کې د کهلان واکمن، دا استخراج کړ ځکه

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

چې توضیحات هغه ته رسیدلي وو، نو هغه خلکو ته لارښوونه وکړه چې دا استخراج کړي او یمن ته یې ورسوي.

-بې شمیره عالمان او فقها له طوس څخه راپورته شول. دا زموږ لپاره کافي ده چې په لنډ ډول د دوی ترټولو د مشهورو یادونه وکړو. دا د لومړي کس څخه پیل کول ارزښت لري چې په اسلام کې د اسلام او مسلمانانو لپاره د ثبوت په توګه مشهور شو:

ابو حامد محمد الغزالي الطوسي:

د دین د امامانو امام، هغه څوک چې په ژبه، فصاحت، وینا، فکر، عقل او طبیعت کې یې هیڅکله نه دي لیدلي. په ځوانۍ کې، هغه په طوس کې د امام احمد الرضقاني په مشرۍ فقه زده کړه. بیا هغه د طوس د ځوانانو د یوې ډلې سره د امام الحرمین سره د زده کړې لپاره نیشاپور ته سفرو کړ. هغه سخت او په دقت سره کار وکړ تر هغه چې په لنډ وخت کې فارغ شو، د خپلو ملګرو په منځ کې غوره شو او قرآن یې حفظ کړ. هغه د خپل وخت تر ټولو پوه او د امام الحرمین په ورځو کې د هغه یو ملګری شو. شاګردانو له هغه څخه ګټه پورته کړه، او هغه یې تدریس او لارښوونه کوله. هغه حتی د کتابونو لیکل پیل کړل، او د امام د ورځو تر پایه پورې همداسې پاتې شو. هغه نیشاپور پرېښود او کمپ ته لاړ. د نظام الملک دربار له هغه څخه ښه هرکلی وکړ، او ملګري یې د هغه د لوړ مقام، د هغه د مشهور نوم، د هغه د فصیح بحثونو او د هغه د رواني بیان له امله هغه ته راټول شول. دا دربار د عالمانو لپاره یو منزل او د امامانو او فصیح عالمانو لپاره یو منزل و. الغزالي د امامانو سره د مناسبو تعاملاتو څخه خوند اخیست، د سختو مخالفینو سره یې لیدنه کوله، د اشرافو سره یې بحث کاوه، او د لویانو سره یې بحث کاوه. د هغه نوم په ټوله نړۍ کې مشهور شو، او هغه د پام وړ لوړوالی څخه خوند واخیست تر هغه چې بالاخره بغداد ته د میمونه نظامیه په ښوونځي کې د تدریس لپاره وګمارل شو. هغه هلته ورسید، او هر څوک د هغه د تدریس او بحثونو څخه متاثره شول، او هغه څه چې هغه د ځان په څیر ورسره مخ شو. د خراسان د امامت له اخیستلو وروسته، هغه د عراق امامت ته ورسید. بیا یې د اصول الفقه علم زده کړ، چې هغه یې مهارت درلود، او په هغې باندې یې کتابونه لیکلي. هغه د فقهې مکتب نوی کړ، او په هغې باندې یې کتابونه ولیکل. هغه اختلافات هم وضع کړل، او په هغې باندې یې کتابونه هم ولیکل. په بغداد کې د هغه وقار او مقام لوړ شو، تردې چې د هغه وقار د مشرانو،

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

شهزادگانو او خلافت تراغېز لاندې راغی. بیا شیان بل لوري ته لاړل، او د دقیقو علومو له مطالعې او په هغو باندې لیکل شویو کتابونو له تمرین کولو وروسته، هغه د زاهدۍ لاره غوره کړه او وقار یې پریښود، او هغه مقام یې پریښود چې تر لاسه کړی و او ځان یې د تقوا په اسبابو او د آخرت لپاره د رزقونو سره بوخت کړ. هغه هغه څه پریښودل چې هغه یې کول او د خدای تعالی د کور په لور روان شو او حج یې وکړ. بیا هغه سوريې ته ننوت او نږدې لس کاله په هغه هیواد کې پاتې شو، د مقدسو زیارتونو طواف او زیارت یې وکړ. هغه د مشهورو اثارو لیکل پیل کړل چې مخکې نه وو ترسره شوي، لکه احیاء علوم الدین او لنډ کتابونه لکه څلویښت احادیث، او نورې رسالې، چې که څوک یې په پام کې ونیسي، نود پوهې په مختلفو څانگو کې به د سړي مقام درک کړي. هغه د ځان سره مبارزه پیل او بدلون یې پیل کړ.

هغه ښو اخلاقو، ښه شخصیت او پاک ژوند ته وده ورکړه. د بې پروایۍ شیطان څخه خلاصون، د مشرتابه او وقار تعقیب، او د بد اخلاقو غوره کول د روح سکون، عالي اخلاقو، د رسمیتونو او زینت څخه آزادۍ، او د صالحانو لباس سره بدل شو. هغه خپلې هیلې لندې کړې او خپل وخت یې د خلکو لارښوونې او د هغه څه لپاره چې دوی یې په آخرت کې اندیښمن کوي، بللو ته وقف کړ. هغه نړۍ او د هغې سره بوختیا د هغو کسانو لپاره کرکه جوړه کړه چې د هغې پیروي کوي، او هغه چمتو شو چې ابدی کور ته لاړ شي او هر هغه چا ته تسلیم شي چې په هغه کې یې د پوهې او هوښیاری بوی لیدلی وي یا یې د لید ځینې څراغونو ته تسلیم کړي. هغه د ۵۰۵ هجري کال د جمادي الاخره په څوارلسمه نیټه په طبران کې ترمړینې پورې په طوس کې په خپل کور کې پاتې شو. هغه د طبران څخه بهرنځ شو. هغه په ۴۵۵ هجري کال کې زیږیدلی و.

تمیم بن محمد ابو عبدالرحمن الطوسی:

د مسند الحافظ لیکوال په حمص کې له سلیمان بن سلمه الخیاري، محمد بن روم او نورو څخه په مصر کې، اسحاق بن راهویه او الحسن بن عیسیٰ المسرجیسي په غرونو او خراسان کې سفرونه کړي او اوریدلي دي او عبدالرحمن بن الثقلین احمد وثیقین. حده بن خالد او شیبان بن فروح په عراق کې. له هغه څخه څو کسانو روایت کړی دی چې په هغو کې علي بن جمشاد العدل، ابوبکر بن ابراهیم بن البدر، د خلافت لیکوال او نور ډېر کسان شامل دي. الحکیم وایي: تمیم بن محمد بن تمغاج ابو عبدالرحمن طوسي د

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

حديثو معتبر عالم دی، چې ډېر احاديث يې ليکلي، ډېر سفرونه يې کړي او "المسند الكبير" يې تاليف کړی دی. ما دا زموږ د شيخانو له يوې ډلې سره وليدل.

زياد بن ايوب بن زياد الطوسي البغدادي:

يو له باوري حديث پوهانو څخه دی، هغه د هغولور پورو عالمانو څخه دی چې د پيروانو څخه يې حديثونه اخيستي دي. د مومنانو امير، امام البخاري، ابوداود، الترمذي، او النسائي له هغه څخه په حديث کې رو ايتونه کړي دي. هغه ته "دويه" لقب ورکړل شوی و او له هغې څخه به په غوسه کيده. احمد هغه ته "شعبه کوچنۍ" ويل. زياد بن ايوب الطوسي په ۱۶۶ هجري کې زيږيدلی و، او امام احمد به ويل چې هغه "کوچنۍ شعبه" دی. هغه په بغداد کې ژوند کاوه او په ۲۵۲ هجري کې مړ شو.

عبدالله بن هاشم الطوسي الرذکاني:

هغه يو له مشهورو لومړنيو عالمانو څخه و او د هغولويو عالمانو له لسم نسل څخه و چې د پيروانو څخه يې حديثونه اخيستي وو. هغه په طوس کې زيږيدلی و او خپل ډيروخت يې په نيشاپور کې تیر کړی و. هغه له ابن عيينه، يحيى القطان، ابن مهدي، وکيع او نورو مشهورو حديث پوهانو څخه رو ايتونه کړي دي. مسلم، ابن خزيمة په خپل صحيح کې، صالح بن محمد الاسدي، احمد بن سلمه، ابن سعيد، حاجب بن ارکين الفرغاني او نورو له هغه څخه رو ايتونه کړي دي. احمد بن سياروويل: "عبدالله د حديثو په لټه کې مشهور و، او هغه د راويانو تر ټولو فصيح و، مگر بيا يې دا پرېښوده." دوی هغه ته سفرو کړ او د هغه په اړه يې وليکل، او هغه د حديث موضوع روښانه کړه. ابن حبان هغه د معتبرو کسانو په ډله کې ياد کړ. الحسين بن محمد القباني وويل: هغه په ۱۵۵ هجري کال کې د ذی الحجې په مياشت کې مړ شو. ابو القاسم الطبري وويل: هغه په ۱۵۸ هجري کال کې مړ شو. احمد بن سياروويل: هغه په ۱۵۹ هجري کال کې مړ شو.

علي بن مسلم بن سعيد طوسي:

په بغداد کې د پرله پسې اوسېدو له امله ورته د بغداد د اوسېدونکي لقب ورکړل شو او د ډېر عبادت له امله ورته د عبادت کوونکي لقب ورکړل شو. هغه له يوسف بن يعقوب بن المجيش، هشام، ابن المبارک، عباد بن العوام، عباد بن عباد، ابن نمير، يحيى بن زکريا ابن ابی زيدة، عبد الصمد بن الوداعي، ابوداود او نورو

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

څخه یې روایت کړی دی. بخاري، ابوداود او نسایي له ده څخه روایت کړی او نسایي په مسند مالک کې له زکریا الساجي څخه روایت کړی دی. يحيى بن معين او احمد بن ابراهيم الدراکي چې له هغه څخه مخکې وفات شوي هم له هغه څخه روایت کړی دی، لکه عبدالله بن احمد بن حنبل، ابن ابی الدنيا، ابوبکر الثناء، معاذ بن المثناء، ابراهيم بن حماد القاضي، ابوذر القديم. ابی داود، القاسم بن زکریا المطرز، ابن سعيد، ابن جریر الطبري، الحسين بن اسماعیل المحمدي، الحسين بن يحيى بن عیاش القطان، او ابو الحسين بن يحيى بن عیاش القطان او له ابو الحسين محمد البنا څخه تراخي حده پورې وو. النسائي وايي: هغه بد نه دی. ابن حبان هغه د امانتدارانو په ډله کې یاد کړی دی. عبدالله بن احمد د هغه په اړه وايي: هغه په 160 هجري کال کې زېږېدلی دی. السراج وویل: "هغه په جمادي الاخيرې کې په ۲۵۳ هجري کال کې مړ شو".

د طوس ويجاړول:

-توس په اسلامي ځمکوباندې د تاتارانو له بریدونو وروسته په بشپړه توګه ويجاړ شو. د تاتارانو څخه ژوندي پاتې شوي کسان مشهد ښار ته لاړل، کوم چې هغه وخت د طوس او د هغې د باغونو یوه څنډه وه. دوی دا ښار هغه وخت جوړ کړ چې دا ښار د افشاریانو پلازمینه شوه، چا چې د افغانانو له برید او په شیراز کې د ظالم صفوي دولت له منځه تللو وروسته په ایران واکمني کوله.

-شاه عباس په څرګنده توګه فرقه پرست و. تر ټولو ناوړه عمل چې هغه یې ورته هڅه ولودا وه چې ایرانيان وهڅوي مکې ته د حج زیارت پرېږدي او پرځای یې د مشهد په ښار کې د اتم امام علي بن موسی الرضا قبر ته لاړ شي. دا ځکه چې هغه د عثماني خاورې له لارې د سفر کولو او د ترانزیت فیس ورکولو پر ضد وه. هغه له علماوو وغوښتل چې د الرضا د حرم درناوی وکړي. هغه هم څو ځله له رضاحرم څخه لیدنه وکړه، او یو ځل په پښو مشهد ته لاړ. ویل کېږي چې هغه له ۱۳۰۰ کیلومترو څخه ډیر مزل وکړ. د شاه عباس دا توهینونکي ګام او د افشاریانو د کودتا چې مشهد د خپل ظالمانه واکمنۍ پلازمینه کړي، د بل هر ښاریا ځای پرېدل، د تاتاریانو لخوا پیل شوي ويجاړتیا دوام او بشپړول وو، او د طوس نوم د له منځه وړلو وسیله وه، کوم چې د روښانه اسلامي تاریخ په پاڼو کې د تل لپاره د ځلیدونکي ستوري په څیر ځلیدلی و. نن ورځ، دا په مشهد کې مدغم شوی، یو ښار چې د ایران په شمال ختیځ کې د صفویانو لخوا جوړ شوی او پالل شوی، د

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

رضوي خراسان ولايت پلازمينه. دا د پلازميني تهران وروسته د نفوس له پلوه په ايران كې دوهم لوی ښار

دی، چې د نفوس کثافت یې دوه نیم ملیونه دی. موږ د خدای سره تړاو لرو او موږ به هغه ته بیرته راشو.⁷

⁷ - موقع سني أون لاین .. الموقع الرسمي لأهل السنة والجماعة بإيران. / قصة الاسلام د داکتر راغب السرجانی ته څارنی لاندی / 2017/09/03.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

دامام رضا د حرم د جوړوالی تاریخچه :-

دامام رضا حرم چې د مشهد په ښار کې موقعیت لري په ایران کې تر ټولو مشهور او ښایسته دیني ځای دی ، دغه ماڼۍ چې د زیاتو کیسو لرونکې ده د یوې ښایسته کوتۍ په څېر په رضوی خراسان کې ځلېږي ، دغه مذهبي ځای ته دلرې او نږدې ځایونو څخه خلک د دغه زیارت د لیدلو لپاره راځي .

- دامام رضا سفر د مروې په لور :-

امام رضا د شیعه گانو په اند اتم امام دی نوم یې علی بن موسی بن جعفر دی چې په 148 ق کال تولد شو په مدینه منوره کې اوسیده کله چې پلار یې د دولت لخوا ونیول شو د شیعه گانو چارې دده په لاس کې ولویدې د وخت خلیفه مامون کوښښ کاوه چې امام رضا خپل جانشین وټاکي ترڅو د شیعه گانو حمایت را جلب کړي خونتیجه یې ورنکړه چې په 201 هـ ق کال د خپلو ملگرو سره د مروې په خوا لاړ .

عباسي مشهور خلیفه مأمون امام رضا ته د خلافت پیشنهاد وکړ مگر امام دغه غوښتنه قبوله نكړه ولی څه موده وروسته ددوی په نزد مأمون د صفر په میاشت کې امام مسموم او شهید کړ او امر یې وکړ چې دخپل پلار هارون الرشید تر څنگ یې د سنا باد په نوم ځای کې چې په توس کې موقعیت لري خاور ته وسپارل شو . ,
نچور : د امام رضا زیارت د علي بن موسی الرضا په مقبره باندې متمرکز یو کمپلیکس دی ، چې نور جوماتونه ، مقبرې ، برنډې ، انګړونه ، کتابتونونه او موزیمونه پکې شامل دي . د زیارت مرکزي نقطه ، چیرې چې علي بن موسی الرضا ښخ شوی ، د روضة المنورة په نوم پیژندل کېږي ، او یو مستطیل ځای دی چې شاوخوا ۱۰ متره اوږد او پراخ دی .

- دامام رضا د حرم جوړونه : - 8

سنا باد یو وړوکی کلی دی چې د توس په منطقه کې موقعیت لري هارون الرشید یې هلته خښ کړ مأمون یوه وړوکی گونبزه پرې جوړه کړه تر څنگ یې امام رضا هلته دفن شو پدې سره د منطقي اهمیت نور هم زیات

⁸ - ددې برخې معلومات مې د دغه مجلې څخه اخستی دی / مجله گردشگری فلاي تودی .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

شو او د مشهد نوم يې ځانته غوره کړ کلي او کورونه يوپه بل کې مدغم توس له منځه لاړ او اوسنۍ مشهد منځته راغې .

- دامام د زیارت په سبب د مشهد د ښار آبادۍ ډیرې په تیزی سره په مخ رو اې وې د سامانیانو په دوره کې د حرم د جوړونې لپاره لومړۍ اقدامات ترسره شول چې د تاریخ په اوږدو کې د نړیدو سره مخ شوه د غزنویانو په دور کې زیارت د سره جوړ او نوی گنیزه یې هم جوړه شوه ،

- د سلجوقيانو او خوارزمشاهانو په دورو کې هم جوړونې او تغییر منځ ته راغې .

- د مغولو په حمله کې دغه زیارت ته تاوان ورسید .

- د صفویانو په دور کې چې کله شیعه مذهب په رسمیت وپېژندل شو دامام رضا حرم په مکمل ډول د سره جوړ شو چې د وروستیو حکومتونو په راتگ سره پدې جوړښت کې زیاتوالی او پراخي راغله ، -----د افشاریانو په دوره کې د صحن طلاکاری وشوه.

- د قاجار په دوره کې نوې گنیزه تیاره شوه او پهلوی دوره کې حرم بیا ورغول شو او زیات تغیرات په کې راغلل.

- د اسلامی انقلاب د راتگ څخه وروسته هم نور زیات تغیرات په کې راغلل تردې چې د حرم حدود یو میلیون مترمربع ته ورسید.

دامام رضا د حرم نقشه :-

ډیر خلک هرکال ددې زیارت لپاره راځي دغه ښایسته جوړښت د برنډو ، انګړنو او مختلفو حصو څخه جوړ شوی دی . د 1357 شمسی کال څخه وروسته د رضوی قدس په ښار کې ډیر تغیرات راغلل او ډیر نوی

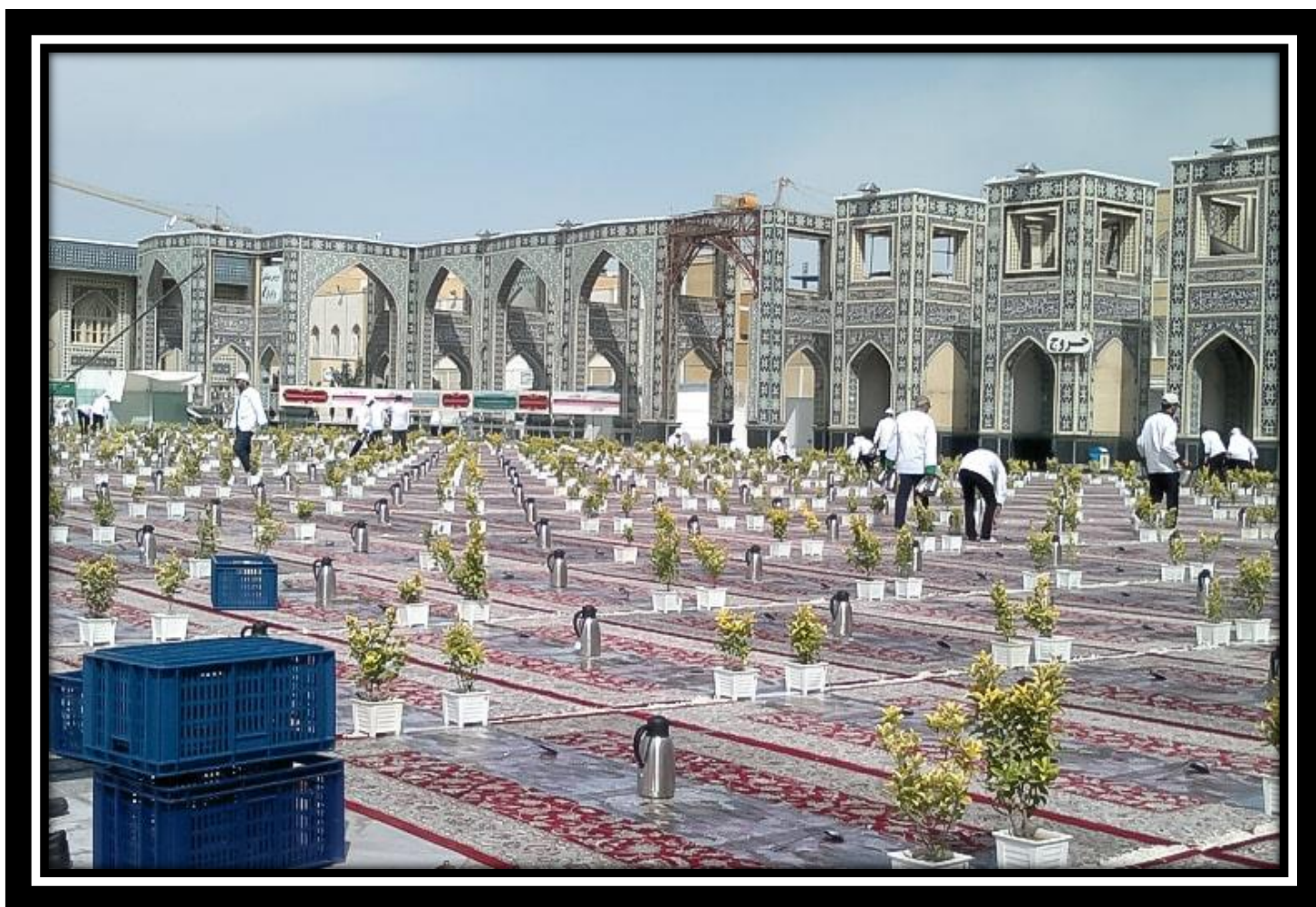
دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

صحنونه په کی منځ ته راغلل ، په وړاندې دورو کې ددې ځای مساحت 12 هکتاره ځمکه وه او اوس مهال 100 هکتاره ځمکه یې په برکي نیولې ده .

د صحن انځور

دامام رضا د زیارت صحنونه :

صحن : د جومات ترڅنګ کاروان سرای او مذهبي تعمیرته ویل کیږي ، چې د اسلامي معاری یو مهم عنصر بلل کیږي ، او معمولا مربع یا مستطیل شکله جوړښت ورکړی شوی وي او په منځ کې یې حوضونه او تشنابونه موجودوي چې مجموعا 9 صحنه لري او په لاندې ډول دي:

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

1-د انقلاب صحن: دایو ډیر بنایسته صحن دی چې دامام رضا د زیارت شمالی لوري ته موقعیت لري چې ددې جوړښت ترڅو تاریخي دورو پورې تړاو لري چې د تیموریانو په دوره کې د سلطان حسین بایقرا په حکم پیل شو، دغه طلايي صحن دامیر علی شیرنوايي په همت په 875 هـ ق کال کې جوړ شو بیا شاه عباس صفوی د ختیځ او شمال لوري تعمیرونه جوړ کړل، د انقلاب د صحن مساحت 674 متره مربع دی چې پدې کې د شیخ حسن علی اصفهاني، شیخ حر عاملی او شیخ مجتبی قزوینی قبرونه موجود دي. د انقلاب صحن د عتیق په صحن هم مشهور دی او 4 تعمیرونه په کې شته دي.

د عباسی تعمیر: دغه تعمیر بې جوړی او ډیر بنایسته په کاشیو پوښل شوی دی چې په طبرسی بست پوري نښتی دی دهمدي سببه د طبرسی په دروازه باندې نومول شوی دی

-دطلا نادری تعمیر: دغه تعمیر د نادر شاه افشار له وخته پاتی شوی دی چې په جنوبی خوا کې یی موقعیت لري او طلاکاری او جوړښت یې ډیر زړه راښکونکی دی.

-د ساعت تعمیر: داد صحن په غربی خوا کې موقعیت لري چې پدی کې یو لوی ساعت ایښودل شوی داهم د صحن ایوان په بست او د شیخ طوسی په بست پوري نښتی دی او دطوس ددروازی په نوم یادېږي.

د نقاره خانه تعمیر: دغه تعمیر دامام رضا د زیارت په ختیځه خوا کې موقعیت لري چې د حر عاملی په دروازه باندې هم پیژندل کېږي چې دسهار او ماښام د لمونځونو څخه مخکې اوازونه په کې ویل کېږي.

-د فولادو پنجره: دغه تعمیر د تیموریانو په دوره کې دهغو خلکو لپاره جوړ شوی وه چې دامام رضا زیارت ته به نشوای تللی، اودا د فولادو د پنجرې په نوم یادېږي.

-اسماعیل طلايي: (سقاخانه نادری): دغه تعمیر د صحن په منځ کې جوړ شوی دی چې د نادر شاه په زمانه کې د مرمرو څخه جوړ شوی دی.

2-د ازادی صحن: چې مخکیني خلک یې د نوی صحن په نوم پیژني د فتح علی شاه قاجار په حکم په 1233 هـ ق کال کې جوړ شو او 4335 مربع متره پراخوالی لري چې د طلاکاری د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شو، اودامام رضا د زیارت په ختیځ لوري کې یې د پښو خواته موقعیت لری.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

دغه صحن 4 تعمیرونه لري چې د طلا تعمیرې په غربی ، د باب سلام تعمیرې په شرقی لوری ، د ساعت تعمیرې یې په جنوبی لوري د باب الحکمت تعمیرې په شمالی لوری کې موقعیت لري ،

طلايې ناصري تعمیر 20 متره اوچت د امام رضا د زیارت یو ډیر مهم اړخ تشکیلوی چې د طلاکاری د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شوی ، او هغه ساعت چې په جنوبی برخه کې په صحن کې نصب شوی د مظفرالدین شاه زیارت ته یې هدیه کړی وه چې مخکې تردی د انقلاب په صحن کې وه .

3-د جامع رضوی صحن: چې دا د زیارت ډیر پراخه صحن دی چې 117000 مترمربع پراخوالی لري او په 1381 هـ کال کې افتتاح شو او داد انقلاب څخه وروسته جوړ شوی دی او 70000 کسان په کې ځایېږي او دغه صحن د مختلفو مراسمو او خبرو لپاره جوړ شوی او درې تعمیرونه لري چې هر یو یې دوه کلدستی په طلا باندې پوښل شوې او 30 متره لوړوالی لري .

صحن رضوی د باب الجواد، باب الرضا، خسروی نوو خیابان های امام رضا لاره لري او څو حجرې او غرفې لري د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په صحن هم یادېږي .

4-د اسلامی جمهوریت صحن: دغه صحن د اسلامی انقلاب د بریالیتوب څخه وروسته په 1368 ش کال کې د امام رضا په زیارت کې جوړ شو او آزاده فضایی 7302 مربع متره ده ، دا صحن په څلورو خواوو کې د قرینې یا الهام په نوم تعمیرونه لري.

5-د امام خمیني صحن: (ددوی په اند امام دی) دغه دریم صحن دی چې په دغه زیارت کې په 1324 ش کال کې جوړ شوی دی ، په لومړي سر کې ددې صحن څخه د هیوادونو د مشرانو د استقبال لپاره تری کار اخستل کیده چې قدیمی دکانونه ، موزه او کتابتون په کې موجود وه. په 1353 کال کې ددې صحن مختلفې برخې تخریب او بیا په کې زیاتوالی راغی چې پراخولی یې 10 زره مربع مترو ته ورسید ، او دغه صحن د بعثت په نوم هم یادیده او ددغه صحن په شرقی او غربی خواوو کې دوه تعمیرونه موجود دي د زیارت کوونکو د ډیروالي له وجهې په 1381 کال کې یوه سرپټې فضا ورباندې اضافه شوه چې د امام خمیني په نوم باندې یاده شوه .

۶-د قدس صحن : د امام رضا د حرم په جنوبی ناحیه کې موقعیت لري، او په ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع مترو په زیربنا سره، جوړ شوی ، دا د حرم تر ټولو کوچنی دربار دی. دا صحن په ۱۳۷۳ کال کې جوړ

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

شوی او شاوخوا یې د گوهرشاد جومات، شیخ بهایي جومات، رضوي جومات او د امام خميني میوزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې دربار په مینځ کې، د ۱۰۰۰ مترو په پیمانه د معبد په شکل یو تالار شتون لري، او د هغې ګنبد د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

۷- د هدایت صحن:

د دې دربار مساحت نږدې ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او دا د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. په ۱۳۹۹ کال کې د حسان مجتبی نامه ته یې تغییر وکړ.

۸- د غدیر صحن:

د غدیر صحنه د امام رضا زیارت په جنوب لوېدیځ کې موقعیت لري او مساحت یې ۱۴۴۵۳ مربع متره دی. دغه چوک هم له انقلاب وروسته جوړ شو او له لویدیځې برخې څخه د غدیر له تجارتي خدمتي کمپلکس، له ختیځ څخه د جهمرې له څلورلارې او له شمال لویدیځې حوزې څخه د شیرازی له ساحې سره نښلول شوی دی.

۹- د کوثر صحن:

د کوثر صحن د امام رضا د حرم شمال شرقی خواته موقعیت لري او ۱۵۲۶۶ m² مساحت سره په تیرو کاشیو او خښتو سره جوړ شوی او د جامي رضوي د صحن او هیدای د صحن او خیابان نواب صفوي ته رسیدلی شې.

د امام رضا (ع) د زیارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیا او بنایست څخه ډکه ده او تاریخي او عنعنوي معماري یې په زړه پورې ده. د دې برخود جزیاتو او کیسو په اړه معلومات د خوښۍ پرته نه دي.

د امام رضا د زیارت د ګنبد او ګلونو ترتیب:

د امام رضا د زیارت طلايې ګنبد چې د دغه زیارت د زیارت کوونکو زړونه لږزی او په لیدلو به یې اوښکې ټویوی د اسلامی معمارۍ یوه بې ساری بیلګه ده. دا ګنبد له دوو داخلي (آهیانه) او خارجي (خود) پوستونو

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

څخه جوړ شوی دی. کله هم د حرم له دننه څخه د کنبدې لومړني پور ته قبه وایي او د قې بیرونی پوښ یې همغه په طلا جوړ شوی دی چې د دغو دوو پوښونو تر منځ ۱۳ متره خالي ځای دی. قبه د روایتونو له مخې هغه څه دي چې مامون یې دخپل پلار هارون الرشید لپاره په طوس کې جوړه کړې وه. البته، ځینې خلک په دې باور دي چې دا ځای خوندي جوړښت نه دی او دا د حامد بن قهېته په باغ کې یې مخکې شتون درلود.

-په ځینو تاریخي کتابونو کې، دا یادونه شوې ده چې مامون ته منسوب گنبد د برید او نورو پیښو له امله ویجاړ شو. بیا غزنوي سلطان محمود په ۴۰۰ هجري کال کې یې بیا رغونه وکړه او په مقبره یې یونوی گنبد کېښود. له هغې وروسته، د سلطان سنجر سلجوقي وزیر شرف الدین ابو طاهر قمي چت بدل کړ او په هغې باندې یو گنبد یې جوړ کړ، چې ډیر وخت وروسته لاهم پاتې وه.

-د لومړي ځل لپاره، شاه تهماسب دغه گنبد په طلا او هغو خښتو چې په طلا پوښلې وی جوړ کړ او امر یې وکړ چې کاشي یې په مسو او طلاسره ښایسته کړي.

-په ۱۰۸۴ میلادي کال کې په مشهد کې سخته زلزله وشوه چې بیا یې گنبد ویجاړ کړ. تردې زلزلې وروسته شاه سلیمان صفوي د رغولو امر وکړ. یو ځل بیا د روسیې د برید په پایله کې گنبد زیانمن شو او دا ځل پهلوي حکومت مداخله وکړه او دا گنبد یې ترمیم کړ. د وخت په تېرېدو سره په گنبد کې کارول شوې خښتې له کاره لوېدلې وې او په ۱۳۵۸ لمريز کال کې د زرو خښتو پر ځای د مسو تختې د سرو زرو په تختې جوړې شوې او قوت یې زیات شو.

دامام رضا د حرم گلدانونه:

گلدان د اسلامي معمارۍ د عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونو کې لیدل کېدی شي. دامام رضا حرم ۱۲ گلدانونه لري چې لوړوالی یې له یو بل څخه توپیر لري.

د حرم منارونه دا دي:

- د انقلاب د تالار دوه منارونه چې ۴۰/۵ متره لوړوالی او د سرو زرو چت لري؛

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-د ایران د اسلامي جمهوریت په انگرې کې دوه منارونه چې ۳۵ متره لوړوالی لري او په سرو زرو او مرمر و سره رغول شوي دي؛

-د دربار په ختیځو او لویديځو برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

-د جومات په انگرې کې ۲ منارونه دي چې ۷۰ متره لوړوالی لري؛

-د گوهرشاد په جومات کې ۲ برجونه چې ۴۱ متره لوړوالی لري.

دامام رضا د حرم رو اقونه (برنډې) :

رو اقونه هغوستنې لرونکې او سرلوڅې فضاء (خالی ځایونو) ته ویل کیږي چې په مذهبي ځایونو کې وي (د زیارت شاوخوا چټ لرونکي او تېرلي ځایونه د رواق (برنډې) په نوم یادېږي).

ټول مساحت ۵۷۰۰۰ مربع متره دی. دغه رو اقونه دمختلفو تاریخي دورو نښې دي چې په مختلفو شکلونو په حرم کې شته دي او ټول ۲۷ رو اقه دي چې عبارت دي له :

رواق دارالحفاظ؛

رواق گنبد حاتم خانی؛

رواق دارالسیاده؛

• رواق توحید خانه؛

• رواق گنبدالله وردیخان؛

• رواق دارالفیض؛

رواق دارالشرف؛

• رواق دارالشکر؛

• رواق دارالسعاده؛

دمشهد سفر او د سنیا نو غم خپلی حالت

رواق دار الضیافه؛

رواق دار السلام؛

• رواق دار العزه؛

رواق دار السرور؛

• رواق دار الذکر؛

• رواق دار الزهد؛

• رواق دار العباده؛

• رواق شیخ بهای؛

رواق دار الاخلاص؛

رواق دار الاجاجه؛

• رواق دار الولایه؛

رواق دار الرحمه؛

• رواق دار الهدایه؛

رواق دار الحجه؛

• رواق دار الکرامه؛

رواق دار المرحمه؛

• رواق دار القرآن.

• د حضرت معصومي او حضرت زهرا رو اقونه ، رواق کوثر، غدير او دوه نور رو اقونه چې د شيخ طوسي او شيخ حرملی تربست لاندې موقعيت لري ټول مساحت يې ۵۷۰۰۰ مربع متره مساحت لري .

-د دې ځانگړتياو څخه هريود ځانگړي کارونې لپاره په پام کې نيول شوي. د خميني د زيارت ترټولو لوی رواق (تالار) دی چې مساحت يې نهه زره مربع متره دی او هلته مذهبي، سياسي پروگرامونه او د جمعې لمونځ ادا کېږي.

-رواق شيخ طوسي: دنڪاح د هغه عقد لپاره استعمال ٿيڻي چي نوي ناوي اوزوم غواڙي خپل ژوند دامام رضا د حرم ترڅنگ پيل ڪري .

د- حرم ترټولو نوې رواق هم دارالمرحمه نومېږي چې په ۱۳۹۲ شمسي کال کې جوړ شوې او ترټول وړوکی رواق دارالعزه دی چې مساحت یې ۷۳ زره مربع متره دی.

- ددار الحفاظ رواق هم د گوهر شاد په امر جوړ چې د قرآن کریم د تلاوت لپاره ځانگړی شو.

د امام رضا د حرم صندوق :

دامام رضا دحرم صندوق ، هغه لومړنی صندوق چی دامام رضا په مزارکینبودل شو څلورمې هجري پیری ته ورگرځی .

-دوهم صندوق چې دلرگي وه او په نقره پوښل شوی وه د انوشیروان له خوا دامام حرم ته تحفه ورکړل شو چې د خراسان د پاچا ددیرو کراماتو په لیدلو سره مسلمان شوی وه ، او دغه صندوق په ۵۰۰ هـ ق کال دامام په مزارکینودل شو.

په ۱۰۲۲ میلادي کال کې د شاه عباس صفوي له خوا دویم صندوق د سرو زرو له صندوق سره بدل شو. دا صندوق څو کاله د امام په مقبره کې ایښودل شوی و، تردې چې په ۱۳۱۱ ش کال د خرابوالي له امله له حجرې څخه را و ایستل شو او میوزیم ته ولېږدول شو. همدارنګه په طلاوو یی د حرم لپاره ځمکې واخستلې شوی.^۹

-دریم صندوق ؟؟؟؟

9- داجی د شیعہ گانو دین ټول په دروغو جوړ شوي دوهم صندوق یو ځل انوشیروان ته منسوبوی او بل ځل یی شاه عباس صفوي ته !!!!!!!
10- ددریم صندوق هیڅ یادونه نده شوی .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- په همدې کال (۱۳۱۱ ش) کې د شيندېس مرمر څخه جوړ شوی څلورم صندوق په مقدس ځای کې نصب شو. چې تر ۱۳۷۹ ش کال پورې همدلته وه چې بيا صندوق لرې کړی شو او يو مترشنو مرمر و یی ځای ونيو.

دامام رضا د مزار جوړل :

لومړی کتاره چې د امام رضا په زیارت کيښودل شوه د لرگیو څخه جوړه او په سرو زرو او سپینو زرو پوښل شوي وه. دا زیارت د شاه طهماسب په زمانه کې جوړ شوی او د لرگیو په صندوق کې نصب شوی چې د قبر په سر کې ایښودل شوی و.

لومړنی کتاره د حرم څخه لری شوه او موزیم ته انتقال شوه دهغه په ځای د نادری د نښې نگین په حرم کيښودل شو ، دغه کتاره د نادر شاه لمسي حرم ته وقف کړه چې تر ۱۳۷۹ ش کال پوري د څلورمې کتارې په داخلي برخه وه .

دریمه کتاره د قاجار په دوره کې جوړه شوه. دا فولادي او طلايي جوړښت او د شیرواني چت په درلودلو سره یو داسی جوړښت و ، چې په ۱۳۳۸ لمريز کال کې یې د زمري او شکر کتارې (زیارت) ته ځای ورکړ. د شیر او شکر کتاره چې په طلا او نقرې سره هم مشهور دی د ۱۴ معصومو په نښانونو سره یی ، ۱۴ محرابه هم لرل دا کتاره د ۱۳۷۳ کال د ترهگریزې پيښې وروسته د هغې د ښکته برخې سره لرې شو او د آستان قدس موزیم ته ولیږدول شو. ؟

پنځمه کتاره هم د ماسټر فرشچیان کار دی ، چې د لوړ پوړو هنرمندانو په همکارۍ بشپړ شو. د دې کتارې جوړولو ۷ کاله وخت ونيو او بالاخره په ۱۳۷۹ کال کې د لوی اختر په ورځ د شمس الشموس په مزار نصب شو. اوسنی کتاره ۱۲ ټنه وزن لري، په ۴/۷۸ په ۳/۷۳ کې جوړ شوی چې ۳/۹۶ لوړوالی لري او له فولادو، اوسپنې، سپینو زرو او سرو زرو څخه جوړه شوی ده.

- دامام رضا د حرم تیري :

دامام رضا د حرم لپاره دری تیري کارول شوې دي :

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

- لومړۍ تیږه په ۵۱۶ ه.ق کال کې د سلجوقیانو په دوره پورې تړلې. دا ډبره د $40 \times 30 \times 6$ سانتي متره طول لري او له مرمر وڅخه جوړه شوې وه چې د ځای په ځای کولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې ده.

دوهمه تیږه: چې دامام رضا د سرسره ایښودل شوې ده، دا ډبره ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره په سور سره جوړه شوې ده.

- د مزار دریمه تیږه: ، په ۱۳۷۹ کال کې او په ورته وخت کې پنجمه کتاره دامام رضا په حرم کیښودل شوه په دا ډبره د توران له کوڅو څخه ایستل شوې وه، او دا شنه چمني رنگ لري او د $20/2$ او $10/1$ ابعادو سره د یو متر ضخامت سره جوړه شوی ده ¹¹!!!!!!

- دامام رضا د حرم رضا جوماتونه :

د امام رضا دواړه جوماتونه په زیارت پا انگار کې موقعیت لري. د گوهرشاد جومات د ایراني دودیز ترکاني څخه جوړ شوی ودانی ده، چې د نهمې پېړۍ په هجري کې د میرمن گوهرشاد په امر جوړه شوې وه. گوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموري سره واده وکړ، او هغه په خراسان کې لومړی څلور ایوانه جومات جوړ کړ.

- د گوهرشاد جومات د زیارت په سیمه کې موقعیت لري او 2873 مربع متره مساحت لري. دا معمارۍ ودانی یوه شاهکار ده او 7 الماری لري. د دې جومات گنبد او گلان، د هغې موزیک او د هغې لاندې نقاشۍ سره، د تیموري دورې د جلال انعکاس دی.

- بل جومات چې د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري د بلاسر حضرت جومات دی چې د شاه خراسان په سر کې موقعیت لري. دغه جومات چې 1000 کاله لرغونی دی د 6 ولسوالیو په ښکلو ټایلونو او مرمر ډبرو رغول شوی دی.

د امام رضا میلمستون :

¹¹ - ایا دا عقل منی چی یو متر ضخامت لرونکی تیر څنگه کارول کیږی .

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

د امام رضا میلمستود قدس رضوي ولايت کې يو خپريه ځای دی، چې د امام رضا د مقدس زیارت لپاره وقف شوی دی. د خراسان شاه د همدې ماڼۍ څخه د برکتونو تر لاسه کولو لپاره، تاسو د رضوان د مقدس زیارت څخه بلنې ته اړتیا لرئ، یا د 3 څخه تر 88000 پورې پیغام واستوئ، تاسو کولی شئ نوم لیکنه وکړئ او په لاتري کې یې ترسره کړئ.

-د امام رضا د زیارت نورې برخې:

د امام رضا د زیارت د نورو برخو په مینځ کې مرکزي موزیم، د فرش موزیم، عامه موزیم او خزاني ته مراجعه ممکنه ده. په دې موزیمونو کې ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لیدل کېږي، چې د مقدساتو د روحاني ځایونو ترمنځ په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. اسلامي څیړنیز بنسټ، دارالشفاء امام رضا، مرکزي کتابتون او گوهرشاد جومات مقبره شیخ بهایي، گنبد خشتي امامزاده محمد، کلیسای مسروپ مقدس آرامگاه پیرپالاندوز، بازار رضا مشهد، مرکز خرید آرمان، مسجد هفتاد و دو تن (مسجد شاه)، خانه تاریخی ملک، خانه تاریخی داروغه، خانه تاریخی توکلی، حمام مهدی قلی بیگ، مدرسه عباسقلی خان، میدان شهدا، باغ نادری مشهد.¹²

د امام رضا د زیارت ځانګړتیاوې او امکانات:

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه سیلانیان لري چې په ځانګړو ورځو کې زیاتېږي. د حرم د امکاناتو په منځ کې، دا ممکنه ده چې په حرم کې پارکینګ وشي، د معلولینو لپاره برقي ویلچيرونه، د حفظ الصحې اسانتیاوې، تشنابونه او یخچالونه، او نور.

د امام رضا د زیارت په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او معنوي ځای، د آرامۍ او خدای ته د نږدېوالي ځای سربیره،!!!!!!!!!!!! په زړه پورې کیسې او اسرار هم لري. موږ لاندې ځینې په زړه پورې حقایق تشریح کړي دي:

12 - ایران هتل آنلاین.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

• د امام رضا په زیارت کې د لیکلو، چاپ شویو او ډبرو کتابونو خزانې شتون لري چې ځینې کتابونه یې ۱۲ پیړیو ته رسیدلي دي.

د امام رضا زیارت ته لاسرسی:

- زیارت ته د رسیدو لپاره مختلفې لارې شتون لري، چې موږ به یې په لاندې ډول وڅیړو.

۱ - موټر:

- هغه سړکونه چې د امام رضا د زیارت سره پای ته رسیږي معمولاً له ترافیکو ډک وي او تاسو باید زیارت ته د رسیدو لپاره ډیر وخت مصرف کړئ. په هر صورت، که تاسو غواړئ د خپل موټر سره حرم ته لاړ شئ، په حرم کې د پارکینګ مختلف ځایونه شتون لري چېرې چې تاسو کولی شئ خپل موټر پارک کړئ.

- که تاسو له لویدیځ څخه حرم ته ځئ، د هغه سړک څخه چې د شهدا چوک پای ته رسیږي د شیرازي سړک ته لاړ شئ او د حرم لاندې پارکینګ ته ننوځئ. د ختیځ څخه حرم ته د رسیدو لپاره، د نواب سړک څخه حرم ته ننوځئ او له جنوب څخه حرم ته ننوځئ، بیا د امام رضا بلوډ ته ننوځئ.

۲ - د میټرو له لارې د امام رضا زیارت ته لاسرسی:

ډیر مسافر غوره ګڼي چې د میټرو څخه کار واخلي ترڅو دوی په ترافیکو کې خپل وخت ضایع نه کړي. د میټرو له لارې زیارت ته د رسیدو لپاره، تاسو کولی شئ د شهدا (ختیځ)، شهید شریور او شهید مفتاح (لویدیځ) او بسیج (جنوب) سټیشنونو ته په پښو لاړ شئ او ځان زیارت ته ورسوئ.

۳ - بس:

بسونه د ښار په بیلابیلو برخو کې لیدل کېږي د ټکسي، او نورو انتخابونو په پرتله خورا ټیټ لګښت لري. له هر ځای څخه چې تاسو یاست، یو بس کې سپاره شئ چې مزار ته ځي او د بس په څیر د زیارت سره نږدې سټیشنونو ته ولاړ شئ او ځان زیارت ته ورسوئ.

- د امام رضا د زیارت کوڅې او اطراف:

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د حرم په اطراف کې خیابانونه او فرعي ډیرې کوڅې شته مگر ۴ لوی اصلي خیابانونه دي چې حرم ته رسېږي د نواب خیابان ، طبرسي خیابان ، دامام رضا او شیرازی خیابانونه دي چې : دنواب خیابان ختیځ لورته ، طبرسي خیابان شمال ، امام رضا خیابان جنوب اود شیرازی خیابان لویدیځ لورته موقعیت لري .

-مشهد هر کال د ملیونونو لیدونکو او سیلانیانو کوربه توب کوي چې د استوګنې لپاره هوټلونو، میلمستونونو او چاپیریال دوستانه ځایونو ته اړتیا لري. د امام رضا زیارت ته څېرمه ډېر هوټلونه لیدل کېږي، چې هریوې د اسانتیاوو او له زیارت څخه د فاصلې له مخې مختلف قیمتونه لري. ځینې هوټلونه یی دادي :
 • د ضیافت قصر: دا هوټل د حرم شاوخوا یو له خورا مجهزو هوټلونو څخه دی، چې دودیز او ښکلی جوړښت لري.

• د مدینه الرضا هوټل: دا پنځه ستوري هوټل د امام رضا زیارت ته نږدې موقعیت لري؛ یعنې له هغه څخه ۸۶ متره لرې دی.

• جهاد درویشي: دا لوکس هوټل ۲۳ پوړونه لري او د امام رضا حرم څخه شاوخوا ۱/۴ کیلومتره لرې موقعیت لري.

• د الماس هوټل ۲: دا هوټل د حرم شاوخوا یو له لوکسو هوټلونو څخه دی، چې په مختلفو ستایلونو سره سینګار شوی .

• نور هوټلونه هم شته چې لاندې یی د یادولو وړ دي : جواد هوټل ، عترک هوټل ، الامس هوټل ، کیانا هوټل ، رضویه، هوټل ، لیان هوټل عدريس هوټل او...

کله دامام رضا زیارت ته ورشو؟

-دامام رضا حرم د کال په هر فصل کې لیدلی کیدی او په زړه پورې وي مگر موږ وړ اندیز کوو چې تاسو دې ځای ته د سفر پرمهال دا ټکي په پام کې ونیسئ.

-لومړی ټکی دا دی چې د هوا شرایطو ته پام وکړئ. په داسې موسم کې دې ښار ته سفروکړئ ترڅو هوا متوازنه وي.

دمشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

-دوهم ټکی دا دی چې ډیره گڼه گونه نه وي. دامام رضا حرم تل د زرگونو سیلانیانو کوربه توب کوي چې د زیارت لپاره دې ځای ته ځي. مگر په یاد ولرئ چې د رخصتیو په ورځو کې، د لیدونکو شمیر ډیر لور وي، چې ستاسو لپاره لیدل ستونزمن کوي. همدارنګه، د رخصتیو ورځو لپاره په ارزانه بیه د الوتکې ټکټ اخیستل خورا ستونزمن دي او باید د ورځو او اونیو لپاره مخکې له مخکې چمتو شي.

-دامام رضا حرم (خراسان رضوي) ته د سفر تجربه:

دامام حرم په ایران کې ترټولو لوی مذهبي مرکز دی چې هر کال ډیر خلک هلته د زیارت لپاره ځي. دا مذهبي ځای د بې ساري دودیز او ایراني معمارۍ سره د تاریخ په اوږدو کې ډیر بدلونونه په کې راغلي دي، چې ځینې یې موږ پدې مقاله کې یادونه کړې ده. که تاسو د زیارت او سیاحت سفر تجربه کولو لپاره لږ، مشهد ستاسو لپاره مناسب ځای دی. دا ښار د هویلزد کور سربیره، ډیر سیاحتي ځایونه لري چې تاسو به ډیر خوند ترې واخلي.

-دامام رضا د زیارت په اړه لاندې پوښتنې:

دامام رضا زیارت څو صحنونه لري؟

ج: ۹ صحنونه لري چې په لاندې ډول دي: د آزادی صحن، د خمیني صحن، د قدس صحن، د غدیر صحن، د کوثر صحن، د رضوی جامع صحن، د هدایت صحن، د بعثت صحن.

د زیارت نژدې هوتولونه کوم دي؟

ج: لاله رستوران (2/1 کیلومتره)، فیروزه رستوران (2/1 کیلومتره)، دعلی او زامنو رستوران (2 کیلومتره)، د الماس رستوران (2/1 کیلومتره) ادیب رستوران (2/9 کیلومتره).

د دامام رضا زیارت د لیدلو لپاره څو نور ځایونه هم شته:

الف: د امام رضا بازار، د نادر شاه افشار مقبره، مشهد تاریخي ماڼۍ، ربیع قعبه، دملټ پارک، دلمرآبی بارک، د خراسان لویا موزیم اونور.....

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-قدس چوک د امام رضا زیارت په سویلي اړخ کې موقعیت لري او د ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع متره فرعي جوړښت سره، دا د آستان قدس رضوي تر ټولو کوچنی مربع دی. دا مربع په ۱۳۷۳ کال کې جوړ شوی او د گوهرشاد جومات، شیخ بهایي بست، رضوي جام چوک او د امام خميني موزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې مربع په مینځ کې، د بیت المقدس په شکل کې د اوبو ټانک شتون لري چې د اتې برخې پیمانه لري، چې ګنبد یې د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

د هدایت چوک: د دې چوک مساحت تقریباً ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. د دې انګړنوم د ۲۰۲۰ کال په می میاشت کې د حسن مجتبی (ع) انګړته بدل شو.

د غدیر انګړ:

د غدیر انګړ د امام رضا د زیارت په جنوب لويديځ کې موقعیت لري او ۱۴،۴۵۳ مربع متره مساحت لري. دا انګړ هم د انقلاب وروسته جوړ شوی او په لويديځ اړخ کې د غدیر سوداګریز او خدماتي کمپلیکس، ختیځ ته د جمهوریت انګړ او شمال لويديځ اړخ کې د شیرازی دروازې سره وصل دی.

د کوثر انګړ:

د کوثر انګړ د امام رضا د زیارت په شمال ختیځ کې جوړ شوی او ۱۵،۲۶۶ مربع متره مساحت لري. دا انګړ د ډبرو، موزیک ټایلونو او خښتو سره سینګار شوی او د رضوي لوی انګړ، هدایت انګړ او نواب صفوي سړک څخه ورته رسیدلی شي.

د امام رضا د زیارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیاو او ښکلا ډکه ده، او د دوی تاریخي او دودیز معماری ډیره په زړه پورې ده. د دې برخو د جزیاتو او هغو کیسو په اړه زده کړه کول به ارزښته نه دي چې دوی یې له لارې تیر شوي دي. له همدې امله، پدې برخه کې، موږ د زیارت مختلفو برخو ته تللي یو او اراده لرو چې ځینې یې په ګډه وڅیړو ..

د امام رضا د زیارت ګنبد او نغري:

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د امام رضا د زیارت طلايي گنبد، چې د دې زیارت د زیارت کوونکو زړونه لږزوي او اوبشکې یې له خپلو مخونو څخه بهیري، د اسلامي معمارۍ یوه بې ساري بیلگه ده. دا گنبد له دوو داخلي خولیو (احیان) او بهرنۍ خولیو (خود) څخه جوړ شوی دی..

-احیان د زیارت له دننه څخه لیدل کیږي او د گنبد لومړۍ او پخوانۍ خولۍ ده، چې گنبد بلل کیږي. د گنبد بهرنۍ برخه اوسنۍ طلايي گنبد دی. د دې دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالي ځای شتون لري. د روایتونو له مخې، لومړۍ گنبد هماغه قبر دی چې مامون په طوس کې د خپل پلار لپاره جوړ کړی و. په هر صورت، ځینې په دې باور دي چې دا قبر مامون نه دی جوړ کړی او دا دمخه د حامد بن قحطه په باغ کې شتون درلود.

-په ځینو تاریخي کتابونو کې، دا یادونه شوې چې مامون ته منسوب گنبد د سبکتکتین د برید او نورو پیښو له امله ویجاړ شو. بیا د غزني سلطان محمود په ۴۰۰ هجري کې ددې بیا رغونه وکړه او په مقبره یې یونوی گنبد کېښود. له هغه وروسته، د سلطان سنجر سلجوق وزیر شرف الدین ابو طاهر قمي، زیارت بدل کړ او د گنبد په سربې یو گنبد جوړ کړ، چې تر ۹ پیړیو وروسته هم ولاړ دی..

-د لومړي ځل لپاره، شاه طهماسب دا گنبد طلايي کړ او د هغې خښتې یې په سرو زرو سینگار کړې. هغه امر وکړ چې د مقبرې ټایلونه راټول او د سرو زرو سره د مسو په تخته سینگار شي. په هر صورت، وروسته له هغه چې د ازبکانو لخوا گنبد لوټ شو، دا شاه عباس و چې د سرو زرو خښتو د بیا رغونې امر یې وکړ..

-په ۱۰۸۴ کال کې، یوې سختې زلزلې مشهد ولرزاوه، چې یو ځل بیا یې گنبد زیانمن کړ. له دې زلزلې وروسته، شاه سلیمان صفوي د ودانۍ د بیا رغونې امر صادر کړ او د هغې بیا گنبد یې پیل کړ. یو ځل بیا، گنبد د روسيې د برید له امله زیانمن شو، او دا ځل د پهلوي حکومت اقدام وکړ او گنبد یې ترمیم کړ. د وخت په تېرېدو سره، په گنبد کې کارول شوې خښتې زړې شوې، او په ۱۳۵۸ کال کې، د سرو زرو پوښل شوي مسو پانې د زرو خښتو ځای ونیوه، چې د ودانۍ ځواک یې زیات کړ..

د امام رضا د زیارت منارونه :-

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

منارونه د اسلامي معمارۍ عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونو کې لیدل کېږي. ځینې یې گنبد او نغری د هغه کس د سر او لاسونو سره پرتله کوي چې خدای ته دعا کوي! د امام رضا زیارت، د گوهرشاد جومات د دوو نغریو په ګډون، ۱۲ نغري لري، چې لوړوالی یې توپیر لري.

د زیارت منارونه دا دي ::

• د انقلاب په انګرېکي دوه منارونه، ۴۰.۵ متره لوړ او په سرو زرو پوښل شوي؛

د اسلامي جمهوریت په انګرېکي دوه منارونه، ۳۵ متره لوړ او په سرو زرو او ټایلونو سینګار شوي؛

د رضوي انګرېکي په ختیځ او لويديځ برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

• په جام انګرېکي دوه منارونه چې لوړوالی یې ۷۰ متره دی؛

• په گوهرشاد جومات کې دوه منارونه چې لوړوالی یې ۴۱ متره دی.

د امام رضا د زیارت برنېې.

د امام رضا د زیارت د قبر ډبرې.

په عمومي ډول، تر نن ورځې پورې د امام رضا د مقبرې لپاره ۳ ډبرې کارول شوي دي. لومړۍ ډبره د ۵۱۶ هجري او د سلجوقي دورې پورې اړه لري. دا ډبره $۶ * ۳۰ * ۴۰$ سانتي متره ابعاد درلود او د مرمر څخه جوړه شوې وه، چې د بدلولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې وه.

دوهمه ډبره هغه ډبره ده چې د سرداب په مقبره کې نصب شوې وه. دا ډبره د سپینې چوڼې ډبرې مرمر څخه جوړه شوې وه او ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره پلنوالی یې درلود. دریمه د قبر ډبره په ۱۳۷۹ کال کې کېښودل شوه، په ورته وخت کې چې پنځمه د قبر ډبره د امام رضا (ع) په زیارت کې کېښودل شوه. دا ډبره د یزد په توران پشت کانونو کې استخراج شوې، د واښو شنه رنګ لري، او د 10.1×20.2 په ابعادو کې جوړه شوې ده او یو متر ضخامت لري.

د امام رضا په زیارت کې جوماتونه :

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د امام رضا په زیارت کې دوه جوماتونه موقعیت لري. د گوهرشاد جومات یوه زړه رابښکونکې او دودیزه ایراني معمارۍ ودانۍ ده چې په نهې هجري پېړۍ کې د میرمن گوهرشاد په امر جوړه شوې وه. گوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموری میرمن وه، او هغه ودانۍ چې دوی د هغې په امر جوړه کړې وه په خراسان کې د څلورو برنډولومړۍ جومات وه..

-د گوهرشاد جومات د امام رضا د زیارت په جنوبي اړخ کې موقعیت لري او 2,873 مربع متره مساحت لري. دا ودانۍ د معمارۍ یوله شاهکارونو څخه ده چې 7 ناوې خونې لري. د دې جومات گنبد او سرونه د خپلو بې ساري موزیکونو او گچو کارونو سره د تیموریانو د دورې د معمارۍ د شان شاهدي ورکوي..

-د امام رضا په زیارت کې یوبل جومات د بالاسر حضرت جومات دی، چې د خراسان د شاه د سر څخه پورته موقعیت لري. دا جومات، چې ۱۰۰۰ کاله زوړ دی، د ښکلي شپږگونې ټایلونو او مرمر ډبرو سره سینگار شوی دی..

-د امام رضا میلستون:

د امام رضا زیارت میلستون په آستان قدس رضوي کې یو خیریه مرکزدی چې حاجیانوته وړیا خواړه چمتو کوي. د شاه خراسان میلستون څخه د نذر او برکت ترلاسه کولو لپاره، بلنه اړینه ده (د ادشيعه گانودین دی)، کوم چې په لاتری کې ثبت کیدی شي او د رضوان پروگرام له لارې یا د ۳ شمیرې لرونکي ایس ایم ایس په لپړلو سره چې ۸۸۰۰ سیستم ته لپړل کېږي...

-د امام رضا د زیارت نورې برخې:

د امام رضا د زیارت نورې برخې مرکزي موزیم، د قالینو موزیم، د بشرپېژندنې موزیم، او د ښکلو گانو خزانه شامله ده. دا موزیمونه ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لري، کوم چې د زیارت په روحاني فضا کې یوه په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. د اسلامي څېړنو بنسټ، د امام رضا (ع) دارالشفاء، د مرکزي او گوهرشاد کتابتونونه، د داتم امام هدیره، او د آستان القدس کنفرانس او نندارتون مرکز د زیارت نورې د پام وړ برخې دي...

-د امام رضا د زیارت برخې او اسانتیاوې:-

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه زیارت کوونکي لري، او په ځانگړو ورځو کې د زیارت کوونکو شمېر زیاتېږي. په هر صورت، د دې عالي ودانۍ هره نقطه تل پاکه، خوشبویه او منظمه وي. د رضوي زیارت د اسانتیاوو په منځ کې، موږ کولی شو د زیارت د تمځایونو، د معلولينو لپاره د برقي زیارت کوونکو د وړلو وسایلو، تشنابونو، اودس خونو او د اوبو کولرونو او نورو یادونه وکړو...

د امام رضا د حرم په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او روحاني ځای، د سولې او خدای ته د نږدېوالي ځای سربېره، په زړه پورې کیسې اوازونه لري. موږ لاندې ځینې په زړه پورې حقایق بیان کړي دي:

• د لاس لیکل شوي، چاپ شوي او لیتوگراف شوي کتابونو خزانه د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري، چې ځینې یې ۱۲ پېړۍ زړه دي.

• د امام رضا مقدس زیارت ۱۲ ټنه وزن لري او د سرو زرو او سپینو زرو څخه جوړ شوی دی.

• په دې ځای کې شاوخوا ۲۸۰۰۰ څراغونه او ۶۰۰۰ د مختلفو عمرونو فانوسونه نصب شوي دي، چې د شپې ډېر په زړه پورې او په زړه پورې دي.

• د امام رضا د زیارت شاوخوا ۱۴ خلاصې ساحې دي، چې د ۱۴ معصومانو سمبول دي.

او هر کال ۷۰۰۰۰۰ مېړونه د امام رضا د زیارت د زیانمنو او ماتو شویو مېړونو باندې بدلېږي.

• د ودانۍ تاریخي عمر، دودیز معمارۍ او د قیمتي شیانو شتون دا ځای د مذهبي موزیم په نوم پیژندل شوی دی.

• په دې مذهبي ځای کې، د نورو خلکو لکه پیر پالندوز، حر عاملي، شیخ بهايي او شیخ طبرسي قبرونه هم شتون لري...

د امام رضا د زیارت په اړه لنډې پوښتنې-

د امام رضا زیارت څو صحنونه لری؟

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

ج : 9 صحنه چې عبارت دي له : د آزادۍ صحن ، جمهوريت صحن ، د قدس صحن ، د غدیر صحن ، د کوثر صحن ، درضوی جامع صحن ، د هدایت صحن ، د بعثت صحن ، د خمیني صحن ..

د زیارت نژدې هوټلونه کوم دي ؟

ج : لاله رستوران (۲/۱ کیلومتر)، فیروزه رستوران (۲/۱ کیلومتر)، د علی اوزامنو رستوران (۲ کیلومتر)، رالماس ستوران (۲/۱ کیلومتر) ادیب رستوران (۲/۹ کیلومتر).

دامام رضا زیارت ترڅنګ کوم د لیدنې ځایونه دي ؟

ج : امام رضا بازار، د نادر شاه افشار قبر، داروغه مشهد تاریخي کور، د خواجه ربیع بقعه ، د ملت پارک، د لمر آبی پارک، موزیم د خراسان لویه و...

امام رضا زیارت څومره پراخوالی لري ؟

ج : امام رضا زیارت تقریبا یو میلیون متر مربع مساحت دی چې د 700 زیارت کوونکو گنجایش لري.

ددې برخې منابع :

دانشنامه ها.

اخوان مهدوی، علی (۱۳۹۳). «بهشت ثامن». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

اسعدی، هومان (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

امیرآبادی، مجید (۱۳۹۳). «امام خمینی، رواق». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

باغستانی، اسماعیل (۱۳۸۳). «حریم رضوی». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

بیات، کاظم (۱۳۹۳). «ایوان نقاره‌خانه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پات، فریبا (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۸۳). «پریزاد، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «ابدال‌خان، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «باقریه، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «پایین پا، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

تفضلی، عباسعلی (۱۳۸۳). «بالاسر، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «ایوان طلای نادری و ناصری». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «بارگاه رضا، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دلیری اصل، مرضیه؛ شیخ، فاطمه (۱۳۹۳). «ایوان ساعت». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

رجبی قدسی، محسن (۱۳۹۳). «اذان و مناجات». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سجادی، صادق (۱۳۸۸). «آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سجادی، صادق؛ حافظیان رضوی، کاظم (۱۳۸۸). «کتابخانه آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سوهانیان حقیقی، محمد (۱۳۹۳). «توب‌بندی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

ایزدی، صابر (۱۳۹۳). «بازنویسی مجموعه وقف‌نامه‌های آستان قدس رضوی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

فخاری، حسین (۱۳۹۳). «اداره آگاهی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۹۳). «تحويل سال نو، مراسم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کفیلی، حشمت (۱۳۹۳). «آینه‌کاری حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کمندلو، حسین (۱۳۹۳). «پنجره‌های حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سوهانیان حقیقی، محمد؛ نقدی، رضا (۱۳۹۷). آستان قدس رضوی: متولیان و نایب‌التولیه‌ها. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸-۶۰۰۰۰۶-۰۲۴۴-۴.

دمشهد سفر او د سنیانوغم خپلی حالت

میرحسینی، یحیی (۱۳۹۴). «ثواب و گناه پس از اسلام». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «مجموعه آرامگاهی آستان قدس رضوی (مشهد)». دائرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمد مهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «آرامگاه پیر پالان دوز (مشهد)». دائرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمد مهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

متین، پیمان (۱۳۹۴). «بست، سفرنامه». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

ناجی، محمد رضا؛ باغستانی، اسماعیل (۱۳۹۴). «الرضا، امام». در حداد عادل، غلامعلی. دانشنامه جهان اسلام. ج. ۲۰. تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی.

نبی‌سلیم، محمد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ بهایی». در مهدوی، محمدجواد. دائرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نقدی، رضا (۱۳۹۳). «آثارالرضویه، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دائرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ حر عاملی و شیخ طبرسی». در مهدوی، محمدجواد. دائرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان عباسی». در مهدوی، محمدجواد. دائرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان ولی عصر». در مهدوی، محمدجواد. دائرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خیلی حالت

- نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان طلای صحن جمهوری اسلامی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- یحیایی، علی (۱۳۹۳). «پرچم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷. کتاب‌ها
- بینش، تقی (۱۳۵). «مشهد». مجموعه خطابه‌های نخستین کنگره تحقیقات ایرانی. به کوشش غلامرضا ستوده. تهران: دانشگاه تهران. ص. ۳۷۰:۲.
- پطروشفسکی، ایلیا پولویچ (۱۳۴۸). اسلام در ایران: از هجرت تا پایان قرن نهم هجری. ترجمه کریم کشاورز. تهران: شرکت کتاب.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۷). حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم السلام. قم: انصاریان. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۳۸۰۰۱۳.
- جلالی، میثم (۱۳۹۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: کاشی‌های زرین فام حرم امام رضا علیه السلام سندی از هویت تاریخی شهر مشهد». مشکوة. مشهد (۱۱۹): ۱۳۸-۱۵۶ - به واسطه نورمگز.
- حسینی کازرونی، سید احمد (۱۳۷۴). پژوهشی در اعلام تاریخی و جغرافیایی تاریخ بیهقی. تهران: آیات.
- حر، حسین (۱۳۹۳). «موقوفات امام رضا علیه السلام و بررسی کارکردهای آن». وقف میراث جاوید. مشهد (۸): ۷۹-۱۱۸ - به واسطه نورمگز.
- دوانی، علی (۱۳۸۶). هزاره شیخ طوسی. تهران: امیرکبیر. شابک ۹۷۶-۹۶۴-۳۰۴-۲۲۹-۵.
- زنگنه، ابراهیم (۱۳۷). «حرم مطهر رضوی و رویدادهای مهم آن». مشکوة. مشهد (۵۷ و ۵۶): ۱۶۵-۱۸۸ - به واسطه نورمگز.
- شیریان، علی اکبر (۱۳۴۶). «چند نمونه از نفائس موزه آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس. مشهد (۳۲): ۱۳۴-۱۴۰ - به واسطه نورمگز.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خیلی حالت

شریعت‌زاده، علی اصغر (۱۳۵۵). «نقاره خانه آستان قدس رضوی». هنرو مردم. تهران (۱۶۵ و ۱۶۶): ۸۳-۸۸ - به واسطه نورمگز.

عالم‌زاده، بزرگ (۱۳۹۴). حرم رضوی به روایت تاریخ. مشهد: به نشر. شابک ۹۸۷۹۶۴۰۲۲۲۷۰۶.

علیزاده بیرجندی، زهرا؛ ناصری، اکرم (تابستان ۱۳۹۱). «تأثیر کارکردهای متولیان آستان قدس رضوی در فرهنگ تشیع (مطالعه موردی: عصر قاجاریه)». (PDF) «پژوهشنامه تاریخ اسلام (۶): ۸۴-۸۷.

سمانه، غفاریان؛ سیدقطبی، مهدی (۱۳۹۲). «گزارش: خدمات الکترونیکی کتابخانه تخصصی موزه‌های آستان قدس رضوی». کتاب ماه. تهران (۱۹): ۹۴-۹۸ - به واسطه نورمگز.

فیروزیان پور اصفهانی، آیدا و آیلین؛ مجرد کاهانی، ابراهیم (۱۳۹۰). «وجه تسمیه برخی از اماکن متبرکه «حرم مطهر رضوی»». پژوهشنامه خراسان بزرگ. مشهد (۵): ۸۷-۱۰۵ - به واسطه نورمگز.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۸۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: نقاره نوازی و نقاره خانه در ایران و جهان». مشکوة. مشهد (۸): ۸۳-۱۰۶ - به واسطه نورمگز.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۲). پژوهشی دقیق در زندگانی امام رضا علیه السلام. ترجمه محمد صالحی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۰). حیاة الامام الرضا علیه السلام (به عربی). ج. دوم. قم: سعید بن جبیر.

کوپرسون، مایکل (۱۳۹۶). مأمون خلیفه عباسی. ترجمه طرزی، مریم. تهران: نامک. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۶۴-۴۶۷۲۱.

محسنی، فرید (۱۳۹۲). «تولیت آستان قدس رضوی». شهرقانون (هشتم): ۷۵-۷۷.

مرتضوی، محمد (۱۳۸۵). ولایتعهدی امام رضا (ع). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۱۴۵۴.

موسوی‌پناه، ابراهیم (۱۳۹۱). حرم دروازه‌ها. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- موسوی خوانساری، محمدباقر (۱۳۹۰). روضات الجنات. قم: اسماعیلیان.
- موسوی روضاتی، مریم‌دخت (۱۳۸۹). گنجنامه: فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران: امامزاده‌ها و مقابر. ج. سیزده جلد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۵۷۱۸۷۹.
- مهدوی‌پارسا، حسین (۱۳۹۱). اولین‌ها و قدیمی‌ترین‌ها در حرم امام رضا علیه السلام. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.
- نتاج مجد، عطیه؛ محمدزاده، رضا (۱۳۹۸). «تزیینات در حرم امام رضا در تزیینات قدیم». (PDF) دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. دوم (۱۸).
- فاضل، محمود (۱۳۵۱). «کتابخانه‌های عمده مشهد (کتابخانه جامع گوهرشاد)». وحید (۱۰۰): ۴۳-۴۴ - به واسطه نورمگز.
- ولایی، مهدی (۱۳۴۲). «یادی از نواب پیشین، تولیت آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس (شانزدهم): ۵۹-۶۴.
- منابع آنلاین:
- آستان نیوز. «مهمانسرای امام رضا (ع)». news.razavi.ir. «آستان نیوز». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.
- ایسنا. «تولیت آستان قدس رضوی از آغاز تا دوره صفویه». isna.ir. «ایسنا». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱. [پیوند مرده]
- ایکنا (۱۳۹۳). «آشنایی با مشاهیر مدفون در حرم مطهر امام رضا (ع)». khorasan.iqna.ir. «دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱».
- دانشنامه مشهد (۱۳۹۴). «کتابخانه گوهرشاد». mashhadenc.ir. «مجله دانشورز». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.
- درگاه فرهنگی تبلیغی حرم مطهر رضوی (۱۳۹۶). «پارکینگ‌ها». haram.razavi.ir. «آستان قدس رضوی». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

منابع انگلیسی:

(al-Qarashi, Bāqir Sharif (2012). The life of Imām 'Ali Bin Mūsā al-Ridā (انگلیسی به).
Translated by Jāsim al-Rasheed. Qom: Ansariyan Publications.

Zabeth, Hyder Reza (1999). Landmarks of Mashhad. Alhoda UK. ISBN 964-444-221-0.

Bayhom-Daou, Tamima (2009). "Alī al-Riḍā". In Fleet, Kate; Krämer, Gudrun; Matringe, (3rd ed.). (انگلیسی به Denis; Nawas, John; Rowson, Everett (eds.). Encyclopaedia of Islam (Brill.

(2nd ed.). E. J. Brill. (انگلیسی به Lewis, Bernard (1986). "Alī Al-Riḍā". Encyclopaedia of Islam (El-Hibri, Tayeb (2010). "The empire in Iraq, 763–861". In Robinson, Chase F (ed.). The New Cambridge History of Islam (انگلیسی به). Vol. 1. Cambridge University Press. pp. 269–304.

Donaldson, Dwight M (1933). The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak (انگلیسی به). BURLEIGH PRESS.

Madelung, Wilfred (1985). "Alī Al-Rezā". In Yarshater, Ehsan (ed.). Encyclopædia Iranica (انگلیسی به). New York: Bibliotheca Persica Press.

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

شيعه گان او عقیده يې :

تعريف يې : دولس اماميه شيعه گان د مسلمانانو هغه فرقه ده چې ادعا کوي چې علي د دوو شيخانو او عثمان رضی الله عنهم په پرتله د خلافت (*) د ميراث تر ټولو مستحق دی، خدای دې له دوی ټولو راضي شي. دوی ته اماميان ځکه ويل کېږي چې دوی امامت اصلي مسله جوړه کړه او دوی يې بوخت کړل. دوی ته دولسمان هم ويل کېږي ځکه چې دوی په دولسو امامانو باور درلود، چې وروستی يې د دوی د عقيدې له مخې د سامرا په حجره کې ننوت. دوی هغه ډله هم ده چې د سنيانو سره په خپل ځانگړي فکر او نظر کې مخالفت کوي، او دوی د خپلې عقيدې د خپرولو لپاره کار کوي.

بنسټ اېښودونکي او مهم شخصيتونه:

هغه دولس امامان چې دوی يې خپل امامان گڼي په لاندې ډول درجه بندي شوي دي:

-علي بن ابي طالب رضی الله عنه، چې المرتضی (رو ایت شوی خليفه) بلل کېږي، د راشده خليفه و څلورم او د رسول الله صلی الله عليه وسلم زوم. هغه په خیانت سره ووژل شو کله چې خارجي عبدالرحمن بن ملجم د رمضان په ۱۷ مه، ۴۰ هجري کال کې د کوفې په جومات کې هغه په شهادت ورساوه.

-الحسن بن علي رضی الله عنه، چې المجتبي بلل کېږي (۵۰-۳ هجري).

-الحسين بن علي رضی الله عنه، چې الشهيد بلل کېږي (۶۱-۴ هجري).

-علي زين العابدين بن الحسين (38-95 هجري) چې د سجاد (سجده کوونکي) په نامه يادېږي.

-محمد الباقر بن علي زين العابدين (۱۱۴-۵۷ هـ ق) چې الباقر (باقر) بلل کېږي.

جعفر الصادق بن محمد الباقر (۱۴۸-۸۳ هـ ق) چې په الصادق هم مشهور دی.

موسی کاظم بن جعفر الصادق (۱۸۳-۱۲۸ هـ ق) چې په کاظم هم مشهور دی.

علي رضا بن موسی کاظم (148-203 هـ) چې په الرضا هم مشهور دی.

محمد الجواد بن علي الرضا (195-220 هجري) چې په التقي هم مشهور دی.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

علي الهادي بن محمد الجواد (۲۵۴-۲۱۲ هجري) چې د النقي په نوم هم پېژندل کېږي.

الحسن العسكري بن علي الهادي (۲۶۰-۲۳۲ هجري) چې د الزكي په نوم هم پېژندل کېږي.

محمد المهدي بن الحسن العسكري (۲۵۶ هجري -...) چې د الحجة القائم المنتظر په نوم هم پېژندل کېږي.

-دوی ادعا کوي چې دولسم امام په سرداب کې د خپل پلار په کور کې یوې زیرزمینې ته ننوت او هیڅکله بیرته نه دی راستون شوی. د هغه د ورکیدو په وخت کې د هغه عمر په اړه اختلاف دی، ځینې یې وایي چې دا څلور کاله وو، ځینې نور یې اته کاله. په هرصورت، ډیر عالمان په دې باور دي چې هغه هیڅکله شتون نه درلود او د شیعه گانو اختراع ده (*). هغه ته "غیر موجود یا خیالي" وایي.

• دوی د تاریخي شخصیتونو په منځ کې عبدالله بن سبا دی، چې د یمن یو یهودی دی. هغه اسلام قبول کړ او هغه څه یې چې په یهودي فکر کې وموندل، شیعه مذهب ته یې انتقال کړل، لکه د بیرته راستنیدو باور (*). ابدیت، د ځمکې واکمني، د هغه شیانود ترسره کولو وړتیا چې بل څوک یې نشي کولی، د هغه څه پوهه چې بل څوک پرې نه پوهیږي، او د بداء تصدیق (*) او د خدای تعالی لپاره هیروول - خدای د هغه څه څخه ډیر لور دی چې دوی یې وایي. په خپل یهودیت کې، هغه ادعا وکړه چې یوشع بن نون د موسی علیه السلام ځای ناستی و. په اسلام کې، هغه ادعا وکړه چې علي د محمد صلی الله علیه وسلم ځای ناستی و. هغه له مدینې څخه مصر، کوفې، فسطاط او بصرې ته لاړ او علي ته یې وویل، "ته یې،" معنی چې ته خدای یې. دې کارعلي وهڅولو چې د هغه د وژلو په اړه فکر وکړي، مگر عبدالله بن عباس هغه ته مشوره ورکړه چې دا کار ونه کړي، نو هغه یې مدائن ته وشړلو.

• منصور احمد بن ابي طالب **الطبرسي**، چې په ۵۸۸ هجري کې مړ شو، د "الاحتجاج" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۳۰۲ هجري کې په ایران کې چاپ شو. (فصل الخطاب فی اثبات تحریف کتاب رب الارباب).

• **الکلیني**، د "الکافي" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۲۷۸ هجري کې په ایران کې چاپ شو. د سنیا نو په وینا، دا د صحیح البخاري (*) سره برابر دی. دوی ادعا کوي چې دا ۱۶، ۱۹۹ احادیث لري.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

• **حاجي ميرزا حسين بن محمد تقي النوري الطبرسي**، چې په ۱۳۲۰ هجري کې مړ شوی او په نجف کې په مشهد المرتضوي کې ښخ شوی، د "فصل الخطاب في اثبات تحرير كتاب رب الارباب" لیکوال دی (دا ادعا کوي چې قرآن کې اضافه شوی او له هغې څخه کم شوی هم دی. پدې کې د دوی په سورت الانشراح کې ادعا شامله ده چې "او موږ علي ستاسو زوم کړ" جمله حذف شوې وه. خدای مه کړه دا ادعا ريښتيا وي. دا کتاب په ۱۲۸۹ هجري کې په ايران کې چاپ شو.

• **آيت الله الممقاني**، د "تنقيح المقال في احوال الرجال" (د ذکر شرايطو په اړه د مقالو اصلاح) لیکوال، د دوی لخوا د انتقاد او تاييد مخکې واک گڼل کېږي. په دې کې، هغه ابوبکر او عمر ته د "الجبب" (دروغجن خدايان) او "التغوط" په توگه اشاره کوي. (دروغجن خدايان). وگورئ ۱/ ۲۰۷ - په ۱۳۵۲ هـ ش کال په نجف کې د مرتضوي په مطبعه کې چاپ شوی.

• **ابو جعفر طوسي**، د تهذيب الاحكام (د احکامو اصلاح) لیکوال؛ محمد بن مرتضی چې په ملا محسن الکاشي مشهور دی، د الوفي لیکوال؛ محمد بن الحسن الحر العاملي، د وصل الشيعه احاديث الشريعه (د شيعه گانو معنی د شريعت د احاديثو) لیکوال؛ محمد باقر بن شيخ محمد تقي چې په المجلسي مشهور دی، د بحار الانوار في احاديث النبي .... لیکوال؛ فتح الله کاشاني، د منهاج الصادقين لیکوال؛ او ابن ابی الحديد، د شرح نهج البلاغه. لیکوال.

• **آيت الله خميني**: د معاصر شيعه شخصيتونو څخه يو (*)، هغه په ايران کې د شيعه انقلاب مشري وکړه چې واک يې تر لاسه کړ. هغه د کشف الاسرار (رازونه افشا کول) کتاب او د الحکومه الاسلاميه (اسلامي حکومت) کتاب وليکه. هغه د فقيه د سرپرستي (ولايت الفقيه) مفکورې ملاتړ وکړ. که څه هم هغه د انقلاب په پيل کې عمومي اسلامي شعارونه پورته کړل (*)، هغه ډير ژر يو تنگ، متعصب شيعه تمايل او د خپل انقلاب د اسلامي نړۍ نورو برخو ته د صادرو لوهيله څرگنده کړه. هغه اقدامات وکړل، چې ځينې يې د نورو لاملونو سره يوځای د عراق سره د اته کلنې جگړې لامل شول.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

نظرونه او عقیدې:

• امامت: دا د متن پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې پخوانی امام باید راتلونکی امام د نوم له مخې وټاکي، نه د توضیح له مخې. امامت یوه مهمه موضوع ده چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم نشي کولی پرېږدي او له پامه یې وغورځوي، هر فرد خپل نظر لري. بلکه، هغه باید یو داسې کس وټاکي چې حواله او تکیه ورته وشي. کیدای شي جوړ شي.

دوی د ثبوت په توګه دا خبره یادوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په څرګنده توګه د غدیر خم په ورځ علي رضی الله عنه د ځان وروسته د امام په توګه وټاکه، دا یوه پیښه ده چې د سني حدیث پوهانو یا تاریخ پوهانو لخوا تایید شوې نه ده.

دوی ادعا کوي چې علي خپل زامن، حسن او حسین او داسې نور ټاکلي دي. هر امام د خپل وصیت له مخې بل امام ټاکي. دوی هغوی ته ځای ناستی وایي.

• عصمت: ټول امامان د غلطۍ او هېرولو، او د لویو او کوچنیو ګناهونو له امله معصوم دي.

• الهي پوهه: هر امام ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خوا علم سپارل شوی و، کوم چې د شریعت بشپړونکی دی. دوی الهي پوهه لري، او د دوی او پیغمبر ترمنځ هیڅ توپیر نشته پرته له دې چې دوی وحی نه ترلاسه کوي. د خدای رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته د شریعت رازونه سپارلي وو ترڅو دوی خلکو ته هغه څه تشریح کړي چې د دوی وخت ورته اړتیا لري.

• معجزې: دا معجزې ممکن د امام په لاسونو کې واقع شي، او دوی دا معجزه بولي. (*). که چېرې د هغه د مخکیني امام په اړه کوم متن نه وي، نو د امامت ثبوت باید وي په دې حالت کې یو ملت معجزه ده.

• غیب: دوی باور لري چې وخت هیڅکله د خدای لپاره له عقلي او مذهبي پلوه له ثبوت څخه خالي نه دی. دا پدې معنی ده چې دولسم امام په خپله حجره کې ورک شوی دی، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، او دا چې هغه به یو کوچنی غیب او یو لوی غیب ولري، کوم چې د دوی له افسانو څخه دی. (لږه موده ورکیدل یا ډیره موده غیب کیدل).

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

• **بیرته راستنیدل (*):** دوی باور لري چې الحسن العسکري به د وخت په پای کې بیرته راشي کله چې خدای هغه ته د ظهور اجازه ورکړي. ځینې به د مابنام له لمانځه وروسته د حجرې په دروازه کې ودیږي، کښتۍ به راوړي، او د هغه نوم به یادوي، تر هغه چې ستوري سره برابر شي. بیا به دوی لار شي او موضوع به تړلې شې پورې وځنډوي. دوی وايي چې د هغه په راستنیدو سره، هغه به ځمکه له عدالت ډکه کړي، لکه څنګه چې دا د ظلم څخه ډکه ده، او هغه به د تاریخ په اوږدو کې د شیعه (*) له مخالفینو څخه غچ واخلي. امامیان په ټولیزه توګه په بیا راژوندي کېدو باور لري، په داسې حال کې چې د دوی ځینې نورې فرقې د مړو په بیرته راژوندي کېدو باور نه لري.

• **تقیه (*):** دوی دا د دین یو بنسټیز اصل ګڼي، او څوک چې یې پرېږدي هغه د هغه چا په څېر دی چې لمونځ پرېږدي. دا واجب دی او تر هغه وخته پورې نه شي پرېښودل کېدای ترڅو چې مهدي ظهور ونه کړي. څوک چې د هغه د ظهور څخه مخکې تقیه پرېږدي هغه د الله تعالی له دین او د امامت له دین څخه وتلی دی. دوی د دې لپاره د ثبوت په توګه د خدای تعالی دا خبرې نقلوي: (مګر که تاسو د هغوی په وړاندې په احتیاط سره ځان وساتئ) او دوی پنځم امام ابو جعفر ته ځان منسوبوي، دا وینا: "تقیه زما او زما د پلرونو دین دی، او د هغه چا لپاره هیڅ ایمان نشته چې د تقیه څخه ځان وساتي." دوی د تقیه مفهوم تر ډېره حده پراخوي.

• **متعه (لنډمهاله واده):** دوی لنډمهاله واده د غوره دودونو او د عبادت غوره بڼه ګڼي، خدای تعالی د دې قول په حواله: (نو د هغو کسانو لپاره چې تاسو ورسره خوښي لرئ، د دوی لپاره د دوی مناسبه بدله د یو فرض په توګه ورکړئ) [1]. اسلام دا ډول واده منع کړی دی، چې محدود وخت ته اړتیا لري، پداسې حال کې چې ډیر سنیان د تل پاتې کیدو نیت غواړي. متعه واده په ټولنه باندې ډیری منفي اغیزې لري چې د هغې منع کول توجیه کوي.

• دوی باور لري چې دوی د قرآن کریم یوه کاپي لري چې د فاطمې مصحف [1] په نوم یادېږي. الکلیني په خپل کتاب الکافی، مخ 57، 1278 هجري نسخه کې د ابو بصیر په حواله روایت کوي، چې معنی یې "جعفر الصادق" وایي: "موږ د فاطمې مصحف لرو، په هغې باندې." "ما وویل: "د فاطمې مصحف څه شی دی؟" هغه وویل: "یوه داسې نسخه چې ستاسو د قرآن درې چنده لویه ده. په خدای قسم، په هغه کې ستاسو د قرآن یو توری هم نشته."

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

• **البراء:** دوی د دریو خلیفه گانو، ابوبکر، عمر او عثمان څخه انکار کوي، او دوی یې په خورا کرغېړنو صفاتو سره بیانوي ځکه چې، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، دوی د علي په وړاندې خلافت غصب کړ، څوک چې د دوی څخه ډیر مستحق وو. دوی په هره مهمه مسئله کې د دوی نوم اخیستلو پرځای د ابوبکر او عمر په لعنت سره پیل کوي. دوی ډیر صحابه کرام هم لعنت کوي، او دوی د مومنانو مور، عایشه، خدای دې له هغې څخه راضي شي، د نیوکې کولو څخه ډډه نه کوي.

• **مبالغه:** ځینود علي (رض) شخصیت مبالغه کړ، او شیعه افراطیانو (*) هغه د الهیتوب کچې ته لوړ کړ، لکه صابیان (*). ځینويې ویل چې جبرائیل علیه السلام په خپل پیغام کې تېروتنه کړې او د علي رضی الله عنه پر ځای محمد صلی الله علیه وسلم ته رابښکته شو، ځکه چې علي رضی الله عنه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره داسې ورته والی درلود لکه څنګه چې کارغه له کارغه سره ورته والی لري، او له همدې امله دوی ته "کارغه" ویل کېدل.

• **د غدیر اختر:** دا د دوی رخصتي ده چې د ذی الحجې د اتلسمې ورځې په ورځ راځي، او دوی دا د لوی اختر په پرتله یې غوره ګڼي. په دې ورځ روژه نیول د دوی لپاره یو تایید شوی سنت دی. دا هغه ورځ ده چې دوی ادعا کوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم (*) د هغه وروسته علي ته د ځای ناستي سپارښتنه کړې ده.

• **دوی نوروز ته درناوی کوي،** چې یوه فارسي رخصتي ده، او ځینې یې وايي چې د نوروز په ورځ غسل کول سنت دي.

• دوی د ربیع الاول په نهمه ورځ جشن لمانځي، چې د دوی د پلار (بابا شجاع الدین) جشن دی، دا لقب دوی ته د (ابولؤلؤ المجوسي) لخوا ورکړل شوی و، چا چې عمر بن الخطاب رضی الله عنه شهید کړ.

• **دوی د محرم په لومړیو لسو ورځو کې د ماتم مراسم،** ماتمونه، ماتم، انځورونه جوړول، سینه وهل او ډیر نور حرام کارونه ترسره کوي، په دې باور دي چې دا د خدای تعالی عبادت دی او دا د دوی ګناهونه کفاره کوي. هغه څوک چې د کربلا، نجف او قم په مقدسو زیارتونو کې د دوی زیارت کوي، دوی به له دې څخه حیران شي.

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

فکري او عقيدوي ريښې:

• شيعه گان د فارسيانو د عقيدې څخه اغيزمن شوي وو.، فارسيان په دې کې د اسلام په نوم د غچ اخيستلو لپاره مرسته وکړه - چې د دوی ځواک يې مات کړی و.

• د شيعه فکر د آسيایي مذهبونو لکه بوديزم، مانيجيزم او برهمنيزم څخه وارد شوو نظرونو سره تړلی و. دوی په بيا زيرون او تجسم باور درلود.

• شيعه خپل نظرونه د يهوديت څخه اخيستي، په کوم چې د آشوري او بابلي بت پرستی اغيزې وي.

• د علي بن ابي طالب او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کورنۍ امامانو (اهل بيت) په اړه د دوی عقيدې د عيسی عليه السلام په اړه د عيسويانو له عقيدې سره سمون لري. دوی په خپلو گڼ شمير رخصتو، گڼ شمير انځورونو، او د مافوق الفطرت پيښو اختراع کې ورته والی درلود، چې دوی يې امامانوته منسوب کول.

خپريدل او د نفوذ ساحې:

د دولسو امامانو شيعه فرقه اوس په ايران کې پراخه او متمرکزه ده، چې په عراق کې لوی شمير نفوذ لري. د دوی شتون تر پاکستان پورې غځيدلی، او دوی په لبنان کې هم يوه فرقه لري. په سوريه کې، يی يوه کوچنۍ فرقه شته، مگر دوی د نصيريانو سره نږدې تړاو لري، کوم چې د خورا افراطي شيعه گانو څخه دي.

له پورته څخه دا څرگنده ده:

لومړی شيعه مذهب د يوې داسې ډلې (*) په توگه پيل شو چې د علي ابن ابي طالب د خلافت په حق يی باور درلود. بيا دا په يوه ايډيالوژيکي او سياسي ډلې بدله شوه چې د هغې تر بيرغ لاندې ټول هغه کسان چې د اسلام او اسلامي دولت د زيان رسولو هڅه يې کوله يوځای شول. په دې توگه، هر څوک چې د اسلامي تاريخ پيروي کوي په سختۍ سره انقلاب (*)، د مور دولت څخه جلا کيدل، يا د عقيدې ستونزه پرته له شيعه نشي موندلی، د دوی مختلفې فرقې د هغې تر شا وي يا په هغې کې لاس لري. د دې دليل لپاره، اسلامي تاريخ د ډيرو انقلابونو او ټوټولوخوا په نښه شوی. د مسلمانانو په مينځ کې د نفوذ کوونکو عناصرو د شتون له امله چې د دې شخړې د دوام لپاره ليوالتيا لري، ستونزه پای ته ونه رسیده. بلکه، شخړې دوام وموند، او

دمشهد سفر او د سنیا نو غم خپلې حالت

شیعه تقریباً یو مذهب (*) شو چې له اسلام څخه په بشپړ ډول توپیر لري. لویديځو حلقو او ختیځ پوهانو له دې شخړې څخه ګټه پورته کړه ترڅو مسلمانان د فرقو او جنگیالیو ګوندونو په توګه انځور کړي. دوی حتی دا د عیسویت (*) سره پرتله کړل، کومو چې سلګونه فرقې یې درلودې.

د وضاحت لپاره حوالې:

- د امامي شیعه عقیدې سرچینه؛ د ډاکټر ناصر القفاري لخوا.

د فکر اسلامي مکتبونه، محمد ابوزهره، النموذجیه پریس، قاهره.

د اسلامي پوهانو مقالې، ابوالحسن اشعري، لومړی چاپ، ۱۳۷۹ هـ ق/ ۱۹۶۹ ع.

الشافعي، محمد ابوزهره، دارالفکر العربی، مصر.

د امامیه او د هغوی د شیعه پلرونو تاریخ، ډاکټر عبدالله فیاض، اسد پریس، بغداد، ۱۹۷۰ ع.

په فرقو کې مطالعه، ډاکټر صابر طعیمه، مکتبه المعارف، ریاض، ۱۴۰۱ هـ ق/ ۱۹۸۱ عیسوی.

مختار التحفة اثنا عشریه، د محب الدین الخطیب، قاهره، السلفیه مطبعه، 1373 هـ ش.

- مذهبونه او فرقې:

ابوالفتح الشهرستاني - دارالمعارف - بیروت - دوهم چاپ. - ۱۳۹۵ هـ ش/ ۱۹۷۵ ع.

- شیعه اوسني، احسان الهي ظهير - ترجمان السنة اداره - لاهور، پاکستان - پنځم چاپ. - ۱۳۹۷ هـ ق/ ۱۹۷۷ ع.

- شیعه او تشیع، احسان الهي ظهير - ترجمان السنة اداره - لاهور - لومړی چاپ. - ۱۴۰۴ هـ ق/ ۱۹۸۴ ع.

- شیعه او اهل بیت، احسان الهي ظهير - ترجمه السنة اداره - دریم ټوک. - ۱۴۰۳ هـ ق/ ۱۹۸۳ ع.

- کتاب الفصل في الملل والأهواء والنحل، ابن حزم - جده - ۱۴۰۲ هـ ق/ ۱۹۸۲ م چاپ.

- پراخي کرښې، محب الدین الخطیب، پنځم چاپ، قاهره، السلفیه پریس، ۱۳۸۸ هـ ش.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- د شيعه او شيعه مذهب ترمنځ شخړه، ډاکټر موسی الموسوي، ۱۴۰۸ هـ.ق.
- عبدالله بن سبا او په اسلام کې د اختلاف په رامنځته کولو کې د هغه اغیز، ډاکټر سلیمان بن حمد العوده، دوهم چاپ، ریاض، دارطیبه.
- د سني او شيعه ترمنځ روغه جوړه، ډاکټر ناصر بن عبدالله القفاري، څلورم چاپ، ریاض، دارطیبه، ۱۴۱۶ هـ.

- شاه اسماعیل او دولتي مذهب):

- په ۱۵۰۱ م کې شاه اسماعیل اول په رسمي توګه شيعه اثنا عشری د ایران د دولت رسمي مذهب اعلان کړ. هغه ټولو جوماتونو ته امر وکړ چې اذان په شيعه بڼه وړاندې کړي (په اذان کې یې "اشهد ان علی ولی الله" جمله شامله کړه)، او هر څوک چې مخالف یې و، د سزاوو سره مخامخ کېده.
- د اذان نه یوازې فکري بلکې سیاسي اهمیت درلود، ځکه دا د رښتینو په شان د مذهبي او دولتي پیغام لپاره کارول کېده.

- اجباري تبشیر او زورونه:

- د صفویانو په دوران کې، قزلباش پوځیان، دیني عالمان چې له عربو اتحادونو (لبنان، عراق، بحرین) راوستل شوي وو، په زور او تهدیدونو سره یې د مذهبي تبدیلی هڅه وکړه.
- زرګونو سنيان په تبریز، اصفهان او شیراز کې وژل شوي، قاضیان، واعظان او اهل علم چې مخالفت یې کاوه، په ډاګه یې وهل یا یې اعدام کړل.
- قوې شيعه مذهب ته د اړونې له لارې عام خلکو ته امر کاوه چې د ابوبکر، عمر، عثمان نومونه لعنت کړي حتی رسوم یې په ښار کې ترسره شول [en.wikipedia.org] 1
- دیني عالمان او دیني اداره:

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

نوی مذهبي پوښښ جوړ شو: صدرالاسلام د ديني واګو د تنظيم مسؤل و، او حوزوي عالمان يې ترتيبول، تصديقول، او واک ته يې ورساوه.

- د صفوی حکومتونو په عصر کې د مراجعو، فقهاوو او نظام مذهبي اترکو وده وکړه. په ځانګړي توګه د لومړنيو حاکمانو په دور کې، عرب عالمان راوستل شول، او د تقليد توليد هم پيل شو.

- په پاسنيو مرحلو کې، د شاه عباس کبير او سلطان حسين، نقش زيات شو، ترڅو د سني، صوفيانو او فلسفي نظرياتو پر وړاندې واکمن شي.

- مذهبي او کلتوري تحول:

- شيعه جشنونه لکه عاشورا، د امام حسين د شهادت مراسمو رسمي بڼه ومونده او په ټول هېواد کې خپرېدل يې پيل شول.

- صوفيانه ډلې، غير مطابقت لرونکي فقهاو، او د سني تعليم مرکزونه يې په سرعت سره محدود، بند يا له منځه يوړل ..

- د کتابت، هنر، معماري او فقهي په برخه کې شيعه انډول زيات شو؛ د مذهب اړوند مطالعات، تشرېح، فقهي تاليفات زيات شول.

- د صفوی دورې څه بدلونونه راورل؟

- دولت او مذهب خپل يوځای اعلان کړ: ايران په شيعه اثناعشري فقيه پرورد دولت بدل شو.

- فزيکي زور: سنيان او مخالفين د اجباري تبشير، شکنجې، وژنې او جايدادونو ضبط کولو سره سره شيعه شول.

د روحانيت او دولت ملي اتحاد: ديني چارو اکو مهي عمومي او عدلي دندې ترلاسه کړې، ميراث يې د ايران د مذهبي سياست برخه شو.

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- مذهبي، فرهنگي او هویتو جوړونه : شيعه شعائر او تعليمي نظام، او د ايران مشخصه قومي-دیني هویت یی جوړ کړ. ¹³

- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکې څیرې نامعلومه کیسه) :

محمد صابر ۲۰۱۷-۲۷/۰۹/۱۰:۰۰

- اسماعیل صفوي: (نامعلومه کیسه)، چې په ایران کې یی د سنيانو په وړاندې د جرمونو هغه تیاره اړخ روښانه کوي، کوم چې شيعه گانوله پامه غورځولی.

- په عمومي توګه د سني نړۍ او په ځانګړي ډول عربي سيمې ته د ايران د زیاتیدونکي ګواښ سره، د "صفویزم" اصطلاح راڅرګنده شوې او په پراخه کچه د سني ټولنو دننه د فرقه ایزو شيعه نفوذ ویره

13 -

R.J. Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, 2004 [en.wikipedia.org][2])، چې په دې اړه مفصل بحث کوي.

BBC / Facts & Details: *تشریح یې کړې چې څرنگه شاه اسماعیل مذهبي تبلیغات او فرهنگ جوړ کړی .
Onur Yildiz *, 2023 *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, [3] (dergipark.org.tr).
کړی چې څنګه زور او تبلیغات دواړه وکارول شول .
*منابع آنلاین لکه ويکي پېډیا او بریتانیکا: د شاه اسماعیل ژوند او حکمراني کې مؤثره مذهب جوړونه بیانوي .
1- الکامل فی التاريخ - ابن الاثير جلد: ۱۰ صفحه: ۱۴۵-۱۵۰ (د شاه اسماعیل صفوي د ظهور او د مذهبي سیاست شرح)

2. تاريخ الدول الإسلامية - د الزحيلي کتاب جلد: ۲ صفحه: ۳۱۰-۳۳۰

3. دائرة المعارف بزرگ اسلامی (فارسي) - د مرکز مطالعات ايران شناسي جلد: ۹ مقاله: "صفویه"، ليکوال: دکتر رسول جعفریان

4. تاريخ تشيع در ايران - رسول جعفریان (فارسي) جلد: ۱ صفحه: ۲۲۱-۲۸۰

5) Rula Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire* (انګليسي)

Publisher: I.B. Tauris, 2004

Chapter 2 (pp. 45-78) "State and Shi'ism"

د اذان، خطبه، لعنت، مذهبي سکو، امامي خطونو، اوشعايرو تحليل

. The Shi'ite Religion - Dwight M. Donaldson

چاپ: 1933

دمشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

څرگندولو لپاره کارول کېږي، او ورسره تېرې ځینې ترهگریز عملیات چې د ځینو عربي هیوادونو ثبات یې کمزوری کړی دی.

-د سني ایران لنډ تاریخ:

-د صفویانو اصطلاح د "صفویانو دولت" څخه اخیستل شوې ده، چې له ۱۵۰۱ میلادي کال څخه تر ۱۷۲۴ میلادي کال (۹۰۶ څخه تر ۱۱۳۶ هجري) پورې شتون درلود. دا کورنۍ د شاه اسماعیل اول لخوا تاسیس شوه، او د ایران په تاریخ کې یې یو مهم بدلون راوست، چې د خلیفه عمر بن الخطاب رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال په ۱۳ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د فتحې له پیل راهیسې سني پاتې شوی وه. د مسلمانانو فتحو دوام درلود، په شمول د ۲۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د نهاوند جگړه، تر هغه چې ایران په ۳۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې په بشپړ ډول فتحه شو، کله چې د ساسانیانو دوره پای ته ورسیده او ایران د مسلمانانو تاتوبی شو.

-په دې توګه، ایران له هغې نېټې راهیسې د اسلام تر سیوري لاندې ژوند کړی او د اموي او عباسي سلطنتونو له لارې د راشده خلفاوو د واکمنۍ پرمهال نږدې نهه پېړۍ په بشپړ ډول سني پاتې شوی، تر هغه چې صفویانو خپل دولت جوړ کړ او په زور یې هیواد شيعه مذهب ته واړوه.

-صفویان:

د "صفویانو" لقب د شیخ صفی الدین اردبيلي څخه اخیستل شوی، چا چې د افراطي باطني صوفي حکم مشري کوله چې د سخت باطني شيعه مذهب ډیر اصول یې منلي وو. د اردبيلي اولادې هڅه وکړه چې شيعه مذهب خپور کړي او د ایران په مختلفو سیمو کې یې تاسیس کړي. دوی د بې اتفاقۍ له فضا څخه ګټه پورته کړه چې ایران د نهه هجري پېړۍ په وروستیو (۱۹ پېړۍ) کې تجربه کړې وه او په اسلامي تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د شيعه دولت د جوړولو هیله یې پیل کړه.

-صفویانو د خپل دولت د جوړولو لپاره خپلو هڅو ته دوام ورکړ، په ۹۰۶ هجري (۹۰۶ عیسوي) کې یې نسبي بریالیتوب ترلاسه کړ. بیا، په ۹۵۷ هجري (۹۵۷ عیسوي) کال کې، صفویانو د امامي شيعه فرقه د خپل

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

دولت رسمي مذهب اعلان کړه. له هغې نيټې څخه، ايران د شيعه رنگ غوره کول پيل کړل، او دا شيعه فرقه تر نن ورځې پورې واکمنه ده.

د شاه اسماعيل صفوی جرمونه:

-شاه اسماعيل صفوی د صفوی دولت د بنسټ ايښودونکي په توګه راڅرګند شو. هغه د فارس د کنټرول لپاره د خپلو ملاتړو سره جګړې وکړې، په ځانګړې توګه په هغوسيمو کې چې عثماني امپراتورۍ شتون نه درلود. په ۱۵۰۲ عيسوي (۹۰۷ هجري) کې، هغه تبریز ته ننوتل، چې د هغه وخت د امپراتورۍ پلازمینه وه، ترڅو خپله بريا اعلان کړي او پاچا شي. هغه د خپل نوي دولت د رسمي مذهب په توګه د شيعه اسلام نافذول هم اعلان کړل.

-په هغه وخت کې خلکو د دې پريکړې هرکلی وکړ، ځکه چې د تبریز د نفوس درې پر څلورمه برخه سني وو، پداسې حال کې چې د ايران ډيرو سيمو د شيعه اسلام په اړه هيڅ معلومات نه درلود.

-اسماعيل صفوی د تورې په واسطه د شيعه اسلام د نافذولو مخالفين تعقيب کړل، خلک يې شيعه مذهب ته اړول. هغه همدارنګه هڅه وکړه چې د خلکو ترمنځ د شيعه اسلام د تدريس او خپرولو لپاره ګڼ شمېر ښوونځي جوړې کړي.

-اسماعيل صفوی هڅه وکړه چې په ټول فارس کې خپل نفوذ پراخ کړي، د لارې په اوږدو کې د فارس په شمال ختيځو سيمو کې د سني ازبک قبيلو سره په جګړه کې ښکېل شو.

-د سني ازبک قبيلې د محمد شيباني لخوا رهبري کيدې، چې د اسماعيل صفوی د ارمانونو سره د مقابلې هڅه يې کوله. هغه حتی له هغو څخه وغوښتل چې شيعه مذهب پرېږدي او سني اسلام ته راستون شي، چې د دواړو خواوو ترمنځ جګړه پيل شوه.

-د دوکې او چالاکۍ په کارولو سره، اسماعيل صفوی د محمد شيباني ځواکونو ته ماتې ورکړه. هغه بيا سني قبيلو ته مخه کړه، دوی يې ووژل او بې ځايه يې کړل ترڅو دوی شيعه مذهب ته واړوي.

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

-شيعه مذهب په زور سره ايران ته راوړل شو، او په زرگونو سنيان يې په زور سره د انكويژيشن سره ورته طريقو په كارولو سره يې بدل كړل، كوم چې عيسوي مشرانو په اروپا كې د اوو پېړيو څخه ډيروخت لپاره د مسلمانانو په وړاندې كارولى و. پدې وختونو كې، زرگونه خلك اړ شول چې د جبري پرېښودو يا مرگ ترمنځ انتخاب وكړي.

-صفويان او عثمانيان:

-كله چې اسماعيل شاه د خپل صفوي دولت د تاسيس اعلان وكړ، نو هغه د عثماني خلافت سره د ټكر هڅه ونه كړه. سني عثمانيان د خپل واک په اوج كې وو. كله چې سلطان بايزيد دوهم په فارس كې د سنيانو په وړاندې د اسماعيل شاه د جرمونو په اړه واورېدل، نو هغه ته يې وليكل چې له هغوى سره په عقل او هوښيارۍ چلند وكړي.

-په هرصورت، كله چې سلطان سليم اول د عثماني خلافت واگي په لاس كې واخيستې، نو هغه د صفويانو اوسني ځمكوت ته د هغوى د گواښ په اړه شكمن شو. هغه هوډ وكړ چې ورسره مقابله وكړي.

-سلطان سليم اول سياستوال راتول كړل او هغوى ته يې د اسماعيل شاه او د هغه د شيعه حكومت د كړنو جدېت بيان كړ. هغه څرگنده كړه چې هغه پر سنيانو بريد كړى او د خپل شيعه دولت له لارې يې د منځنۍ اسيا، هند او افغانستان مسلمانان په تركيه، عراق او مصر كې له خپلو وروڼو څخه جلا كړي دي. هغه دا هم څرگنده كړه چې د صفويانو كړنې د اسلامي ملت د يووالي لپاره يو جدي گواښ دى.

-په حقيقت كې، عثماني سلطان خپل ځواكونه د صفويانو سره د جگړې لپاره رهبري كړل تر هغه چې دواړه خواوې د اگست په ۲۴، ۱۵۱۴ (۹۲۰ هجري قمري) د ختيځې اناتوليا په چالديران صحرا كې سره مخامخ شوې. جگړه د اسماعيل اول د سختې ماتې سره پاى ته ورسېده، چې هغه يې د جگړې له ډگر څخه آذربايجان ته وتښتاوله.

-سلطان سليم اول هڅه وكړه چې فارس د شيعه صفويانو له منگولو څخه آزاد كړي او په هغه هيواد كې د سنيانو ظلمونه لرې كړي. د اسماعيل اول سره د هغه له جگړې څخه له دوو اونیو څخه لږ وروسته، هغه

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

د صفويانو پلازميني تبريز ته په ننوتلو او د هغه د خلکو په آزادولو کې بريالی شو. په پارس کې پنځه ويشت ښارونو د عثماني واکمنۍ سره خپله مينه اعلان کړه.

-اسماعيل اول هڅه وکړه او بيا منظم شو، او د عثماني امپراتورۍ په وړاندې په جگړه کې د خپلې ويجاړونکې ماتې سره مخ شو، هڅه يې وکړه چې د سلطان سليم اول سره سوله وکړي. په هرصورت، عثماني سلطان انکار وکړ، او د اسماعيل پروژې د سختې ناکامۍ سره مخ شوه. د نا اميدۍ په احساس کولو سره، هغه په انزوا سره شاته شو، او د شيعه دود په تعقيب يې د "غچ" کلمه په خپلو تورو بينرونو وليکله چې هر ډول جگړه په تاريخي غچ بدله کړي چې حافظه به يې هيڅکله له منځه لاړه نشي.

-پداسې حال کې چې اسماعيل د عثمانيانو په وړاندې د غچ اخيستلو په لټه کې و، عثماني سلطان سليم اول مړ شو. د صفويانو د غچ اخيستلو هيلې بيا راژوندۍ شوې، مگر مرگ د هغه هيلې ماتې کړې. هغه د مې په 31، 1524 ميلادي کال (930 هجري) کې اذربايجان ته نږدې د نري رنځ له امله مړ شو او په اربيل کې ښخ شو.

-په هرصورت، کيسه د اسماعيل صفوی په مرگ سره پای ته وڼه رسیده. شيعيانو تل د خپلو مشرانو ستاينه کړې او د دوی د ژوند شاوخوا افسانې يې جوړې کړې دي.

-شيعه گانو د اسماعيل صفوی په اړه د عظمت او درناوي ټولې ځانگړتياوې ورکړې. دوی تاريخي حقايق تحريف کړل او د تاريخي شواهدو برعکس يې د هغه د زړورتيا او تقوا په اړه بې شميره کيسې ايجاد کړې.

-دا ښه معلومه ده چې شاه اسماعيل صفوی يو ډير شراب خښونکی و، د روږدي کيدو حد ته رسيدلی و. هغه د مخالفينو سره د چلند په برخه کې د خپل ظلم سربيره، په فسق او حرامو کارونو کې د ډيرې ليوالتيا سره هم مخ و. دا د تاريخ پوهانو په وينا د سنيانو په وړاندې د هغه د دولت د جوړولو په لاره کې د هغه د شکنجې د پراخو جرمونو څخه څرگنديږي، چې جنگيالي يا معلولين يې نه پرېښودل.

-ايراني فرقه پرستانو او خلکو د شاه اسماعيل صفوی لپاره يو خيالي روح رامينځته کړ چې په يهودي تلمود کې د پاچا سائرس هاخمينيد څخه ډير لوړ و. دوی هغه د هغه په نوم د معصوم امام او واکمن د مرستيال مقام ته لوړ کړ، سره له دې چې هغه نه فقيه و او نه هم عادل واکمن و.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-دا حیثیت چې په هغه وخت کې اسماعیل صفوی ته ورکړل شوی و، هماغه حیثیت دی چې وروسته د "ولی الفقیه" په تیوري بدل شو، چې معنی یې د پټ امام مهدي مرستیالی ده. دا ورته تیوري نن ورځ په ایران کې په عام ډول د "ولایت الفقیه" په نوم پیژندل کیږي، چې خمیني پراختیا ورکړه، د دې څخه یې ګټه پورته کړه ترڅو د یو مطلق فرد د دیکتاتوري پر بنسټ د حکومت یوه ځانګړې بڼه جوړه کړي چې ټول مذهبي او سیاسي واکونه یې له مخالفه ولري، ځکه چې دوی ادعا کوي چې هغه په ځمکه کې د خدای سیوری دی.

-د هغه د فکري شالید مطالعه ښيي چې اسماعیل صفوی په قصدي ډول د شیعه توهमतو سره صوفیانه تجاوزونه ګډ کړل. که څه هم هغه د صوفي کورنۍ څخه و- د هغه نیکه، صفی الدین ال اردبيلي، د بکتاشي صوفي حکم پورې اړه درلوده- هغه ناڅاپه شیعه مذهب ته واوښت او یونوی نسب یې رامینځته کړ چې هغه یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره وصل کړ، یو "سعیدي" نسب، د قزلباش نسب ځای نیسي چې له مخې یې هغه پیژندل کیده.

-د نسب او فرقي د دې ناڅاپي بدلون د پوهیدو په هڅه کې، ایراني تاریخ پوهانو او ختیځ پوهانو د صفویانو د دې پریکړې لپاره هیڅ وضاحت نه دی موندلی چې خپل لقب له شیخ څخه سید ته بدل کړي، او د دولسو شیعه مذهب د خپل دولتي مذهب په توګه غوره کړي، سره له دې چې دوی د صفویانو دود ته غاړه ایښې وه.

-ځینې څیړونکي وړاندیز کوي چې د اسماعیل صفوی د ناڅاپي او غیر عادلانه بدلون د صفویانو تقیه د شیعه عقیدې له امله وه، او دا چې صفویانو ممکن د تقیې څخه کار اخیستی وي ترڅو خپل هدف ترلاسه کړي چې په ښکاره ډول ځان اعلان کړي وروسته له دې چې دوی په بریالیتوب سره د دوی شاوخوا خلک راټول کړل.

-د اسماعیل صفوی په اړه بله د پام وړ کیسه د خپلو مخالفینو سره په چلند کې د هغه ظلم و، حتی که دوی جنگیالي نه وو. په تبریز کې د هغه د تاجپوښې څخه یوه ورځ مخکې، کوم چې هغه د خپل نوي دولت پلازمینه جوړه کړې وه، د قزلباش شهزادګانو په منځ کې د هغه ملاتړو هغه ته د دوی د ویرې په اړه خبر ورکړ چې د تبریز سني خلک به د هغه د امر و اطاعت کولو او شیعه مذهب غوره کولو څخه انکار وکړي. هغه خپله توره له پوښ څخه راوویستله او ځواب یې ورکړ: "زه له هیچا نه ډارېږم، او که چېرې تابعین هم اعتراض

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

وکړي، نوزه به خپله توره له پوښ څخه وباسم او هيڅوک به يې ژوندی نه پرېږدم. "اسماعيل صفوی خپل گواښ ترسره کړ. بل سهار، هغه د خپلو سرتیرو سره جومات ته لاړ او د خپلو پیروانو څخه يې یو، شیعه عالم مولانا احمد اردبيلي ته امر وکړ چې خطبه ووایي. سني عبادت کوونکي د اعتراض په توګه د وتلو په حال کې وو، مګر اسماعیل صفوی د قزلباش سرتیرو ته لارښوونه وکړه چې له بې وسلې عبادت کوونکو څخه وغواړي چې د دریو هدایت شویو خلیفه ګانو سره خپل انکار او بیعت اعلان کړي او د شیعه عقیدې له مخې له علي بن ابي طالب رضی الله عنه سره خپل بیعت ښکاره کړي. هغه خپلو سرتیرو ته امر وکړ چې هر څوک چې دا کار وکړي هغه به وژغورل شي، او هر څوک چې انکار وکړي سربېره یې پرې شي.

-که څه هم د تبریز ډیرو خلکو د صفویانو پوځ سره لږ مقاومت وکړ، د قزلباش سرتیرو په ښار کې یو وحشتناک قتل عام ترسره کړ، په شمول د ښځو او ماشومانو.

-دوی د سلطان یعقوب آق قویونلو الترمکاني قبر او په ښار کې د نورو شهزادګانو قبرونه هم راویستل او د هغوی پاتې شوني یې وسوځول.

په دې ډول، اسماعیل صفوی د خپل نفوذ ساحه پراخه کړه او خپل نوی عقیده یې په ټولو ایراني ولایتونو کې خپره کړه، کومو چې د هغه د ظلم له امله یو په بل پسې سقوط پیل کړ. د سنيانو غمیزه عثمانی سلطان ته ورسیده، چې پرېکړه یې وکړه چې د صفویانو سره مقابله وکړي.

د "تاریخونو غوره" لیکوال د لویدیځ ایران په شګي ښار کې د سنيانو د قتل عام، د شیرو انیانو د قتل عام او د دوی د شیخ (فرخ یاسر) د جسد سوځولو او په ښار کې د وژل شویو کسانو د کوپړیو څخه جوړ شوي منار جوړولو یادونه کوي.

-تاریخ پوهان د باکو په کلا باندې د قزلباش برید، د کلا د اوسیدونکو ظالمانه قتل عام، د مړو د جسدونو سوځولو او د شهزاده عثمان آق قویونلو د پوځ د اتلس زره غړو د له منځه وړلو یادونه هم کوي.

اسماعيل صفوی په ۹۱۳ هجري کال کې هم په بغداد برید وکړ، تر ټولو وحشتناک قتل عام یې وکړ او د یو ستر سني امام ابو حنیفه النعمان قبر یې لوڅ کړ.

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- په ۹۱۴ هجري کال کې، اسماعیل صفوی په اهواز برید وکړ او په تبریز، بغداد او نورو ځایونو کې د هغه د پخوانیو قتل عامونو په پرتله د خونړۍ قتل عام وروسته یې د مشای دولت نسکور کړ.

- د ۹۱۵ هجري کال د قتل عامونو په منځ کې، تاریخ پوهان د شیراز قتل عام او مازندران قتل عام یادوي، چې د ایران په مرکزي ښاریزو کې د اوو زرو څخه زیاتو سنيانو د وژلو سربیره، له لسو زرو څخه د زیاتو خلکو ژوند یې واخیست. هغه په اصفهان کې د قتل، لوټماری اعمال هم ترسره کړل، چې وروسته د صفویانو پلازمینه شوه.

- په ۹۱۶ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د مرو قتل عام ترسره کړ، چې له شیبک خان الترمکاني سره له جگړې وروسته یې له یوولسو زرو څخه ډیر کسان ووژل، چې جسد یې د قزلباش سرتیرو د ښارد اوسیدونکو په وړاندې توتې توتې او وخور.

- په ۹۱۷ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د قلعة القریشي پنځلس زره اوسیدونکي ووژل، چې په کې ښځې، ماشومان، سې او پیشوگانې شاملې وې. په همدې کال کې، هغه په هرات برید وکړ، د هغه مشران اوفقیهان یې ووژل. هغه په بادغیس هم برید وکړ، هلته یې یو وحشتناک قتل عام وکړ.

- تاریخ پوهان وايي چې شاه اسماعیل صفوی د علماوو د وژلو او شکنجه کولو په اړه هیڅ اندېښنه نه درلوده. هغه به له علماوو څخه غوښتنه کوله چې دا اعلامیه ولولي، "زه شاهدي ورکوم چې علي د خدای ساتونکی دی." هر هغه څوک چې دا وینا وکړي هغه به خوشې شي، پداسې حال کې چې هر هغه څوک چې انکار وکړي سربېره یې پرې شي یا به په اور کې وغورځول شي.

- تاریخ پوهان د مثال په توګه په شیراز او اصفهان کې د دوو مشهورو سني عالمانو کیسه یادوي، مشهور قاضي میر حسین مبیني او مشهور شهزاده غیاث الدین محمد الاصفهاني، چې د دریو خلیفه گانو (الله تعالی له دوی څخه راضي شي) د سپکاوي څخه د انکار کولو له امله په وحشیانه ډول ووژل شول.

- دې قتل عامونو او نورو جرمونو عثماني امپراتورۍ، چې د سلطان سلیم اول په مشرۍ وه، وهڅوله چې په صفوي دولت برید وکړي او سنيان له بشپړې تباهی څخه وژغوري.

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

-د دې ټولو جرمونو سره سره، ايرانيان، د شيعه صفوي دولت وارثان، اسماعيل صفوي ته د تقدس د ورکولو څخه ډډه ونه کړه، که څه هم د هغه زوی طهماسب د قصاب، شرابي او ښځې پلورونکي په توگه بيان شوی دی.

-دا خبره د شاه طهماسب اول لخوا د اسماعيل صفوي د زوی سلطان سليمان عاليشان ته د سليم اول زوی ته په لېږل شوي ليک کې راغلې، چې پکې هغه ويلي وو: "کله چې زما پلار ستاسود پلار سره په چالديران کې جگړې ته ننوت، هغه ورځ نشه و. نه يوازې هغه نشه و، بلکې د هغه قوماندان، دورمش خان، او د پوځ نور قوماندانان او ډير سرتيري هم نشه وو".

-د صفوي د پاچاهانو په مطالعه کې تخصص لرونکو ډيرو تاريخي سرچينو راپور ورکړی چې شاه اسماعيل ډير شراب څښونکی و، خپله ږيره يې پاکه ساتله، او د تفریح او نڅا له محفلونو څخه يې خوند اخيست. د هرات له فتح کولو وروسته، هغه غوښتنه وکړه چې د هغې ښځې جامې واغوندي او د هغه د هرکلي لپاره نڅا وکړي.

-سره له دې ټولو بډيو، فرقه پرست او مشهور کسان د اسماعيل صفوي ستاينه کوي، او د دوی په نظر، هغه د پټ امام بې عيبه واکمن او استازی پاتې دی.

-خو، د شاه اسماعيل صفوي او د هغه د ځای ناستو کسانو لخوا ترسره شوي ترټولو د پام وړ جرمونه د ملت ویش، د سني اسلامي خلافت د ځمکو ترمنځ د اړیکو پرې کول، او په هراړخيزو جگړو کې د عثمانيانو ستړيا وه چې دوی يې په ټوله نړۍ کې د عقيدې خپرولو څخه منع کړل. یو مستشرق هتي وويل، "که چيرې په ايران کې صفويان نه وای، نو موږ به نن په بلجيم او فرانسې کې د الجزايريانو په څير قرآن لوستلی وای،" دا په گوته کوي چې شيعه صفويان په ډيری لويديځو هيوادونو کې د اسلام د خپریدو د مخنيوي يو عامل وو.¹⁴

- اسماعيل صفوي خپله مور يې چې حنفي مذهبه وه شيعه مذهب ته د نه اوښتو په خاطر يې شهیده کړه.

14 - قصة الاسلام ويب پانه شاه اسماعيل نامعلومه کيسه، ليکنه: محمد صابر، د ډاکټر راغب السرجاني ترڅارنې لاندې.

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- اسماعيل صفوي به خلك د پته هڅول چې د مكې مكرمې په عوض مشهد كې دامام رضا حرم ته د حج لپاره لاړشي .

هارون الرشيد :

په دې ډول بغداد خپله طلايي دوره تجربه كړه... هغه ورځ چې هارون الرشيد عباسي خلافت په غاړه واخيست.

- د ارا الحكمه ، چې د هارون الرشيد لخوا تاسيس شوى ، د اسلامي طلايي دورې په جريان كې يو علمي او فكري مركزو- د عصري كيدو او چاپ څخه مخكې ... عربان د مينځنۍ پيړۍ په اسلامي دوره كې په فكري او ادبي ملكيت څنگه پوهيدل؟

دا پوهه د هارون الرشيد سره تړلې او دهغه سره مستقيم ربط لري راځي. لومړۍ دغه ستر علمي او نړيوال شخصيت وپېژنو:

هارون الرشيد څوك وه : هغه د عباسيانو يو له خورا مشهورو خليفه گانو څخه گڼل كېږي ، او د هغه د واک په ترلاسه كولو سره ، د دوى د سوکالۍ دوره پيل شوه. خليفه هارون الرشيد د سپتمبر په ۱۴ ، ۷۸۶ ميلادي كال كې په بغداد كې خلافت ترلاسه كړ..

-په هغه ورځ ، د عباسيانو دولت يونوي دور ته ننوت چې ډيرى لاسته راوړنې يې وليدلې. هغه سيمه چې له مركزي اسيا څخه تر اتلانتیک بحر پورې غځېدلې وه ، وده وكړه ، او د راشده خلافت د واکمنۍ پرمهال يې شهرت څرگند شو. هغه د عالمانو سره د خپلې علاقې او مذهبي ژمنتيا ، او همدارنگه د هغه لاسته راوړنو

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

لپاره پیژندل کیده چې د ټولې سیمې په پرمختګ کې یې مرسته کړې وه. کلتوري او اسلامي فعالیتونو وده وکړه، چې د هغه څه د راڅرګندیدو لامل شول چې اوس هم د "اسلامي زرین دور" په نوم پیژندل کېږي.

زیریدنه او شخصیت:

هغه هارون الرشید و، پنځم عباسی خلیفه، د خلیفه المهدی محمد بن المنصور ابو جعفر عبدالله بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب الهاشمي زوی.

-د هغه د زیږون کال په اړه تاریخي سرچینې اختلاف لري. ځینې وايي چې دا 146 هجري وه، نور وايي چې دا 147 هجري وه، او نور وايي چې دا 148 هجري وه (کوم چې ډیر احتمال لري). د عراقي تاریخ پوه او اکاډمیک بدیع محمد ابراهیم په وینا، هغه په 150 هجري کې زیږیدلی و..

ابراهیم د الجزیرې نیت سره په خبرو کې زیاته کړه چې خلیفه الرشید د هغه د پلار، خلیفه المهدی لخوا روزل شوی و، چا چې خپل ژوند د هغه تعلیم او کلتور ته وقف کړی و. هغه خپلې زده کړې د مشهورو عالمانو او باوري امامانو څخه ترلاسه کړې. د انبارپوهنتون د تاریخ پروفیسور په دې باور دی چې د دې عالمانو په لاس د رشید روزنه او تعلیم د هغه د شخصیت او د هغه د علمي او کلتوري جوړښت په جوړولو کې مرسته وکړه. هغه په ګوته کوي چې دې روزنې هغه د ادب، عربي تاریخ، فقه او حدیث عالم کړ.

-عراقي تاریخ پوه په دې باور دی چې خلیفه المهدی په قصدي ډول رشید د خپل ورور الهادي وروسته د خلیفه کیدو لپاره چمتو کړ. المهدی په هارون کې د جهاد مینه واچوله او هغه یې د خپل وخت د ترټولو وړ قوماندانانو سره یوځای فتحوته واستاوه. المهدی هغه ته د لویو نظامي دندو سپارلو لپاره د هغه شخصیت پیاوړی او ښایسته شکل ورکړ، چې هغه یې د خلافت بارپورته کولو او د هغې د چارو اداره کولو توان ورکړ.

عبدالستار مطلق، چې د عباسي دورې په جریان کې د اسلامي ختیځ د تاریخ متخصص دی، وايي چې هارون الرشید په ځوانۍ کې له الکسائي څخه علم ترلاسه کړ، چې د هغه پلار المهدی ورته د ښوونکي په توګه وټاکه او د ژوند په اوږدو کې یې ورسره ملګرتیا کوله.

-مطلق، چې د انبارپوهنتون کې د اسلامي تاریخ استاد دی، الجزیره نیت ته وویل چې رشید ادبیات، ګرامر، فقه او نور علوم له الکسائي څخه زده کړل. د "عربي متلونو" کتاب لیکوال المفضل الضبي د رشید په

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

شخصیت باندې د پام وړ اغیزه درلوده. هغه د شعر، ادب، حکمت او خطبو ډیره برخه حفظ کړه، او د عربانو په تاریخ او د هغوی په متلونو کې یې ښه مهارت ترلاسه کړ.

د عالمانو سره د هغه مینه :

-خلیفه رشید له عالمانو او فقهانو سره دومره مینه درلوده چې کله به هغه د حج زیارت ته لاړ، نو هغه به ۱۰۰ فقهانو او د هغوی زامن له ځان سره بوتلل، د علمي او اسلامي تاریخ څېړونکي عمار مرزي په وینا.

-مرزي الجزیره نیټ ته وویل چې د امام عبدالله بن المبارک د مړینې په وخت کې، رشید په ماتم کې ناست و او مشرانو ته یې امر وکړ چې خپله خواخوږي وړاندې کړي. هغه پخپله الفضیل بن عیاض ته هم لاړ او د هغه خطبې یې واورېدې.

-د عراق پوهنتون د تاریخ یو پروفیسور په گوته کوي چې الرشید د الکسائی او العسمایي سره غوندې وکړې. دا په دې حقیقت کې ښه ښودل کېږي چې هغه امام ابویوسف د مشرقیاضي په توګه وټاکه او له هغه څخه یې وغوښتل چې د مالې، لسمې برخې، خیرات او مالیاتو په اړه یو کتاب تالیف کړي. پایله لرونکی کتاب، الخراج "مالیه" یې په ښه ممکنه طریقه تالیف کړ.

د هغه خلافت او سیاست :

-الرشید د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یو تړون له مخې د خلیفه په توګه لوړه وکړه. الرشید ۲۲ کلن و چې د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) په میاشت کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یوې ژمنې له مخې خلافت په غاړه واخیست. تاریخ پوهان او څېړونکي په دې باور دي چې د هغه خلافت د عباسي دورې په جریان کې د اسلامي دولت لخوا تجربه شوي ترټولو لویه او سوکاله دور وه.

-د خلیفه هارون الرشید پالیسي د هیواد په ټولو سیمو کې د خلافت وقار او واک مسلط کول وو. هغه د څو داخلي او بهرنیو حرکتونو سره مخ شو چې د خلافت ستنې یې کمزورې کړې، په ځانګړې توګه د الولید بن

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلی حالت

طريف الشري په مشرۍ د خوارجو پاڅون، د يحيى بن عبدالله العلوي پاڅون، د خراسان پاڅون، د قيس اويمني قبيلو ترمنځ شخړه، او د تاريخ پوه بديع محمد ابراهيم په وينا، علوي مخالفت.

ولی هغه ته "الرشيد" ويل كیده؟ :

-مرزي وايي چې خليفه هارون ته د هغه د گټو فتوحاتو، د هغه د پوځي وړتيا، د هغه د حكمت او د هغه د هوښياري له امله "الرشيد" نوم ورکړل شو. ويل كېږي چې پلار يې دا لقب هغه ته د بازنطينيانو سره د هغه د يوې جگړې په جريان كې وركړ.

-شيخ الطبري يادونه كوي چې خليفه هارون د ځوانۍ په وخت كې د بازنطينيانو په وړاندې د پوځي كمپاين مشري وكړه. د بريا سره بيرته راستنيدو سره، هغه يې د وليعهد په توگه وټاكه او هغه ته يې د "الرشيد" لقب وركړ.

-مرزي زياتوي چې الرشيد د خپل پلار د خلافت په جريان كې د ۱۵ كلنۍ په عمر كې په روميانو بريد وكړ. هغه په قسطنطنيه بريد وكړ، او ملکه ايرين له هغه سره سوله وكړه، خپل سلطنت يې له هغه څخه د ۷۰،۰۰۰ دينارو په بدل كې خلاص كړ چې هر كال به بغداد ته لېږل كيدل..

-د اسلامي تاريخ څيړونكي دوام وركوي چې د هغه د پوځي لاسته راوړنو څخه د الجزيره څخه د ليونتين سرحدونه په دوو نظامي سيمو كې جلا كول وو. هغه ته يې د شام "پلازميني" نوم وركړ، چې معنی يې هغه كلاگاني او ښارونه دي چيرې چې سرتيري پناه اخيستلی شي. پلازمينه منبج وه. هغه ډيروخت پخپله د جگړو مشري كوله.

-د هغه له خوا، مطلق تاييدوي چې الرشيد يو كال د حج كولو او بل كال د پوځي عملياتو په ترسره كولو سره پېژندل كیده. هغه خپله واکمني د روميانو په ځمكو باندې د چټک بريد سره پيل كړه، له هغه ځايه هغه د حج لپاره راستون شو.

دارالحكمة :

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-خليفه هارون الرشيد لويې لاسته راوړنې درلودې چې د تاريخ پوهانو او څيړونکو لخوا يې يادونه شوې، شايد ترټولو مهم يې "د ارا الحکمت" و. مرزي ادعا کوي چې دا کور د هغه د علمي لاسته راوړنو څخه يو او په اسلام کې د راڅرگندیدو لومړنی عامه کتابتون گڼل کېږي. هغه په گوته کوي چې دا کتابتون د هغه د زوی، المامون د خلافت په جريان کې يې نوره هم وده وکړه.

-مرزي زياتوي چې الرشيد په لويه کچه په مختلفو ژبو کې د مختلفو لرغونو کتابونو او لاسوندونو راټولولو امر وکړ، او د دوی د څارنې لپاره يې عالمان وټاکل. **يوحنا بن مساويه** د هغه لرغونو کتابونو ژباړونکی و چې په هغه کور کې ځای پر ځای شوي وو.

هغه يادونه کوي چې د حکمت کور د علمي څيړنو مرکز شو، او په هغې څانگو کې ژباړه، کاپي کول، ليکوالي او پابند کول شامل وو. دا د پوهې او تمدن په لېږد کې يې د پام وړ اغيزه درلوده.

-مطلق دا تاييدوي، او وايي چې هارون الرشيد په ساينس او کلتور کې ډيره علاقه درلوده.

-هغه يادونه کوي چې هغه د حکمت کور تاسيس کړ او د خليفه المنصور لخوا په خپله ماڼۍ کې ساتل شوي کتابونه يې ورته انتقال کړل.

د بغداد طلايې دوره:

د هارون الرشيد د واکمنۍ پرمهال، بغداد په تمدن او د ادارو په جوړولو کې د پام وړ پرمختگ شاهد و. دا د ټولې نړۍ څخه د پوهې زده کوونکو لپاره هم يو مهم ځای شو.

-مطلق يادونه کوي چې د الرشيد د واکمنۍ پرمهال د بغداد خلک په يوه غوره اقتصادي او ټولنيزه کچه ژوند کاوه، او بغداد يوله خورا مشهورو متمدنو ښارونو څخه شو.

هغه دوام ورکوي چې الرشيد ترټولو لوی عامه کتابتون تاسيس کړ، چې د زده کوونکو او پوهانو لپاره يې دروازې پرانيستې. هغه په نورو ژبو کې ليکل شوي کتابونو سربېره په عربي ژبه ليکل شوي ډير کتابونه راوړل، او ژباړونکو ته يې په عربي ژبه د ژباړلو دنده وسپارله.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-مطلق دوام ورکوي، "په دې کې د خورا مهمو کارونو په منځ کې د طب، فلسفې، ستورپوهنې او انسانیت په اړه کتابونه وو،" یادونه کوي چې خلیفه الرشید په سخاوت سره د هغې کارگرانو ته ډالی او بسپنې ورکړې.

-هغه زیاتوي چې د هغه د واکمنۍ پرمهال، بغداد د ډیرو ښوونځیو شاهد و چې هلکانو پکې زده کړې کولې، د تبلیغ او لارښوونې حلقو او علمي غونډو د خپریدو سربیره، بغداد د عالمانو او زده کوونکو لپاره یی یو مهم ځای وگرځاوه.

-د طبي ډګر او د هغې د متخصصینو لپاره د هغه د ملاتړ په اړه، اسلامي تاریخ پوه تاییدوي چې هارون الرشید د طب ملاتړ کاوه او د خپلو اتباعو د روغتیا د څارنې لپاره یی ډاکټرانو ته میاشتي معاشونه ځانګړي کول.

-مطلق په ګوته کوي چې که څه هم بغداد د خلیفه ابو جعفر المنصور لخوا جوړ شوی و، دا د خلیفه هارون الرشید سره تړاو لري. دا د پرمختګ دورې او د تمدن، کلتوري پرمختګ، او هغه سوکالۍ له امله دی چې خلکو پکې د الرشید د واکمنۍ پرمهال ژوند کاوه، کوم چې د بغداد د زرینې دورې په نوم پیژندل شوی.

-تاریخ پوه ابراهیم ادعا کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال، په عمومي توګه اسلامي خلافت، او په ځانګړې توګه د هغې پلازمینه، بغداد، د خپل سیاسي او کلتوري حیثیت اوج ته ورسید. هغه تشریح کوي چې هلته ادب، هنر او مختلفو علومو وده وکړه.

-هغه زیاتوي چې مشهور فقهاء، حدیث پوهان او قاریان بغداد ته راغلل، د هر ځای څخه ډاکټران او انجینران هم راغلل. شاعران، ژباړونکي، لیکوالان، سندرغاړي او موسیقاران هم راغلل.

-ابراهیم په ګوته کوي چې پدې دوره کې پوهې وده وکړه، تردې چې بغداد د هر عالم او د پوهې زده کوونکي لپاره منزل شو. هغه په ګوته کوي چې د خلیفه هارون الرشید لخوا د حکمت د کور تاسیس په لویه کچه د ساینسي غورځنګ په بیا ژوندی کولو کې مرسته وکړه.

-د هغه له خوا، څیړونکي مرزي ادعا کوي چې د بغداد نوم د هارون الرشید سره تړاو لري ځکه چې دا د هغه د خلافت په جریان کې خپل زرین دور ته رسیدلی و. ښار وده وکړه او خلافت د هغه د عدالت، عاجزی، او د پوهې او عالمانو سره د علاقې له امله وده وکړه.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-خطیب البغدادی دا خبره هغه وخت یاده کړه کله چې هغه وویل، "د الرشید په وخت کې ښار تر ټولو ډیر نفوس درلود، ځکه چې نړۍ د بسترونو یوه لویه وچه، یوه لنډه نرسري، حاصلخیزه څرخایونه او یو پراخ بازارو،" د مرزي په وینا.

-د هغه مړینه:

-الرشید لا پنځوس کلنۍ ته نه ورسیدلی چې مړ شو. تاریخ پوهان وايي چې د هغه د مړینې لامل د معدې ناروغي وه چې هغه له هرچا څخه پټه کړې وه، حتی د هغه له نږدې خپلوانو، د هغه دوه زامنو، المامون او الامین څخه. هغه اړ شو چې د رافع بن الیث د بغاوت د خپلولپاره خراسان ته سفروکړي. په لاره کې، هغه احساس وکړ چې د هغه پای نږدې دی او د هغه ناروغي نوره هم خرابه شوه. هغه دا خبره خپل یو نږدې ملګري ته څرګنده کړه. هغه په ۱۹۳ هجري قمري کال / ۸۰۸ میلادي کال کې د ۴۵ کلنۍ په عمر د فارس په طوس ښار کې مړ شو.¹⁵ انالله وانا اليه راجعون .

15 - الجزیره چینل / طه العاني د سېپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰ لیکنه .

په ايران کې د سنيانو تاريخ او سني ټولنونه کتنه :

د ايران ولسمشر مسعود پيژشکيان او د جمعې د لمانځه امام زاهدان مولوی عبدالحميد د سيستان او بلوچستان ولايت ته د سفر په جريان کې (د ايران د ولسمشرۍ رسمي ويب پاڼه)¹⁶

-د معلوماتو او مخابرو اتو ټيکنالوژۍ او نړيوال کيدو کې انقلاب د ټولنو او اشخاصو ترمنځ د متقابل عمل او متقابل انحصار زياتوالي لامل شوی دی. دې کار يوه دوه گونی حالت رامینځته کړی چې له يوې خوا نړيوال ارزښتونه او باورونه پياوړي کوي، پداسې حال کې چې له بلې خوا د مخالفو او متضادو باورونو او ارزښتونو د راڅرگنديدو لپاره لاره هواروي، کوم چې د ټولنيزو پيښو د تفسير پيچلتيا زياتوي. دا مقاله په ايران کې د سني ټولنو ځانگړتياوې او د سني اسلام راتلونکی معاینه کوي. شواهد ښيي چې د پوهاوي زياتوالی او ښه شوي اړيکوپه ايران کې د سني رجحاناتو کې د طريقت (دوديز) اسلام څخه فقهي اسلام ته د بدلون لامل شوی، او د دين په اعتدال او متوازن تفسير کې ليوالتيا زياته شوې ده. په هرصورت، په ورته وخت کې، څيړونکی استدلال کوي چې عمومي نړيوال نفوذ د ځوانانو ترمنځ د مذهبي مراسمو په تعقيب کې د پام وړ کمښت لامل شوی، چې دا ډله د سيکولريزم او انفرادي مذهبي عمل په لور ډيره ليوالتيا لري.

پوښتنه دا ده: په ايران کې د سني اسلام په اړه د اوسني رجحاناتو او رو انوبدلونونو د دوام او پراختيا اغيزه څه ده؟ او سنيان څنگه دې پديدې ته ځواب ورکوي؟ د دې پوښتنو ځوابولو لپاره، موږ لومړی د سني اسلام اوسنی حالت او پدې ټولنه کې فعال او اغيزمن ځواکونه معاینه کوو. د راتلونکو بدلونونو پربنسټ، موږ بيا د راتلونکي وړ اندوینه کولی شو.

¹⁶ - د ايران د ولسمشرۍ رسمي ويب پاڼه/ دخالد محمدی ژباړه . / ادريس پير صاحب / د نومبر ۲۵، ۲۰۲۴ ليکنه .

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-د پیل لپاره، دا نشي ويل کیدی چې په ایران کې سني یو واحد هویت دی. بلکه، دوی یوه متحرک او څو کلتوري ټولنه ده چې د مختلفو قومونو څخه جوړه شوې ده چې مختلف فقهي مکتبونه او طریقې (فرقې) لري، د متنوع فکري جریانونو یوه لړۍ، او په مختلفو جغرافيايي سیمو کې موقعیت لري. موږ به هڅه وکړو چې په ایران کې د سني وضعیت بیا کتنه د فقهي، چلند او ټولنیزې طبقه بندي، او همدارنګه د فعالو او اغیزمنو ډلو او حرکتونو له مخې یې وړاندې کړو. بیا، د لویو رجحاناتو، اغیزمنو او مخ پر ودې پیښو په پام کې نیولو سره، موږ به په ایران کې د سني اسلام راتلونکې تحلیل کړو.

-په ایران کې سنیان:

-وروسته له هغه چې ایرانیانو اسلام ومانه، اسلام د ایران رسمي دین پاتې شو. د صفویانو څخه مخکې، ایران نږدې نهه پېړۍ سني و، که څه هم شيعه گان د هیواد په ځینو سیمو کې په ویشل شویو ښوونکو شتون درلود. دا وضعیت د صفوي دولت (۱۱۳۵-۹۰۷ هجري) له راڅرګندېدو وروسته بدل شو، کوم چې د دولسو شيعه فرقې پر بنسټ ولاړ شيعه دولت منځ ته راغی، چې په ایران کې د شاه اسماعیل لخوا تاسیس شو. شيعه مذهب په هیواد کې غالب مذهب شو، پداسې حال کې چې سنیان په ځینو سیمو کې متمرکز یا خپاره شوي پاتې شول. د شمیر له مخې، په ایران کې سنیان له شيعه گانو وروسته تر ټولو لویه ډله جوړوي. په هیواد کې د سنیانو د شمیر په اړه هیڅ رسمي او دقیق احصایې شتون نلري، او مختلف اټکلونه وړاندې شوي، چې دقت یې تایید یا په ساینسي ډول د اعتبار وړ نه دی. غیر رسمي اټکلونه د سنیانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ (۱) ترمنځ ښودلی، پداسې حال کې چې نورو اټکلونو دا د ټول نفوس ۲۰٪ (۲) ښودلی، چې له ۹۱ ملیونو څخه ډیر دی.

-په جغرافيايي لحاظ، سنیان د هیواد د شمال څخه تر جنوب اوله لويديځ څخه تر ختیځ پورې په شاوخوا او سرحدي سیمو کې خورا عام دي، که څه هم دوی په مرکز او نورو سیمو کې هم د پام وړ شتون لري. په عمومي توګه، سنیان په لاندې سیمو او ولایتونو کې موندل کېږي:

-آذربایجان (ولایتونه: اردبیل، ختیځ آذربایجان، زنجان، اولوبدیځ آذربایجان)

-کردستان (ولایتونه: کردستان، کرمانشاه، اود لوبدیځ آذربایجان کرد سیمې)

دمشهد سفر او د سنیا نو غم خپلې حالت

- خراسان (ولایتونه: رضوي خراسان، شمالي خراسان، او جنوبي خراسان)
- جنوب (ولایتونه: فارس، هرمزگان او بوشهر)
- په بلوچستان کې سنیان (ولایتونه: سیستان او بلوچستان او د کرمان، هرمزگان او جنوبي خراسان بلوچي سیمې)
- ترکمن صحرا (ولایتونه: گلستان، شمالي خراسان، او مازندران)
- تالش (ولایتونه: اردبیل او گیلان)
- مرکز (ولایتونه: تهران او البرز)
- په خوزستان ولایت کې، چې پخوا یې سیمه ییز سني نفوس نه درلود، سني مذهب ته د بدلون خپه راپورته شوه، چې په پایله کې یې د یو شمیر سیمه ایزو سنیانو شمیر) ۰.۳).
- د پورته ذکر شویو ولایتونو سربیره، سنیان په یو شمیر نورو ولایتونو او ښارونو کې د مهاجر کارگرانو په توګه موندل کېږي.
- غیر رسمي اټکلونه په ایران کې د سنیانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ ترمنځ ښیي (څیړونکي).
- د اسلامي فقهې له مخې، د سنیانو څلور مکتبونه شتون لري، چې په هیواد کې په میشتو ډلو کې شافعي او حنفي مکتبونه شتون لري (۴). د حنبلي مذهب پیروان لږ شمیر لري. حنفيان د سیستان او بلوچستان، گلستان، شمالي خراسان، رضوي خراسان، جنوبي خراسان او هرمزگان په ولایتونو کې متمرکز دي، او تر یوې اندازې پورې په کرمان، مازندران او اردبیل کې.
- د شافعي مکتب پیروان عموماً د کردستان، لویدیځ آذربایجان، کردستان، گیلان، اردبیل، فارس، بوشهر او هرمزگان په ولایتونو کې میشت دي، او تر یوې اندازې پورې په ختیځ آذربایجان او زنجان کې میشت دي. د ایرانی سنیانو یوه کوچنۍ ډله چې د حنبلي مکتب پیروان دي د هیواد په جنوب کې موقعیت لري.

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

-د هیواد د سنيانو ترمنځ د فقهي مکتبونو د توپرونو سربیره، په ایران کې د سنيانو نورې ځانګړتیاوې د پام وړ دي. پدې کې د ایران د ډیرو سنيانو تمایل او تړاو شامل دي چې په ایران کې د دوو صوفي سلسلو څخه یو ته شتون لري. دا د ایراني سني مسلمانانو یوه برخه د دې صوفي سلسلو څخه یو تعقیبوي.

-په ایران کې، یوازې دوه لړۍ (طریقې) شتون لري.

-دوی قادریه او نقشبندیه دي، او دواړه پیروان لري. د سنيانو یوه برخه د دې دوو سلسلو پیروي کوي. د قادریه لارویان په کردستان، کرمانشاه، لویديځ اذربایجان، هرمزگان او گیلان ولایتونو کې ډیر دي. د پورته ذکر شویو دریو ولایتونو سربیره، نقشبندیه د ترکمنانو او تالچیانو (شمالي ایران) په منځ کې هم پیروان لري. البته، موږ باید دا حقیقت له پامه ونه غورځوو چې که څه هم صوفي لارې په عمومي توګه د سنيانو په منځ کې اوږده تاریخ لري، او په ځانګړي ډول په ایران کې، او ډیر پیروان لري، په وروستیو لسیزو کې د دوی شهرت د پام وړ کم شوی او دوی د خپلو پیروانو یوه د پام وړ برخه له لاسه ورکړې ده. نن ورځ، دا د پام وړ ده چې ډیری خانقاهو او زاویو چې د دې لړۍ د پیروانو لپاره د راټولیدو ځایونه وو تړل شوي یا په محدود ډول فعالیت کوي.

-همدارنګه، موږ د سنيانو په منځ کې د مذهبي حرکتونو او رجحاناتو د ګڼوالي او تنوع شاهدان یو، او لږترلږه پنځه جلا ایډیالوژیکي نظریې لري چې په داسې پېژندل کېدای شي:

- ۱- دودیز فکر (د ټولنې یوه برخه، واعظان، او دودیز مولویان).
- ۲- عصري فکر او مذهبي تجدید (د ټولنې یوه کوچنۍ برخه، ډیروختونه د پوهنتون زده کوونکي او ځوانان).
- ۳- د طریقت او تصوف پیروان (چې په تیرو وختونو کې یې خورا پراخه لړۍ درلوده مګر اوس کمه شوې ده).
- ۴- سلفي فکر (یوه لړۍ چې د خاموش او سوله ایز چلند څخه جوړه شوې ده).
- ۵- جهادي او تکفيري فکر (یوه کوچنۍ او محدوده برخه چې د وسله والو ډلو په بڼه ښکاري). په هرصورت، د سازماني او اداري لید څخه، په ایران کې په سني ټولنه کې څو ډلې فعالې دي. درې خورا مهمې یې لاندې ډول ذکر شوي دي:

-تبليغي جماعت :

-تبليغي جماعت (ديوبندي) په اسلامي نړۍ کې يوله لويو او مهمو غورځنگونو څخه دی، چې له ۱۶۰ څخه زياتو مسلمانو هيوادونو کې فعال دی. په ايران کې، تبليغي جماعت د ايران په جنوب ختيځ کې د حنفي مسلمانانو او بلوچانو سره تړلي يوله لويو غورځنگونو څخه گڼل کېږي. د دې ډلې مرکز د سيستان او بلوچستان ولايت په زاهدان ښار کې موقعيت لري. که څه هم موږ په دې وروستيو کې د هيواد په نورو سيمو کې د تبليغي جماعت شتون ليدلی دی، د غورځنگ تمرکز يوازې سويل ختيځ سيمو ته محدود دی. تبليغي جماعت د هغو اشخاصو يوه ډله ده چې خپل وخت د خدای په لاره کې وقف کوي، په خپل لگښت، او خپل هيواد په ډله ايزه توگه د هغه وخت لپاره پريږدي چې دوی يې اعلان او راجستري کړی دی. دوی د تبليغي جماعت مرکزونو په اختيار کې د تبليغ لپاره لېږل کېږي.

تبليغي جماعت د انفرادي او بيا ټولنيزو اصلاحاتو، پاکوالي، ځان نظم، د مذهبي دودونو او مراسمو ترسره کول، او د سياسي بشکيلتيا څخه د مخنيوي سپارښتنه کوي چې د "شېر ځانگړتياوو" په نوم پېژندل شوي شېرو اصولو پراساس دي. دا غورځنگ، چې د بدلون په اړه د هر څه څخه ډير تمرکز کوي، د صوفيانو ميتود څخه کار اخيستل دي ترڅو د "شريعت پلي کولو، ځان لارښوونې ادارو او ځان تنظيم کولو" نوې تجربه وړاندې کړي. د دې ادعاوو برعکس، د دې ډلې مذهبي ايډيالوژي له سياست سره تړلې ده؛ د دوی سياسي اجنډا د ساده وسيلو او ميتودونو لکه جومات، وړيا بشري سرچينو او شخصي لگښتونو په کارولو سره واک ته لاسرسی دی. تبليغي جماعت هيڅکله ځان په ځانگړو پولو پورې محدود نه کړی، او نه هم د يو ځانگړي دولت يا ايډيالوژۍ ملاتړ کوي. بلکه، دا ځان د يوې چترۍ په توگه گڼي چې د هغې لاندې هرڅوک چې د هغې اصول مني کولی شي خپل ځای ومومي، او ننوتل او وتل اسانه دي

-د تبليغ او اصلاح جماعت:

-د تبليغ او اصلاح جماعت د هيواد يوله مهمو سني غورځنگونو څخه دی. دا د مذهب او د اوسني دور د خلکو اړتياوو ترمنځ د همغږۍ د ترلاسه کولو، اوسنيو مسلو ته د رسيدو او په ايران کې د سنيانو ترمنځ د مذهبي ژوند د بيا راژوندي کولو د يوې وسيلې په توگه خپل شتون اعلان کړ. دا ډله يوازينۍ ډله ده چې په ټول هيواد کې د سنيانو ترمنځ پراخه شتون لري. په "طريقې او حل لارې" کتاب کې، چې د تبليغ او اصلاح

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

جماعت د خپلو نظرونو د تعريف لپاره ليكلې، ويل شوي چې په ايران كې د دې ډلې بنسټ په ايران كې د سني عالمانو او مفكرينو يوه ډله وه، چې د قرآن او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د سنتو له تعليماتو څخه اغيزمنه وه، چې پايله يې دا وه چې د قرآن تعليماتو پر بنسټ د مسلمان فرد، مسلمانې كورنۍ او مسلمانې ټولنې د زده كړې له لارې، دوى كولى شي خپل اهداف ترلاسه كړي. په پايله كې، دا مدني ټولنه، چې د اسلامي فكري واک پر بنسټ ولاړه ده، د هيواد په ټولو سني سيمو كې زيريدلې او فعاليت كوي)

-جماعت الدعوة والاصلاح (تبليغ او اصلاح): د يوې پرمختللې مذهبي ډلې په توگه، هڅه كوي چې د سياسي او مذهبي مسلو په اړه د نوي كولو او نوي فكر كولو ساحې ته وده ورکړي، پشمول د زغم، د نورو منل، قومي او مذهبي گډ ژوند، په تنوع او څو کلتوريزم ټينگار کول، د سلفي تکرار څخه ډډه کول، د اساسي قانون په چوکاټ كې د سياسي گډون هڅول، د ډيموکراتيک سياسي اصلاحاتو غوښتنه کول، په ايراني ټولنه كې د ښځو د وضعیت په اړه عصري ليد، او د عصري نړۍ د لاسته راوړنو هرکلی کول)

مکتب قرآن (د قرآن مدرسه): د قرآن غورځنگ د فترد ايران په معاصرتاريخ كې يوله لويو سني غورځنگونو څخه دی، چې په عمده توگه د هيواد په لويديځه سيمه (کردستان ولايتونو) كې راڅرگنديږي. دا غورځنگ په قرآن، سنت، اجماع، او د علامه احمد مفتي زاده او د تيرو او اوسنيو نورو ژمنو عالمانو او مفكرينو په نظرونو او افكارو تكيه كوي چې د پوهې سرچينې دي. هغه څه چې د قرآن مکتب تعليمات او بنسټونه بلل كېږي په لويه كچه د اسلام د دين په اړه د علامه احمد مفتي زاده ورته نظرونه، تفسيرونه او نظرونه دي، چې په اسلامي نړۍ او لويديځ كې د مختلفو تاريخي او معاصرو فكري غورځنگونو تر اغيز لاندې ترتيب او تشرېح شوي دي. پداسې حال كې چې د مکتب عقیده اساس اسلام دی، دا اساس دوديز اسلام نه دی، بلكې يو تفسير دی چې هڅه كوي د نورو غورځنگونو عناصرو ځای كړي او ددوی سره مطابقت ولري. پايله يې يو اسلام دی چې د دوديز اسلام برعکس، د اسلام او سياست په يووالي باور لري او مشورتي حكومت د حكومتدارۍ د مستند ماډل او د اسلامي ټولنې د ناروغيو د درملنې په توگه يې تعريفوي. كه څه هم دا په كلكه د لويديځ سيكولريزم ردوي، دا زغم، كثریت او ډيموکراسي ښيي، د هغه مشورتي حكومت سره سم چې ښوونځی يې غواړي..

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

- په پای کې، هغه د فرقو او عرفانيانو د شاهدۍ او د عقلانيت ردولو په اړه د ټينګ ټينګار دروغ اعلانوي، پداسې حال کې چې شاهدي د حقيقت د پوهيدو لپاره د يوې وسيلې په توګه پرې ټينګار کوي، او مينه د مومنانو د خدای او يوبل سره د نېلولو لپاره د اړينو عناصرو په توګه ښیي. د علامه مفتي زاده له مړينې وروسته، قرآني مکتب په دريو څانګو ویشل شو چې مختلفې طريقې لري: د سيد سعدي قريشي په مشرۍ د حکومت شورا (اکثريت طيف)؛ د کاکا حسن اميني په مشرۍ د کردستان قرآني مکتب؛ او د سيد رضاګير اميني په مشرۍ د اخوان المسلمین ډله.

- په ايران کې د سنيانو په راتلونکي اغېزه کونکي عوامل:

- د راتلونکي د ټاکلو لپاره لومړی ګام د مطالعې لاندې موضوع پورې اړوند اغېزمن او مؤثر عوامل او متغیرات پېژندل او تحليل کول دي. په ايران کې د سنيانو په اړه، د فعالينو او ګټه اخيستونکو ډله په څلورو کټګوريو ویشل شوې ده:

- لومړی: دولتي او محلي فعالين او ګټه اخيستونکي.

- دوهم: غیر دولتي فعالين او ګټه اخيستونکي.

- دريم: بهرني فعالين او ګټه اخيستونکي.

- څلورم: سني اتباع

- په عمومي توګه، رجحانات، پيښې، درک او کړنې څلور عوامل او برخې دي چې راتلونکی شکل تعريفوي. رجحان تاريخي او وختي تسلسل ته اشاره کوي، پداسې حال کې چې ميګاټرينډونه اوږدمهاله بدلون پروسې دي چې پراخه ساحه او بنسټيزې اغېزې لري. يوه پيښه په تاريخي نا انډولۍ تمرکز کوي. رجحان د وخت په تيريدو سره په معلوماتو يا پيښو کې منظم بدلونونه ښیي، چې په تېرو وختونو کې پيل کيږي او راتلونکي ته دوام ورکوي. په هر صورت، د رجحاناتو برعکس، پيښې د حقایقو يا پيښو محصول دي چې په عمومي ډول رجحانات او راتلونکي اغېزمنوي. تصورات د راتلونکي په اړه د مختلفو اشخاصو او ډلو د غوښتنو محصول دي. په پای کې، عملونه د راتلونکي په اړه د مختلفو لوبغاړو د نظرونو لخوا شکل کيږي. ميګاټرينډونه ځواکمن او لوی رجحانات دي چې راتلونکی ته شکل ورکوي، او دليل يې په کې ترټولو لوی نفوذ او رول لري.

دمشهد سفر اود سنيانوغم خپلي حالت

-د دې عواملو د مطالعې او تحليل لپاره يو پېژندل شوی مثال د PESTEL تحليل دی، کوم چې خپل نوم د سياسي، اقتصادي، ټولنيز، کلتوري، ټيکنالوژيکي، چاپيريالي او قانوني عواملو له ابتدايي حروفو څخه اخلي. دا ماډل د هغولويو عواملو د ارزونې او تحليل لپاره يو ستراتيژيک چوکاټ دی چې په ژوره توګه په فعاليت اغيزه کوي:

-سياسي عوامل: په يوه ټولنه يا يوه ځانګړې ډله کې د حکومت د مداخلې طريقې او اندازې پورې اړه لري، چې د ټولنې اود هغې د افرادو تعاملات اغيزمن کوي.

اقتصادي عوامل: د اقتصاد فعاليت منعکس کوي، کوم چې په ټولنه اود هغې په اشخاصو باندې د پام وړ اغيزه کوي.

ټولنيز کلتوري عوامل: يو عمومي اړخ چې د ډيموګرافیک ځانګړتياوې، باورونه، ارزښتونه، نورمونه، دودونه، او نور ټولنيز متغیرات منعکس کوي چې ټولنه پکې فعاليت کوي.

ټيکنالوژيکي عوامل: پدې کې د نوښت او ټيکنالوژۍ پورې اړوند عوامل شامل دي چې د ټولنې فعاليت، ليد، باورونه، چلندونه مثبت يا منفي اغيزه پرې کوي.

-د چاپيريال او ځمکې عوامل: پدې کې د ايکولوژيکي او چاپيريالي اړخونو پورې اړوند عوامل شامل دي لکه د چاپيريال مسلې، د اقليم بدلون، اود ځمکې سرچينې، محدوديتونه، او فرصتونه چې ټولنه اود هغې افراد اغيزمنوي.

-دا ممکن د سياسي عواملو سره ورته وګڼل شي، مګر دوی ځانګړو قوانينو او مقرر اتو ته اشاره کوي چې په روښانه او څرګنده توګه په ټولنه اغيزه کوي.

-دا ويل کيدی شي چې په ايران کې د سني اسلام راتلونکی د څلورو لويو لوبغاړو د تعامل، اړيکو او متقابل نفوذ محصول دی چې د PESTEL عواملو په چوکاټ کې فعاليت کوي، چې د راتلونکي تعريف کولو اجزاو د جوړولو لامل کيږي. په همدې اساس، اود بشپړو شويو مطالعاتو له مخې، د PESTEL شپږ عوامل، چې د لويو لوبغاړو د تعامل او نفوذ محصول دي، په ايران کې د سنيانو راتلونکی جوړوي او لارښوونه کوي، د

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

څلور تعريف كوونكو اجزاو په چوكاټ كې څرگنديږي. د تحليل اسانتيا لپاره، او د پورته ذكر شويو عواملو ترمنځ نسبي تداخل ته په پام سره، دا عوامل په پنځو كټگوريو وېشل شوي دي:

1. سياسي-قانوني، 2. اقتصادي، 3. ټولنيز-كلتوري، 4. ټيكنالوژي او پوهه، او 5. چاپيريالي-سيمه ايز. 1-د ايران په شمال لويديځ كې د كرمانشاه د امام شافعي جومات (څيړونكي)

الف) سياسي او قانوني تغيرات:

-ډير سياسي او قانوني تغيرات په ايران كې په سني ټولنې اغيزه كوي، چې ترټولو مهم يې عبارت دي له: د حكومت او ملتپالو وسله والو ډلو، په ځانگړې توگه د كردانو، او د هيواد په جنوب ختيځ كې د مذهبي وسله والو ډلو ترمنځ سياسي او نظامي كړكېچونه؛ د مذهب رسمي تفسير او په ټولنه كې د هغه د پلي كولو هڅې؛ د حكومت دننه او د هيواد د سياسي ډلو ترمنځ سياسي كړكېچونه؛ د آزادۍ، ډيموكراسۍ، د اتباعو د حقونو د خبرو اترو او د قانون د حاكميت په لور د رجحاناتو خپرېدل؛ د بيلتون غوښتنې په لور مخ په زياتيدونكي تمايلات او د مركزي او استبدادي ماډلونو بې كفائيتي؛ د سنيانو په وړاندې سياسي او اداري تبعيض او محدوديتونه؛ محدود او تبعيض كوونكي قوانين؛ او د ټولنې په ځينو برخو كې د سيكولريزم په لور تمايل.

ب) اقتصادي تغيرات:

نا مناسب اقتصادي شرايط او د سوداگرۍ نامناسب چاپيريال، د تقاعد فنډونو، بانكي سيستم او مالي سيستم كې د لويو بحرانونو سره يوځای؛ پراخه او دوامداره انفلاسيون؛ او ډيره بې كاري، د خلكو لپاره د ژوند شرايط ستونزمن كوي. دې كار د ټولنې اكثريت دې ته اړايستلی چې باور وكړي چې دا ناکامي د موجوده فقهي او مذهبي بنسټونو له امله ده.

ج) ټولنيز-كلتوري تغيرات:

-د نويو ټولنيزو ډلو لکه ځوانانو، ښځو او روڼ اندو وده؛ د نويو ځوانو ډلو جوړول؛ د ټولنې متقابل تړاو او متقابل انحصار؛ د عقلا نيت او انتقادي فکرو وده؛ د مدني فعاليتونو زياتوالی او په ټولنيزو، كلتوري او مصري فعاليتونو كې د خلكو زياته برخه اخيستنه؛ د ژوند په طرز كې بدلون؛ د كورنۍ جوړښت او ارزښتونو كې ژور بدلونونه؛ نسلي تشې؛ د عصري جلاوالی او گډوډي چې هويتونه پكې ټوټې ټوټې كېږي؛ د ټولنيز ارزښت

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

سیستم کمزوری کول؛ د فیمینیسټ غورځنگونو وده؛ د اقلیتونو او ماشومانو حقونه؛ او د ټولنیزې پانګې کمزوری کول په عمومي توګه د ایران په ټولنه کې او په ځانګړي ډول د هیواد په سني ټولنه کې تر ټولو مهم کلتوري او ټولنیز متغیرات دي. د "بځو غورځنگ" جوړول* ژوند، آزادي" په ایراني ټولنه او د مذهب دودیز تفسیر کې ژور او پراخ بدلونونه راوستي دي، چې په طبیعي ډول به په ایران کې هم په سني اسلام اغیزه وکړي.

(د) د ټیکنالوژۍ او پوهې متغیر:

-د رسنیو مخ په زیاتیدونکي اندازې او رول، د عصري اړیکو وسیلو پراختیا، د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژۍ انقلاب پراختیا، او د ټولنیزو شبکو پراختیایي اړیکې، ژوند طرز او کاري بدل کړی دی، او زده کړه یې اسانه کړې او پراخه کړې ده. د لوستو خلکو زیاتیدونکي شمیر، د معلوماتو راټولول، او د غیرپروسس شوو لویو معلوماتو حجم په ټولنه کې ډیر باورونه او ارزښتونه اغیزمن کړي دي. سربیره پردې، د نوي ټیکنالوژۍ لخوا فعال شوي د داخلي او بین الثقافتي اړیکو اسانتیا او زیاتوالی د سني ټولنې په خبرو اترو او لید اغیزه کړې ده.

(f) د سیمه ایز چاپیریال متغیر کیدل:

-د دوامداره پراختیا بحث وده او پراختیا، د چاپیریال حرکتونه، د سرچینو غیر موثر مدیریت، او سیمه ایز ګواښونه د تیر په پرتله د ټولنې لید بدل کړی دی.

-د پورته ذکر شویو عواملو سربیره، دا باید په پام کې ونیول شي چې د نړیوال کیدو پروسه، د څوارخیزه پدیدې په توګه چې د خلکو په ژوند، فکرونو او چلندونو یې ژوره اغیزه کړې، په عمومي توګه د ټولنو او په ځانګړي ډول د نړیوالې ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبوي. په ځانګړي ډول سني ټولنه ډیر راتلونکي کارپوهان پدې باور دي چې نړیوال کیدل تر ټولو مهمه پروسه ده چې په راتلونکي اغیزه کوي. د نورو پروسو رامینځته کولو سربیره، نړیوال کیدل په دریو ابعادو کې بنسټیز بدلونونه راوړي.

- په سیاسي اړخ کې، دا به د ملي حکومتونو جوړښت او همدارنګه په نړیوالو اړیکو کې د بدلونونو لامل شي.

- په ټولنیز کلتوري اړخ کې، دا به د یو متحد نړیوال کلتور رامینځته کیدو لامل شوی، کوم چې به تریوې اندازې پورې فرعي کلتورونه ځنګ ته کړي. دا په ټوله نړۍ کې د همجنسي نورمونو او متحد ټولنیزو

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

خوځښتونو رامینځته کولو لپاره یې چاپیریال هم رامینځته کړی، لکه د ښځو، اقلیتونو او بشري حقونو مسایل.

په اقتصادي اړخ کې، نړیوال کیدل د هیوادونو ترمنځ د اقتصادي اړیکو پراختیا او په ټولو هیوادونو کې د یو متحد مصرف کوونکي کلتور رامینځته کیدو لامل شوی. که څه هم په منځني ختیځ کې د نړیوال کیدو له امله رامینځته شوي فشارونه تردې دمه د نورو سیمو په پرتله خورا کم دي، دا باور کول گران دي چې د دې سیمې هیوادونه به په راتلونکې لسیزه کې په ورته ډول د دې پروسې په وړاندې مقاومت ته دوام ورکړي. د بهرنیو ارزښتونو او ژوند طرز العملونو، بهرنیو ایدپالو ژویو او متضادو نورمونو فشارونه په ایران باندې له پامه غورځول کیدی نشي، لکه څنگه چې د بهرنیو فابریکو څخه راغلی توکي له پامه غورځول کیدی نشي.

(

-په ایران کې د سني اسلام راتلونکی:

په ایران کې د سنيانو وضعیت د نړۍ عمومي واقعیت، او نړیوال مسایل او چاپیریال منعکس کوي. اسلام او په هیواد کې موجوده وضعیت، که څه هم دا خپل ځانگړي شرایط لري. د دین حالت، په ځانگړې توگه په ایران کې د سني اسلام راتلونکی، یو متضاد دوه گونی دی. له یوې خوا، لکه څنگه چې جغرافیه پوه او انټروپولوژیست ډیویډ هاروی باور لري، د وخت او ځای راتولیدل داسې نړۍ ته یې لاره هواره کړې چې هره ورځ او هره شپبه د نړیوال مخابراتي سیستم دننه د نړۍ لویه برخه گرځي. دا حالت د تیرو، دودونو، ډلو ایزو هویتونو سره د اړیکو د پرې کولو لامل کیږي، چې د پانگوالۍ یا عصري کولو دواړه پروسې او د مذهب کمزوري کیدو لامل کیږي. په ژوند کې د مذهب کمیدل او په مذهب کې د ټولنیز باور کچه راتیټیدل د ښکته کیدو په حال کې دي. له بلې خوا، لکه څنگه چې ماسیو وایي، د مذهب راتلونکی، په ځانگړې توگه نوی مذهب، په راتلونکو شلو کلونو کې، که منظم وي یا غیر منظم، به د لوړیدو په حال کې وي. په رسنیو کې مذهب به د اوس په پرتله پیاوړی وي. که څه هم ځینې مذهبونه ممکن خپل پیروان له لاسه ورکړي، دا سلنه به د ټول نفوس په پرتله کوچنۍ وي، او نور مذهبونه به راڅرگند شي. ټولنپوه کاسټیلز هم په دې باور دی چې د کاتولیکزم او نړیوال اسلام اصول ممکن حتمي گټونکي وي. د دې نظر پر بنسټ، د مذهب رول به پیاوړی شي او موږ به په ژوند او ټولنیزو تعاملاتو کې د هغې د لوی شتون شاهدان شو.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-له بلې خوا، په معاصر ایران کې مذهب خورا اغیزمن ټولنیز رول لوبولی دی، او پدې وروستیو کې، په حکومت کې د مستقیم ښکیلتیا له امله، د مذهب لپاره پایلې شتون لري. که څه هم مذهبي عقیدې او عملونه د مومنانو د ورځني ژوند سره دومره تړلي دي چې دوی د دوی د هویت برخه ګرځیدلي دي. د هویت دا اړخونه نه یوازې نه حل کیدونکي دي، بلکې د دې اشخاصو چلند او تعاملات هم جوړوي. په هرصورت، په اوسني عصر کې، هغه څه چې د مذهب سره پیښېږي په لویه کچه د مذهب د بادرانو او استازو (مومنانو) لخوا ترسره شوي انتخابونو پورې اړه لري).

-په هیواد کې ترسره شوې څېړنې ښيي چې په تیرو پنځو کلونو کې په پادریانو کې د ځوان نسل د باور کچه راتیټه شوې ده، د انقلاب دریم نسل هم د دود او عصري کولونو ترکیب غواړي، یا په بل عبارت، د نن ورځې نړۍ کې د دود نوی تعبیر، چې په هغو پخوانیو ترکیبونو کې رېښې لري. په هرصورت، هغه څه چې دا نسل د دې هدف او ترکیب په ترلاسه کولو کې مغشوش کوي، له یوې خوا، د رسنیو لکه سپورمکیو او انټرنیټ له لارې په نړیواله کچه د لاسوهنې شوو معلوماتو جریان دی. له بلې خوا، د مفکرینو نشتوالی چې د دې ترکیب د جذبولو توان لري. د نن ورځې د انقلاب دریم نسل هڅه کوي چې د خپلو دودونو دقیق تفسیر او نړیوال پوهاوی چمتو کړي، ترڅو دوی د نړیوالو رسنیو په شرایطو کې هم درک شي. له همدې امله، دا ویل کیدی شي چې د نن ورځې تنګي ځوانان او ځوان نسل د تیرو نسلونو څخه توپیر لري؛ د دوی خبرې اترې، ژوند طرز، ارزښتونه، او د حوالې سیتونه د پام وړ متنوع او څواړخیز دي. د ټولنې د غړو، په ځانګړې توګه د ځوان نسل د حوالې په سیمې کې بدلون د دوی د ارزښتونو، نورمونو، دودونو او د لویدیځ چلند تقلید کې د بدلونونو له لارې لیدل کیدی شي. د هیواد د سني ټولنې په دریم نسل کې دا بدلون هم تر یوې اندازې پورې لیدل کیدی شي)

-که څه هم په اسلام او مذهب باور د ډیرو سنیانو په منځ کې ثابت پاتې دی، او د دوی یوه لویه برخه په خدای او اسلام باور لري او مذهبي مراسمو او عبادت ته غاړه ایږدي، ځوانان د مذهبي عقیدې او مذهب مختلف ماډلونه لري. شواهد ښيي چې د منځنۍ طبقې او پورته اکثریت په ایران کې سني ټولنه په دودیز ډول مذهبي مراسمو او عبادتونو ته غاړه ایږدي، خو د مذهب په نمونو کې بدلون او تنوع، په ځانګړې توګه د ځوانانو په منځ کې، په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده. د مذهبي لید څخه د سني ټولنې دننه کثرتیت او تنوع

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

ورځ په ورځ زیاتېږي، چې د مذهب، بې ديني، رسمي مذهبیت، بنسټپاله مذهبیت، او صوفي مذهبیت سره د مخالفت پراخه لړۍ پکې شامله ده. له بلې خوا، په هیواد کې د لویو رجحاناتو سره سم، موږ د مخ په زیاتیدونکي عمومي احساس شاهدان یو چې مذهبیت کمېږي، او د حکومتدارۍ د منلو وړ لار به سیکولریزم وي. دا ټولنه به د مذهب او سیکولریزم ترمنځ د دوه ګونیتوب سره مخ شي، مګر داسې ډلې شتون لري چې د شرعي قانون سره د دوی د اطاعت لپاره پېژندل کېږي چې دا بحث به سیالي وکړي. دا کولی شي په ټولنه کې شخړې او تضاد رامنځته کړي، او په پایله کې، د نسل ویش رامنځ ته شي ..

-په هر صورت، د مذهبي ژمنو اشخاصو ترمنځ، موږ به د بدلونونو شاهدان هم شو. په عمومي طبقه بندي کې، په ایران کې سني ټولنه په څلورو مذهبي جبهتونو ویشل کېدی شي، او بیا په ایران کې د سني اسلام راتلونکي د دې جبهتونو د نفوذ او خپریدو پر بنسټ تحلیل کېدی شي. دا رجحانات دا دي: تصوف، روښانتیا، سلفیزم، او منځلاری متوسطیت.

-د کردانو په منځ کې د صوفي احکامو نفوذ د پام وړ کم شوی دی. د صوفیانو د استوګنځایونو او خانقاوو احصایې، او همدارنګه د درویشانو او د هغوی دننه فعالو صوفیانو شمیر، په کرد سیمو کې د دوی د پخواني حالت سره د پرتلې وړ ندي. په ټولو کرد سیمو کې د فعالو درویشانو شمیر په چټکۍ سره کم شوی، او د دوی ټولنې په تیرو څولسیزو کې په ځانګړو ښارونو او کلیو پورې محدودې شوې دي ترډیرو کوچنیو ډلو پورې. د دې کوچنیو ډلو شمیر هم مخ په کمیدو دی، او دا امکان نلري چې د دې ټولنو کومه نښه به په راتلونکو کلونو کې د کردانو په منځ کې پاتې شي. په ورته وخت کې، د هیواد په جنوب کې د سنيانو په منځ کې تصوف د پام وړ شتون نلري. په ختیځ او جنوب ختیځ کې د دیوبندیانو د خپریدو او د اهل حدیثو د نفوذ سره، تصوف د پام وړ کم شوی، او ډیر صوفي زیارتونه ویجاړ شوي دي. په دې وروستیو کې، په ټولنه کې د دودیزې طبقې د یوې برخې ملاتړ او په سني سیمو کې د ځینو جمعې د لمانځه د مشرانو او واعظانو د ټاکلو له امله، موږ د طریقې رجحاناتو کې نسبي وده لیدلې ده، که څه هم د دوی ټولنیز نفوذ پراخ نه دی.

-په هر صورت، سلفي فکر عموماً په دوو کټګوریو ویشل شوی: سلفي-دعوت او تکفيري-جهادي سلفیت. جهادي او تکفيري سلفیت په ایران کې د سنيانو په منځ کې ژورې رېښې نلري. دوی په تدریجي ډول شتون لري، د اسلامي نړۍ شاوخوا چاپیریال څخه اغیزمن شوي، او په عمومي توګه د سنيانو په منځ کې پراخه شهرت

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلی حالت

نه لري. په ورته وخت کې، سلفي-دعوت يا تکفيري سلفيت، چې تاوتريخوالي ته لاره نه هواروي مگر سخت نظر لري، د سنيانو په منځ کې نسبتاً فعال شتون لري. سره له دې چې غړيتوب يې لږ دی، خو توانېدلی چې خپل شتون د هيواد څخه بهر په انټرنېټ او سپورمکي چينلونو کې د پراخ شتون له امله د پام وړ احساس کړي. البته، د هيواد په جنوب کې ځينې شافعي سنيان د سلفيزم سره تړاو لري او د منځلارو سلفيانو په توګه پېژندل کېږي. په هرصورت، سلفيزم، په خپله تخنيکي معنی کې، د هيواد په جنوب کې د سنيانو له مذهبي تمايل سره توپير لري، او د سني مذهبي څرګندونو اهميت بايد د سلفيزم په توګه تعبير نشي.

د عصري کولو سره د تړلې روښانتيا تګلاره د سنيانو په منځ کې پراخه نه ده؛ محدود شمير تعليم يافته اشخاص په هيواد کې د روښانتيا د موجوده فضا څخه اغيزمن دي او پدې برخه کې په انفرادي فعاليتونو کې ښکېل دي، مګر دا د سني نفوس په منځ کې پراخه منل شوې نظريه نه ده. د مذهب په اړه معتدل او متوازن چلند، د اسلامي بيدارۍ څخه ډير اغيزمن شوی، سره له دې چې د خپل لنډ عمر سره سره، په هيواد کې د سنيانو په منځ کې نسبتاً ښه ترلاسه شوی او د تعليم يافته او ټولنيز پلوه اغيزمنو اشخاصو او شخصيتونو د لوی شمير لخوا تعقيب کېږي. په سني ټولنه کې د دې چلند نفوذ مخ په زياتيدو دی، او د ځوانانو د يوې برخې پام يې د خپلو عقلي او عصري نظرونو له امله ځانته اړولی دی، که څه هم د هغې لاسرسی او نفوذ نړيوال نه شي ګڼل کيدی.

-پورته ذکر شويو ټکو ته په پام سره، تمه کېږي چې په ايران کې د سني اسلام راتلونکی به د نړيوال کيدو، د معلوماتي او مخابراتي ټيکنالوژۍ انقلاب، او ملي او نړيوالو کلتوري او ټولنيزو خوځښتونو څخه رامینځته شوو ننګونو سره مخ شي. د مذهبي حکومت تر اغيز لاندې د ژوند تجربه او د هغې ناکامۍ، د سيکولر او مذهبي ضد غورځنگونو د ودې سربېره، په لنډمهاله کې د مذهبي عقايدو کمښت او د مذهبي مراسمو په تعقيب کې يې د پام وړ کمښت لامل شوی. د ځينو منځلارو اسلامي غورځنگونو او اصلاح غوښتونکو هڅې چې دين عصري کړي او د نن ورځې دنړيوال چاپيريال سره يې تطابق وکړي ممکن د ټولنې د يوې برخې پام ځانته راجلب کړي او د بدلون لپاره لاره هواره کړي. په هرصورت، هغه څه چې روښانه دي دا دي چې په نږدې راتلونکي کې، د ايران سني اسلام به د دود او عصري کيدو دوه ګونی حالت ته راشي. له دې څخه د راپورته کيدو لپاره، دا بايد وکولی شي يو نوی تعبير وړاندې کړي چې د اوسني واقعيت سره سم وي. د

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

سنیانو ترمنځ د مذهبي گواښ احساس ته په پام سره، د ایران د ټولنې د دې برخې د ټولنیز شتون لپاره لومړنۍ انگېزه د پرمختګ پر بنسټ همکارۍ کې د ریښتیني ګډون پر ځای د تبعیض څخه د تېښتې په څېر انگېزو له امله پاتې ده.¹⁷

ددې فصل حوالې:

- هوشمند، احسان، ۱۳۹۶، په ایران کې سنیان، شرع ورځپاڼه، ۲۹۵۳ ګڼه.
- د مولوي عبدالحمید په وینا، د جمعې لمونځ په زاهدان کې.
- داودي، علیرضا، سید وحید اغلي، او محمد رضا رسولي، په خوزستان کې د اتباعو ترمنځ د مذهبي فرقو په بدلولو کې د وصال سپورمکۍ شبکې په اړه د نظریاتي پروګرامونو د رول مطالعه، د ټولنیزو او کلتوري ستراتیژو درې میاشتني ژورنال، لسم کال، ۳۷ ګڼه، ۱۳۹۹ هجري، مخونه ۳۱-۵.
- سلطاني، عبدالظاهر، په ایران کې سني: فرصتونه او ننگونې (پیرانشهر: ارس خپرونې)، لومړۍ ګڼه، ۱۳۹۵ هجري لمريز، مخونه ۵۳-۵۱.
- هوشمند، احسان، کتاب.
- خواجه، نصرالله، د جماعت غورځنګ: په جنوب ختیځ ایران کې دعوت او تبلیغ، د ماسټرۍ تیزس، علامه طباطبایي پوهنتون، تهران، ۱۳۹۱ هجري لمريز.
- فریش، الف نور: په لویدیځ پاپوا (ایران) کې د تبلیغي جماعت راتګ او خپریدل
- ian Jaya)، اندونیزیا، 2010S. Ranjaratnam School of International Studies Singapore, (لاسرسی: 18 نومبر 2024 <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-2024.pdf> 191pubs/WP.

¹⁷ - ادريس پير صاحب د ايران پوهنتون پروفیسور او فعال، د جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح) غړی

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-قاسمي، محمد طيب، ژباړه عبدالرحيم سالارزي، د تبليغي جماعت او اصلاح اصلاح، (خراسان رضوي، تورېت جام: شيخ الاسلام احمد جام مطبعه)، ۱۳۹۵ هـ.ش.

-جهان طاغوت، حسين، د تبليغي جماعت په غورځنگ کې سياسي پديده، د بسېچ ستراتيژيکو مطالعاتو مجله، ۱۷ کال، پرله پسې ۶۳، ۱۳۹۳ هـ.ش. طريقې او حل لارې، www.Islahweb.com

-انبارمو، منصور، ۱۳۹۹، په ايران کې د سلفيانو د پوهې تيوري: يوه قضيه مطالعه: د سني مذهبي ډلو د طريقې مطالعه، د اسلام او ايران د تاريخ علمي ژورنال، الزهرا پوهنتون، درېم کال، گڼه ۴۷، گڼه ۱۳۷، مخونه ۱۹۸-۱۷۳.

www.Maktabquran.blogfa.com

-شريعتي مازناني، سارا او سمن ابراهيم زاده، مكتب القرآن؛ مومنانې د "ملت" په ياد کې: په ايران کې د کردانو يوه قضيه مطالعه، د ايران کلتوري څيړنيز ژورنال، ۱۳۹۶، ۱۰ (۳)، مخونه ۹۹-۷۹.

-زندي، امير، محمد رحيم زندي، مهدي احمديان او حسين موسوي. ۱۴۰۱. د ملي امنيت په لورولو کې د مذهبي اقليتونو د نفوذ لپاره راتلونکي سناريوگانې: د سنيانو يوه قضيه مطالعه، په اسلامي نړۍ کې د اساسي او تطبيقي مطالعاتو ژورنال، څلورم کال، ۱۴ گڼه.

-نصره اصفهاني، علي رضا او احمد کوهي اصفهاني، د اووم پراختيايي پروگرام لپاره د ايران لپاره د لويو نړيوالو رجحاناتو او راتلونکي رجحاناتو تحليل، د اسلامي مشورتي مجلس څيړنيز مرکز، ۱۴۰۱ هجري.

-سياسي، اقتصادي، ټولنيز، ټيکنالوژيکي، چاپيريالي، حقوقي.

-حافظيان، محمد حسين، په منځني ختيځ کې ايران: د سيمې راتلونکي رجحانات، د مرکزي يوريشيا مطالعات، دوهم کال، ۱۳۸۸ هجري.

-ويبسټر، آر. کې. فرانک، د اسماعيل قديمي لخوا ژباړل شوی، د معلوماتو ټولنې تيوري، (تهران، قصيده سارا، ۱۳۸۳)، دوهم چاپ، مخ. ۳۰۴.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-خان محمدي، کریم، په نړیوال افق کې د مذهبونو راتلونکې، ۱۳۸۶ هجري، ژمنه شوې انتظار وپاڼه، www.Entizar.ir پایه، علي، په عصري نړۍ کې د مذهب راتلونکې، مذهبي فکر درې میاشتې، شیراز پوهنتون، ۱۳۸۵ هجري، گڼه ۱۹، مخونه ۱-۲۴.

-حاتمي، محمد رضا، قادري عمي، او عشي عمي، ۱۳۹۵ هجري، د حوالې ډلو په ساحه کې د دریم نسل د چلندونو د پراختیا مطالعه، ۱۳۹۵ هجري، په اسلامي نړۍ کې سیاسي څیړنه، مخونه ۲۵-۴۲.

-شکري، عظیم، او نور، په تعلیمي او مذهبي حوالې ډلو کې د نسلونو ترمنځ بدلونونو ټولنیزه مطالعه او تحلیل: د کرمانشاه یوه قضیه مطالعه. د ټولنیز-کلتوري ستراتیژۍ درې میاشتې، ۱۳۹۹ هجري، لسم کال، ۳۷ گڼه، مخونه ۳۳-۶۲.

-هزار جريبي، جعفر، اورضا صفاري شالي، ۱۳۹۵ هجري، د زده کونکو په منځ کې د حوالې ډلو کې د بدلونونو د لاملونو مطالعه، د اسلامي پوهنتون کلتور درې میاشتې، ۱۳۹۵ هجري، مخونه ۱۷-۴۴.

-فراستخواه، مقصود، "په ایران کې مذهبي سناریوګانې په آینده کې" (په راتلونکي کې په ایران کې څلور مذهبي سناریوګانې)، د ایران فردا مجله، گڼه ۱۳، ۱۳۹۴ هجري، مخونه ۶۶-۶۹.

-مصالي، مهدي، د ایران د سنت خلکو یوه تشریحي اتلس: د ایران د سنت خلکو جغرافیه او فرقه ایز تاریخ (تهران، امریکایي خپرندویه اداره، ۱۴۰۱)، مخونه ۱۱۸-۱۱۹.

- په ايران کې د سني مذهب تاريخ او واقعيت:

- دا د هيڅ څيړونکي يا کتونکي لپاره پته نه ده چې ايران، يا هغه څه چې پخوا د فارس په نوم پېژندل کيدل، د اسماعيل اول تر راتگ پورې د سني فرقې پيروي کوله، چې ځان يې د اووم امام موسی الکاظم لمسی اعلان کړ. اسماعيل اول، دصفويانو، په ۹۰۶ هجري (۱۵۰۰ ميلادي کال) کې د شيعه امامي دولت لومړنی حکومت تاسيس کړ.

- د خميني انقلاب د صفويانو د دولت له تاسيس وروسته د فارس د دولت په تاريخ کې دوهم مهم بدلون گڼل کيږي. سنيان د خميني په انقلاب کې شريکان وو او د شاه په نسکورولو کې يې ونډه درلوده. دوی د شيخ احمد مفتي زاده په مشرۍ د سني شورا لخوا رهبري کيدل. په هرصورت، د انقلاب له برياليتوب وروسته، خميني دوی رد کړل، له خپلو حقونو څخه يې محروم کړل، او مفتي زاده يې زنداني کړ. دا د خميني په وړاندې د سنيانو د سخت غبرگون لامل شو. د سني ځوانانو د راټولولو لپاره يو سازمان جوړ شو. دا سازمان په دوامداره توگه پراختيا وموندله، نږدې ۲۱۰۰۰ غړو ته ورسيد. دا پراخ شو ترڅو ټولې سني کرد، ترکمن، عرب، فارسي او بلوچ سيمې پکې شاملې شي، تر هغه چې دا د سني ځوانانو سازمان د ټولو سنيانو لپاره ريښتيني سياسي، ټولنيز او فکري مشرتابه مقام شو، د خميني د پلان غندنه يې وکړه چې دوی يې له پامه وغورځول. نن ورځ، په ايران کې سني نفوس د ټول ايران د نفوس شاوخوا ۲۸٪ استازيتوب کوي، او دا سلنه په دوامداره توگه مخ په زياتيدوده، تردې چې دا مسله د ايراني اکاډميکولپاره د انديښنې سرچينه گرځيدلې ده. د المصطفی نړيوال پوهنتون د اکاډميک بورډ يو مهم غړی، ډاکټر ناصر رفيعي، د "فاطميه او د دعوت فرصتونه" تر سرليک لاندې د يوې غونډې په پرانيسته کې وويل چې په ايران کې سني نفوس په چټکۍ سره مخ په زياتيدو دی، پداسې حال کې چې شيعه نفوس کميږي. هغه اشاره وکړه چې د سني لومړني ښوونځي زده کوونکو شمير په ايران کې د ټولوزده کونکو ۵۰٪ سره مساوي دی، پدې معنی چې د دوی شمير د شيعه گانو سره مساوي شوی دی.

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

آيت الله مكارم شيرازي (يو له مشهورو شيعه عالمانو او په قم کې د شيعه مدرسي يوه مشهورو استادانو څخه) په ايران کې د سنيانو د زياتوالي په اړه خبرداري ورکړې و، او په عامه توګه يې د "امام سجاد نړيوال کنفرانس" کې خپله ژوره اندېښنه څرګنده کړه.

-په ايران کې سنيان تقريبا يوه بشپړه حلقه جوړوي چې د ايران د ټولو ګاونډيو سره د پولو په اوږدو کې غځېږي، پداسې حال کې چې شيعه ګان په مرکز کې متمرکز دي. ډير يې په وروستيو کلونو کې سني مذهب ته اړولي دي. د دې سيمو شمال ته، د کردانو سيمه د ايران په لويديځه پوله عراق سره پيل کېږي. ډير يې د دې سيمو شافعيان دي، که څه هم ځينې يې افراطي شيعه ګان دي. د ايران د شمالي پولې سره د ترکيې سره،

-د سني ترکمنانو ډله شتون لري. نور شمال ته، د اذربايجان او سمندري ساحل سره په پوله کې، د توليش په نوم يوه سني قبيله شتون لري. د تهران شمال ته، د سمندريه اوږدو کې، د شيعه ګانو سيمه شتون لري. په هرصورت، په شمال ختيځ کې، چې د ترکمن صحرا په نوم ياديږي، سني حنفي ترکمنان شتون لري. په جنوب کې، د ايران په ختيځو سيمو کې، اصلي خراسانيان شتون لري، چې سني حنفي ترکمن دي. نور جنوب ته، د پاکستان پولې ته، د سني بلوچ قبيلې شتون لري. په دې توګه، د سنيانو حلقه، چې د ايران د نفوس ۲۸٪ جوړوي، د مرکزي شيعه سيمو شاوخوا ګرځي، کوم چې د سني جيبونو پرته نه دي، لکه شيراز سيمه، يا هغه شيعه ډلې چې سني مذهب ته بدل شوي دي، په شمول د اصفهان يوه ډله. د ايران حکومت په ايران کې د سنيانو په وړاندې د ظلم پراخه کمپاينونه پرمخ وړي، پشمول د عالمانو او واعظانو له منځه وړل، د بې ځايه کيدو او ميشتيدو پاليسۍ، د سياسي او اداري پوستونو څخه يې محرومول، او د شيعه اکثريت سيمو کې د جوماتونو، مرکزونو او ښوونځيو جوړولو څخه د سنيانو مخنيوی. د مثال په توګه، نږدې يو مليون سنيان په تهران کې ژوند کوي، مګر دوی يو جومات يا مرکز نلري چې پکې لمونځ وکړي يا راټول شي. په هرصورت، د عيسويانو او يهوديانو لپاره کليساګانې او د زرتشتيانو لپاره معبدونه شتون لري.

د يادونې وړ ده چې د ايران رژيم د شيعه فرقې څخه د سياسي پوښتنې په توګه کار اخلي، او دا پراخه فرصت ورکوي چې په ايران کې او بهر کې د شيعه ګانو د مشهور ملاتړ ترلاسه کولو لپاره کار وکړي. د پيغمبرد کورنۍ د هغو غړو لپاره چې په فرقه ايزو جګړو کې شهيدان شوي وو، د دوی مبالغه شوې مينه د نورو سره د دوی

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

د مینې څخه ډیره ده. هدف دا دی چې خلک وهڅوي او د دوی احساسات د خالص سیاسي موخو لپاره وکاروي.¹⁸

- شاه اسماعیل صفوی چې کله قدرت ترلاسه کړ خپله مور یې سني او حنفي مذهب ورته وپیل: یا شیعه دین قبول کړه یا هم مرګ ته ځان برابر کړه هغې د شیعه مذهب قبلولو څخه انکار وکړ پدې سره یې په شهادت ورسوله .

- په مشهد کې دامام رضا زیارت ته یې زیاته توجه وکړه چې بالاخره یې د خلکو څخه وغوښتل چې د مکې مکرمې په عوض خلک د حج لپاره باید مشهد ته راشي .¹⁹

---

18 - مسلم ویپ پاڼه / یحیی صهیب د اکتوبر په ۲، ۲۰۱۵ .

19 -عالم آرای شاه اسماعیل، چاپ ۱۳۸۴، مخونه ۳۴۶-۳۴۷

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

په ايران کې ځينې ناروا او حرام کارونه :

پدې سفر کې مې ځينې دا سې څيزونه وليدل چې صريحا ناروا او حرام دي:

1- دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول: دغه پدې باندې ناروا او حرام دی چې دحرم حدود د الله جل جلاله لخوا ټاکل شوی لکه څنگه چې رسول صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک حدیث شریف کې د مکی او مدنی حرم حدود داسې ښولي دي :

دلومړي ځل لپاره د مکی مکرمې حدود ابراهیم علیه السلام د الله جل جلاله په امر او وحی سره ټاکلي دي ، امام نووی رحمت الله علیه وایي : امام ازرقی رحمت الله علیه او نورو امامانو پخپلو اسانیدو سره ذکر کړي دي چې : ابراهیم علیه السلام ښودلي دي او نښې یې پرې لگولې دي او جبریل علیه السلام دغه ځایونه ابراهیم علیه السلام ته ښودلي وه بیا یې زموږ خور نبي محمد صلی الله علیه وسلم ته امر وکړ چې دغه نښې تازه کړي بیا د اکابر عمر رضی الله عنه وکړ بیا عثمان رضی الله عنه د اکابر وکړ بیا معاویه رضی الله عنه تر دې دمه دا نښې واضحې دي ولله الحمد ، امام ازرقی رحمت الله په آخر دخپل کتاب مکه کې ويلي دي : دحرم شریف هغه نښې او حدود چې دثنيه نومی ځای په سرمخی خواته شته هغه حرم دی او کومې نښې چې شاوخوا ته یې دي هغه حل دی یعنې دحرم د باندې دي ...

دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم تمیم بن اسد الخزاعی رضی الله عنه د حرم شریف د حدودو د بیا نوی کیدو په خاطر ولیږه چې حضرت ابراهیم علیه السلام دغه نښې ایښې وې او ده ته حضرت جبریل علیه السلام ورښودلې وې .

فقهای کرامو مکه مکرمه او چاپېره یې حرام بللی دی ځکه چې دا حرمت الله جل جلاله په قرآن کریم کې بیان کړی دی فرمایي : **أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ**

يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ 67 20

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

ژباړه : "آيا هغوی نه دي لېدلي چې موږ هغوی ته یو امن حرم ورکړی دی، حال دا چې خلک د هغوی له شاوخوا څخه نیول کېږي (تېستول کېږي، وژل کېږي)؟ نو ایا دوی په باطل ایمان راوړي او د الله نعمت نه مني (کفر پرې کوي)؟"

امام قرطبي رحمت الله عليه وایي : ددوی لپاره یې حرم دامن خای وگرځاوه چې د دېښمن د حملې او اسیر کیدو څخه وژغورل شول .

-رسول الله صلى الله عليه و سلم حديث شريف دی چې فرمايي : : عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما قال قال الرسول صلى الله عليه وسلم {إنّ هذا البلد حرّمه الله تعالى يوم خلق السّماوات والأرض} أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .²¹

ژباړه : د غه سیمه (مکه مکرمه) د خدای تعالی له خوا په هغه ورځ مقدسه شوی کله چې الله جل جلاله اسمانونه او ځمکه پیدا کړل.

-وقوله صلى الله عليه وسلم: {إنّ الله حرّم مکه فلم تحلّ لأحد قبلي ولا تحلّ لأحد بعدي، وإنّما أحلّ لي - ساعة من نهار، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة} . متفق عليه .²²

ژباړه : " رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي : بېشکه دا ښار (مکه) الله هغه ورځ حرامه کړی ده چې اسمانونه او ځمکه یې پیدا کړل، نو دا د الله په حرمت سره تر قیامته حرامه ده. ما نه مخکې هېچا ته پکې جنگ روا نه و، او تر ما وروسته به هم هېچا ته روا نه وي. ما ته هم دا یوازې د ورځې یوه شېبه روا شوه، بیا هم دا د الله په حرمت سره تر قیامته حرامه ده."

-امام زکشی رحمت الله عليه ددې په حکمت کې ډیر وجوهات ذکر کړي دي له دې څخه : په ثابت شوو احکامو باندې التزام ، دهغو برکاتو ظاهريدل چې دغه حرم ته ځانگړی شوی دي .

د مکې د حرم اندازه :

²¹ - أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .

²² - صحيح البخاري , كتاب الحج، باب فضل مكة وبيانها رقم الحديث 1353 : صحيح مسلم: كتاب الحج، باب تحريم مكة وصيدها وخلاها وشجرها ولقطتها إلا لمنشد رقم الحديث: 1833

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-دمدینې منورې له لوري: د تنعیم څخه درې میله اندازه ، د مالکي مذهب په کتابونو کې 4 یا 5 میله مسافه ده ، اوس د عائشې رضی الله عنها په جومات یادیري چې د کعبې شریفې او تنعیم ترمنځ مسافه حرم دی او تنعیم حل دی .

-دیمن له لوري 7 میله دی.

-د جدې له لوري 10 میله د حدیبی تر آخره پورې .

-د جعراني له لوري 9 میله د عبدالله بن خالد تر شعب پورې .

-د عراق له لوري 7 میله دی په مالکي کتابونو کې 8 میله دی .

-د طائف له لوري د عرفات دنمرې د نیمائی څخه 7 میله دی.

2- د حجاب نشتوالی: دا چې ایران اسلامي جمهوریت یادیري ، خو حجاب یو واجب او لازمي امر دی

۱- د حجاب نشتوالی د اسلام په مبارک دین کې ډیرې بدې پایلې لري ، په اسلام کې حجاب د ښځې د عفت او پاکۍ نښه ده. قرآن کریم او نبوي سنت ښځوته د خپل بدن ساتنه او سترگو پټولو توصیه کوي.

-د حجاب نشتوالی د ځینو اسلامي مفسرینو او علماء له نظره د الله امر نه اطاعت کول گڼل کېږي

-ممکنه ده چې د حجاب نه مراعات کول لویه گناه ده .

۲- اجتماعي او اخلاقي اړخ :-

- حجاب د ښځود شخصیت او وقار نښه گڼل کېږي ، او د ټولنې په کچه د عزت او درناوي سبب کېږي.

- د حجاب نشتوالی ځینې وخت د ناوړه نظرونو ، بد فهمیو او احتمالي نا امنیو لامل کېدای شي.

- په ځینې کلتورونو او ټولنو کې د اخلاقي بحران یا بې احتیاطۍ ښکارندوي هم گڼل کېږي.

۳- رواني او فکري اغېزې:

-د حجاب درلودل ډېرې ښځې ته د اعتماد او ځان ساتنې احساس ورکوي.-

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-دحجاب نشتوالی کېدای شي ځينې وخت د ځان په اړه د فشار، اضطراب يا د ټولنيز قضاوت سره مخامخ کړي. .

-البته:

-ځينې (آزاد خياله) ښځې حجاب د خپل شخصي انتخاب او خپلواکۍ نښه گڼي، اود حجاب په اړه پرېکړه د دوی د عقيدې او احساساتو پورې تړلې بولي.

- او ځينې نورې (سکولر انې) بيا حجاب د تخلف او وروسته والي نښه هم بولي .

-د حجاب حکم د قرآن کریم په رڼا کې :

الله جل جلاله فرمایلي دي : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّزَوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ .²³

ژباړه: ای نبی! خپلو مېرمنو، لورنو او د مؤمنانو ښځو ته وو ایه، چې خپل چادري (جلابیب) پر ځان راکش کړي؛ دا ډېره مناسبه ده چې وپېژندل شي (چې باحیا دي) او آزار ور ونه رسېږي.

تفسیر: -جلابیب: اوږده چادري ده چې ټول بدن پوښي

-دا آیت د دې لپاره نازل شو چې ښځې وپېژندل شي چې پاکدامنه دي، او څوک یې ونه رېږوي

الله وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا .²⁴

ژباړه: او مؤمنو ښځو ته وو ایه، چې خپل نظرونه ټیټ کړي او خپل عفت وساتي، او خپل زینت (ښکلا) ښکاره نه کړي، پرته له هغې چې طبیعي ښکاره وي .

-تفسیر(ابن کثیر، قرطبي)

-زینت د بدن ښکلي برخې دي، لکه ویښتان، غاړه، لاسونه، اونور؛ ښودل یې د فتني سبب دی -

²³ - سورت الاحزاب آیت ۵۹ .

²⁴ - سورت النور آیت ۳۱ .

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-د حجاب په اړه احادیث :

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلی دی المرأة عورة، فإذا خرجت استشرفها الشيطان.²⁵

ژباړه: ښځه پرده ده (سترده) ، کله چې له کوره ووځي، شیطان هغې ته گوري (یعنې د فتني سبب گرځي).

مطلب دا چې : دلته د ښځې سترته اشاره شوې، او دا چې بیرون وتل یې که حجاب ونه لري د فتني باعث گرځي،

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : صنفان من أهل النار لم أرهما بعد: ... ونساء كاسيات عاريات، مائلات مميلات، رؤوسهن كأسنمة البخت المائلة، لا يدخلن الجنة ولا يجدن ريحها وإن ريحها ليوجد من مسيرة كذا وكذا.²⁶

-ژباړه: د دوزخ دوه ډلې دي چې ما لا نه دي لیدلي: ... او ښځې چې کالي اغوندي، خوداسې ښکاري (لکه) لوڅې چې وي، (بدن ښکاره کوي)، میلان لري او نور هم ور اړوي (بد اخلاقي وي)، د دوی سروونه به د اوبنۍ د کوهان په څېروي (یعنې ویښتان یې لوڅ کړي وي یا یې لوړ تړلي وي)، دوی به جنت ته نه ننوځي او د جنت بوی به ورته نه رسېږي، او بېشکه د جنت خوشبويي له ډېرې ډېرې فاصلې نه احساسېږي.

-یادونه :

د "کذا وكذا" معنی دا ده چې د جنت بوی له ډېرو اوږدو فاصلونو (مثلاً له پنځوس یا سل کلومتره) څخه احساسېږي، خورسول الله ﷺ دا اندازه په مشخص ډول نه ده ذکر کړې، بلکې په مهم ډول یې فرمایلي، چې مطلب یې لویه او لرې فاصله ده.

دا جمله د دې لپاره راغلې چې دا گناهکاران به دومره محروم وي چې حتی د جنت بوی به هم نه شي احساسولی، سره له دې چې د جنت بوی له ډېره لرې ځایه تر مشام رسېږي.

د دین له نظره د حجاب دنشتوالي بدې پایلې:

²⁵ - رواه الترمذي (1173)، وقال: حسن صحيح .

²⁶ - رواه مسلم (2128).

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- د الله د امر مخالفت دی ځکه چې حجاب فرض دی؛ نشتوالی یې د معصیت لامل دی .
- د حجاب په نشتوالي فتنه خپرېږي او حجاب د ټولنې د عفت ساتنه کوي .
- د حجاب نشتوالی د عزت کمښت دی ، ټي حجاب به ښځه د بدو نظرونو هدف ګرځي.
- د حجب نشتوالی د عذاب، او وعید لامل کیږي "کاسیات عاریات" ته د جنت نه ننوتو خبرداری ورکړل شوی .

مهم یادښت :

اسلامي تعليمات حجاب ته د عفت، وقار او د ټولنیز امن د ساتنې په نظر ګوري، نه د ښځې بندګۍ په نظر. حجاب د کرامت ساتنه ده، نه محرومیت .

د حجاب په اړه د معاصرو اسلامي شخصیتونو نظرونه :

شیخ عبدالعزیز بن باز (رحمه الله)-د سعودي عربستان پخوانی لوی مفتي :

شیخ ابن باز حجاب فرض ګڼلی دی او ویلي یې دي چې ښځې باید د خپلې شرعي اړتیا له مخې حجاب وساتي، ځکه چې حجاب د ښځې د عزت او د ټولنې د پاکوالي ساتنه کوي .

حجاب په هره بالغه مسلمانې ښځه فرض دی، او د دین له ضرورتو څخه دی، نه شي کېدای پرېښودل شي.

شیخ محمد صالح المنجد-مشهور عالم او مفتي :

-د حجاب نشتوالی د دیني فساد او د ټولنیزو ستونزو لامل ګرځي. حجاب د ښځې د شخصیت محافظت کوي .²⁷

-مسلمانې ښځې ته حکم شوی چې شرعي حجاب ولري، ځکه دا هغه د فتنې او خطرونو څخه ساتي

²⁷ -الموقع الرسمي للشيخ محمد صالح المنجد .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- شيخ يوسف القرضاوي:

د معاصر اسلامي فقيه او مفکر مشهور عالم قول :

حجاب يوازې د سترگو پټول نه دي، بلکې ټول بدن بايد د نامحرمو سترگو څخه پټ وي، پرته له هغه څه چې طبيعت يې ښيي .

حجاب هغه شرعي جامه ده چې مسلمانې ښځې له نورو جلا کوي او په ټولنه کې يې عزت ساتي.²⁸

-علامه محمد بن صالح العثيمين (رحمه الله):

يو له لويو سعودي علماء څخه دی وایي :

-حجاب فرض دی، او د ښځې لپاره د ديني اطاعت او د الله د رضا د ترلاسه کولو وسيله ده .

-هغه څوک چې خپله سر او هغه برخې نه پټوي چې پټول يې لازم دي، نو په خپل ځان او دين يې حق نه دی ادا کړی²⁹

-شيخ محمد ناصر الدين الألباني (رحمه الله)، چې يو له مشهورو معاصرو محدثينو څخه و، د حجاب

په اړه :

شيخ الألباني رحمه الله حجاب فرض گڼي، او دا د ښځې د بدن پوره پوښښ لازمي گڼي. خويو مهم بحث چې د هغه نظريه ځانگړې کوي، دا دی :

هغه د مخ پټول (نقاب) فرض نه، بلکې مستحب يې گڼي .³⁰

-د هغه څرگند نظر (لنډ اقتباس) :

28 - برنامج "الحجاب بين الدين والتقاليد" على قناة الجزيرة، .

29 - رسالة الحجاب" التي نشرها مركز الشيخ محمد بن صالح العثيمين.

al-amen.com

30 - حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة ص 49-ليکوال: ** شيخ محمد ناصر الدين الألباني طبعه: دار المعارف، بيروت.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-فإن ستر الوجه والكفين ليس فرضاً، وإنما هو من الفضائل والمكرمات التي يستحب للمرأة أن تتحلّى بها، وليس من الواجبات التي يَأثم تاركها.

-ژباړه :

د مخ او لاسونو پټول فرض نه دي، بلکې له هغو فضیلتونو او ښایستونو څخه دي چې ښځې ته مناسبه " ده چې ځان پرې ښکلې کړي؛ خو دا له واجباتو نه دي چې پرېښودونکي به پرې گناهگار شي

-مهم ټکي د شیخ الألباني له نظره :

-د بدن پوښ فرض دی (بدن، ویښتان، غاړه، او نور)

-د مخ او لاسونو پټول مستحب دی، نه فرض.

-د حجاب ترک کول او د بدن د حجاب پرېښودل گناه ده؛ خود مخ ناپټي گناه نه کښي.

- د دلیلونه د قرآني آیتونو او صحیح احادیثو پر اساس خپل نظر ثابتوي.

یادونه:-

-د الألباني رحمه الله نظریه دې موضوع کې له ځینو نورو علماوو (لکه ابن باز او ابن عثیمین) سره توپیر لري، ځکه هغوی د مخ پټول هم فرض گڼي، خو الألباني رحمه الله د شریعت له متونو مستند استدلال کوي چې نقاب مستحب دی، نه واجب .

-د مخ پټولو د اختلاف تفصیل:

د ښځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شریعت په رڼا کې مختلف فقهي نظرونه شتون لري، چې د قرآن کریم، نبوي احادیثو، صحابه کرامو اقوالو او د معاصرو علماوو د فتوو پر اساس استنباط شوي دي ³¹.

-د قرآن کریم لارښوونې : الله جل جلاله فرمایي :

31 - کلیمه • نیت .

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلې حالت

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا »³²

پښتو ژباړه: اې نبي! خپلو مېرمنو، لورنو او د مؤمنانو ښځو ته ووايه چې خپل جلابابونه (لوی څادرونه) پر ځان راکش کړي؛ دا کار تر دې غوره دی چې وپېژندل شي (چې پاک لمنې دي) نونه به ځورول کېږي، او بېشکه الله ډېر بښونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر لنډیز (له تفسیر ابن کثیر او تفسیر قرطبي څخه)

- جلابیبه: دا جمع ده د "جلباب" چې مطلب یې لوی څادردی چې ښځه پرې خپل ټول بدن پوښي، حتی مخ او سینه هم.

- يُدْنِينَ: مطلب دا چې هغه څادرونه دې راکښ کړي (یعنې پر بدن دې راچاپېره کړي) څو بدن پټ شي.

- يُعْرَفْنَ فَلا يُؤْذَيْنَ: یعنې دا لباس به سبب شي چې خلک وپېژني چې دا پاک لمنې مؤمنې ښځې دي، نو څوک به دوی نه ځوروي، نه به پرې بد نظر اچوي.

- دا آیت د ښځو د حجاب او ټول بدن د پټوالي د مشروعیت (بلکې وجوب) لپاره یو بنسټیز دلیل ګڼل کېږي.

- استنباط د علماوو له نظره:

- امام ابن کثیر وایي چې دا آیت د دې لپاره نازل شو چې مؤمنې ښځې د جاهلیت له ډول ډول اذیتونو خوندي وساتل شي، او هغوی ته امر وشو چې د خپلو بدنونو او زینتونو څخه پرده وکړي.

- علامه ابن تیمیه، امام قرطبي، او ابن عباس رضی الله عنه فرمایي: د جلاباب هدف دا دی چې ښځې باید خپل مخونه هم پټ کړي.

- د ځینو حنفي علماوو له نظره مخ ښکاره پرېښودل روا دي، خو که د فتې وېره وي نو بیا مخ پټول واجب دي.

³² - الاحزاب ۵۹ آیت .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

دغه آيت د بنځود سترو لو لپاره د جلباب يا لوی څادر د اغوستلو امر کوي، چې د عفت او عزت ساتنې لپاره اړين گڼل شوی دی .

د مخ پټولو په اړه د علماوو نظرونه :

-د مخ پټولو په اړه د علماوو ترمنځ دوه اصلي نظرونه شتون لري

د مخ پټول فرض گڼل: ځينې علماوو لکه امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل او د هغوی پيروانو د مخ پټول فرض گڼلې دي .

د مخ پټول مستحب گڼل: ځينې نور علماوو لکه امام ابو حنيفه او د هغوی پيروانو د مخ پټول مستحب - گڼلې دي، خود فتې د وېرو په صورت کې يې پټول فرض گڼلې دي

د دې اختلاف اصلي لامل د "إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا" (مگر هغه څه چې څرگنديږي) په تعبير کې توپير دی

-نړيواله تجربه :

په ځينو هېوادونو کې د مخ پټولو په اړه محدوديتونه وضع شوي دي :

-هالنډ: په ۲۰۱۹ کال کې په عمومي ودانيو کې د مخ پټولو محدوديت ولگول شو، چې د حجاب، سږي خولۍ او نورو مخ پټوونکو توکو په اړه وه .³³

-افغانستان: د اسلامي امارت د بيا واکمنېدو سره، د بنځود مخ پټولو حکم عملي شو، چې په ټلويزيوني خپرونو کې د بنځينه وياندويانو لپاره ماسک اغوستل اړين شول³⁴

دغه اقدامات د بشري حقونو سازمانونو او نړيوالو ټولنو له لوري د بنځود حقونو د محدودولو په توگه وبلل شول (که سړی واقعيته ته څير شي نو دغه ټولنې د اسلام په ضد او غير مسلمانو په خدمت کې دي)³⁵.

³³ - bbc.com .

³⁴ - tolonews.com .

³⁵ - tolonews.co]] .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

-پايله :

د ښځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شريعت په رڼا کې مختلف نظرونه شتون لري، چې د علماوو د تعبيراتو او د فقهي د مذهبونو پراساس استنباط شوي دي. په دې اړه د قرآن کریم آيتونه او نبوي احاديثو د ښځو د سترلپاره لارښوونې کوي، خود مخ پټولو په اړه د فرضيت يا مستحبيت په اړه اختلاف موجود دی.³⁶

۳- مؤقته نکاح :

په ايران کې دخورا بدو او ناوړو عادتونو څخه يوه هم متعه يا مؤقته نکاح ده چې په شيعه مذهب کې جواز لري پدې سره يې ايراني ټولنه ککړه کړې ، ټول هوټلونه پدې مصيبت کې ښکيل دي ، دهوټلونو کارکوونکي د هلکانو په خير ښکاري چې دا په اصل کې زنا ده او ددې څخه ښايي ډير کم خلک په امن کې پاتې شوي وي ، والله المستعان وعليه التکلان ، مؤقته نکاح چې په فارسي کې ورته متعه ويل کېږي، نکاح المتعه، يا :مؤقته نکاح د اهل سنت فقهاوو له نظره حرام (ناجايزه) گڼل کېږي.

-د اهل سنت نظر:

نکاح متعه -د اهل سنت جمهور (څلور واړه مذاهب: حنفي، مالکي، شافعي، حنبلي) پردې اتفاق لري چې متعه نکاح منسوخه او حرامه ده .

-د حرمت دلايل يې په لاندې ډول دي :

قرآن کریم دلايل :

-د موقتي نکاح (متعه) پر حرمت د قرآن کریم دليل-

-د اهل سنتو علماو پر دې متفق دي چې متعه (موقتي نکاح) حرامه ده،

قوله تعالى "وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ" ³⁷

[36 - [7wasiweb.com][kalemaatpa.net] ,

[37 - (سورة المؤمنون: 5-6).

دمشهد سفر او د سنیا نو غم خپلې حالت

-ژباړه: او هغه کسان چې خپلې شرمگاوي (له ناروا اړیکو) ساتي، پرته له خپلو مېرمنو او هغه ښځو نه چې د دوی په ملکیت کې وي، نو په دوی باندې ملامتي نشته .

-استدلال: په دې آیت کې یواځې دوی لارې د جنسي اړیکې لپاره روا ښودل شوې دي.

1- دايمي نکاح (ازدواج) .

2- د ملک الیمین ښځې (وینزه).

..نو موقتي نکاح یا متعه پدې دواړو کې نه راځي، اوله همدې امله ناروا بلل شوې ده .

د رسول الله ﷺ د مبارکو احادیثو څخه--:

علي بن أبي طالب رضي الله عنه :

قَالَ: إن النبي ﷺ نهى عن المتعة وعن لحوم الحمر الأهلية يوم خيبر.³⁸

-د عمر بن الخطاب رضي الله عنه موقف:

-حضرت عمر رضي الله عنه پر منبر وويل:-

متعتان كانتا على عهد رسول الله ﷺ، وأنا أنهى عنهما وأعاقب عليهما: متعة النساء، ومتعة الحج .³⁹

-علماء کرام و اياي چې عمر بن الخطاب د متعې تحریم نه دی اختراع کړی، بلکې دا هغه څه دی چې رسول الله ﷺ حرام کړي وه، او عمر رضي الله عنه یې اعلان کړی و، ځکه چې خلکو بیا هم پرې عمل کاوه .

- د متعې نکاح فقهي حکم:

1- په حنفي مذهب کې متعه حرامه ده .

2- په مالکي مذهب کې متعه حرامه ده.

³⁸ - (صحيح البخاري، رقم: 4216

³⁹ - (مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254)

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

3- په شافعی مذهب کې متعه حرامه ده .

4- په حنبلي مذهب کې متعه حرامه ده .

- ټول اهل سنت علماء پدې اتفاق لري چې دمتعې نکاح حرامه ده، او که څوک دانکاح وکړي، زنا بلل کېږي، او شرعي نکاح نه ده.⁴⁰

نتیجه :

- متعه نکاح منسوخه، مردوده او حرامه ده .

- دا د اسلامي اخلاقو، د ښځو کرامت، او د نکاح د دایمي تړون سره مخالف ګڼل کېږي.

- متعه په اسلامي فقهي نظام کې د زنا سره ورته عمل بلل کېږي که د اسلامي اصولو مطابق نه وي-

- په ایران کې د مؤقتي نکاح (چې په فارسي کې ورته صیغه ویل کېږي) د ځینو ټولنیزو، اخلاقي او حقوقي ستونزو سبب شوې ده. که څه هم د اهل تشیع له نظره دا نکاح مشروع ده، خو په ټولنه کې یې زیاتې منفي اغیزې مشاهده کېږي .

په ایران کې د مؤقتي نکاح منفي اغیزې:

- د ښځو د حقوقو تر پښو لاندې کول :

- مؤقتي نکاح د ښځو لپاره د "یک بار مصرف" په څېر ګڼل کېږي، چې هغوی ته د انسانیت او کرامت له مخې زیان رسوي. د دې ډول اړیکو په پایله کې ښځې د جنسي اړیکو لپاره د وسیلې په توګه کارول کېږي، پرته له دې چې د اوږدمهاله اړیکو او د کورنۍ جوړولو حق ولري. ډېرې ښځې د صیغې په نکاح کې له قانوني او مالي ملاتړ څخه محرومې پاتې کېږي .

40 - صحيح مسلم، باب نکاح المتعة - حديث: 1406 صحيح البخاري، حديث: 4216 سنن النسائي، كتاب النکاح ، موطأ مالك، باب النهي عن نکاح المتعة، مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254 ، تفسير ابن كثير (النساء: 24) ، تفسير القرطبي (النساء: 24)، الفتاوى الهندية (الحنفيه) ، المدونة الكبرى (المالكية) المجموع للنووي (الشافعية) المغني لابن قدامة (الحنابلة) .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-د بشري حقونو فعالين، او ځيني اکادميک شخصيتونه په ايران کې د صيغې پراخوالی د ښځو د شخصيت او کرامت خلاف بولي ..

-دوی وايي چې صيغه ښځه په "جنسي توکي" بدله کړې، چې يو ځل کارېږي او بيا پرېښودل کېږي. اکثر وخت دا نکاح گاني نه ثبتېږي، نو ښځې له ميراث، نفقې يا طلاق وروسته د حقوقو دعوا نشي کولای. ځوانان زياتره د تلپاتې کورنۍ د بنسټ پر ځای، موقتي اړيکې غوره کوي.⁴¹

-د ټولنيز باورونو او اخلاقو زوال:

په ايران کې د موقتي نکاح د دود پراختيا د اسلامي اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو سره په ټکر کې ده. دا ډول اړيکې د کورنۍ جوړولو اصلي ارزښتونو ته زيان رسوي او د ټولنيزو باورونو د زوال سبب کېږي.

-د ماشومانو د حقوقو ستونزې:

په موقتي نکاح کې د ماشومانو د حقوقو په اړه ستونزې راپورته کېږي، ځکه چې دا اړيکې د اوږدمهاله او ثابتې کورنۍ جوړولو لپاره نه دي، چې په پايله کې ماشومانو ته د پلار او مور له خوا د ملاتړ او پالنې کافي فرصت نه ورکوي.

-په موقتي نکاح کې زېږېدلي ماشومان که ثبت نه شي، له هويت او مشروعيت محروم پاتې کېږي.

پلار اکثر وخت له مسؤليت نه تېښتي، او ماشوم يتيم يا بې نام پاتې کېږي.

-په ځينو ښارونو کې د صيغې له امله غير رسمي صيغه خوانې يا د موقتي نکاح لپاره مرکزونه رامنځته شوي چې د فحشا سره ورته والی لري.

ځيني شتمن کسان يا روحانيون د دې نکاح له لارې له بې وزله يا يتيمو ښځو ناوړه استفاده کوي.⁴²

⁴¹ - archive.taand.net

⁴² - د شيعه گانو مهمې مراجع: قانون مدنی ايران**، ماده 1075، تفسير الميزان**، علامه طباطبايي، تفسير النساء: 24 رپورټونه د صيغې د ټولنيزو اغيزو په اړه 3BBC Persian, IranWire, Radio Zamaneh. ** کتاب "ازدواج موقت" از آيت الله مکارم شيرازی مطالعه جامعه شناسی ازدواج موقت در ايران**، د ايران د علومو اکادميک ژورنالونه

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

په اسلام کې اختلاط، یعنې د غیر محرم نارینه او ښځې فزیکي، پوهنیز او تفریحي کډه شتون:

۱. - تعریف او ګډ عملي چاپیریال (Context):

- اختلاط: هغه حالت ته وایي چې نارینه او ښځې، پرته له محرم په اړیکو، ګډ فضا (ښوونځی، دفتر، پارک) کې سره یوځای شي .

- د جاهلیت او لومړني اسلامي دورې حکایتونه ښیي چې په اسلام کې دغه وضعیت بدل شوی د اخترانو، عبادتونو او تجارتي فضا کې اصول راغلل چې اختلاط یې محدود کړو .

۲. د قرآن کریم او نبوي احادیثو بنسټیز دلایل:

- د ښځو تبرج او ظاهر کېدو پر ضد حکمونه لکه: الله جل جلاله فرمائي:

وَلَا تَبْرُجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى .

دغه حکم له اختلاط سره تړاو لري او ښیي چې ښځې باید په نامحرمه فضا کې حاضرې نه شي.

- حدیثونه:

- پیغمبر ﷺ ځانګړې لارښوونې لرلې، لکه د ښځو او نارینه وو لپاره په جوماتونو کې د جلا دروازو جوړول او په کوڅو کې د هغوی تفکیک.

۳- فقهی نظرونه او قانون:

- ټولې څلورګوني فقهی مذاهب (حنفي، شافعي، مالکي، حنبلي) او حتی د مجازاتو اسلامی قانون، -اختلاط غیر محرم- په ټولنه کې د وحشي نامشروع اعمالو په کتار کې راځي، ویره او شرم د ځان د حفاظت لپاره لازمي ګڼي .

- د مجازاتو اسلامی قانون یې هم د "زنا څخه لږ کمو" رو ابطو څارندويي کوي او په اختلاط کې شمول جرم ګڼي چې مجازات کیدای شي .

- د اسلام حقوق او مقاصد:

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

خپړنه شوی چې اختلاط د ناوړه اغیزو، اخلاقي سقوط، کورنۍ نظام ته زیان او تربیتي فساد لامل ګرځي .
-د اسلامي فقهي مقاصد همدا دي چې عفاف، شرافت، او سلامتیا وساتي ،هم په فردي او هم ټولنیز ژوند کې.

۵- د عصري بحث مینځپانګه :

-معاصر اسلامي لیکوالان لکه د افغانستان محب الله حازم د اختلاط په اړه لیکلي چې دا پدیده د فشار، اقتصادي اړتیا او ناسم برداشتونو له امله معمول شوې .

-د مطبوعاتو د رول لپاره خپرنې ښيي چې انتقالي شرایط او عصري قوانین کولی شي د احتیاط او اندازو ساتلو لپاره بیا کتنې ته ضرورت ولري.

پایله او سپارښتنې :

1 .د اسلام بنسټیز اصول قرآن کریم، سنت او فقه اختلاط محدودوي او هدف یې د ټولنې اخلاقي سلامتۍ ساتل دي .

2 .د اسلامي فقهي او قانوني دریځ له متوازنو تدابیرو څخه واده، تعلیم، عبادت او تجارت ته د جلا کولو اړتیا لري .

3 .معنوي اقتصادي ساتنې چې د عفاف، آرامښت او کورنۍ پالنې لپاره ضروري دي .

4 .عصري بدلونونه باید د اسلامي حدود، اړتیاوو او مقاصدو د ساتنې په چوکاټ کې تجدید شي.⁴³

43-

-حازم، محب الله او نذري، عبدالعزيز IJRAH... The Negative Consequences of Gender Mixing... ۲۰۲۳ [5]

-اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴ [4]

-اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸ [1]

- Islam and gender segregation (Wikipedia) [7]

-آسیب شناسی اشتغال زنان [3] Manaviyat.ir ...

۴- لمانځه ته توجه نه کول :

-لمونځ د اسلام په مبارک دین کې ټینګ او اساسي اهمیت لري ، ځکه چې دا د اسلام د مبارک دین رکن دي که څوک قصداً دېته توجه ونه کړي د اسلام د مبارک دین څخه وځي او که د سستی له امله وي او انکار ترې و نکړي ، نو دا د دین له نظره جدي ستونزې او عواقب لري.

۱- لمانځه ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره ستونزې:

-لمونځ د دین اساس دی: رسول الله ﷺ وفرمایل: عن جابر بن عبد الله (رضی الله عنه) عن النبی صلی الله علیه وسلم قال : «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكَفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»⁴⁴

عن بُريده بن الحُصیب الاسلمي عن النبی صلی الله علیه وسلم قال :

«الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.»⁴⁵

د پیغمبر اکرم ﷺ په اصلي روایت کې (مسلم ۸۲)، واضحه ده چې د لمونځ ترک کولوله کبله انسان د کفر ته نږدې کیږي .

د سنن ترمذی حدیث کې هم دا څرګند اشاره شوې ده چې د مسلمان او کفار ترمنځ یوازینی توپیر لمونځ - دی .

-د قرآن کریم په څو آیتونو کې د لمونځ اهمیت ډېر جدي یاد شوی:

قال : إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ .⁴⁶

ژباړه : لمونځ مسلمان له بدو او منکره کارونو منع کوي .

44 - صحیح مسلم، کتاب «العقائد» یا «ایمان»، حدیث شمېره ۸۲

45 -- صحیح الترمذی، حدیث شمېره *۲۶۲۱

46 - سورة العنکبوت، آیت 45

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- د لمونځ پرېښودل د اسلام له رکنونو بې پروايي گڼل کېږي او دا د بندگۍ څخه ستره غفلت دی.
- د علماوو په فتواوو کې که څوک لمونځ قصداً او مسلسل پرېږدي، نو کفر ته نږدې کېږي.
- نو لمونځ د مسلمانانو يو مهم مذهبي عبادت دی چې د ورځي پنځه وخته ادا کېږي. لمونځ د اسلام په مبارک دين کې د ايمان ستنه گڼل کېږي او د مسلمانانو د ژوند د روحاني بنسټ جوړوي.
- معاصرو عالمانو او مفتيانو نظرونه :
- شيخ ابن باز (رحمه الله):
- د لمونځ ترک کول د کفر نښه ده او څوک چې لمونځ نه کوي، هغه بايد د اسلام لارې ته راگرځول شي.
- شيخ ابن عثيمين (رحمه الله):
- روژه د اسلام رکن دی، که قصداً ونه نيول شي، بيا يې توبې ته اړتيا شته.
- نو: لمونځ او روژه د هر مسلمان لپاره فرض دي، او د دې عباداتو له پرېښودلو جدي ستونزې پيدا کېږي. د قصدي ترک کولو څخه يې بايد کلک ډډه وشي، که څوک يې پرېږدي، نو د توبې او استغفار لپاره يې بايد سمدستي هڅه وکړي .
- د لمانځه ارزښت :
- لمونځ د مسلمانانو د ورځني ژوند نظم او ترتيب ښيي .
- لمونځ د الله تعالی سره مستقيمه اړيکه جوړوي .
- لمونځ د گناهونو څخه د توبې کولو لار ده .
- لمونځ مسلمانان د خپل نفس کنټرول او د خداي رضا ته ژمنوي-
- د لمانځه شرايط :
- پاکوالي (وضو) .

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلې حالت

-مخ د کعبې خوا ته کول .

-د لمانځه د وخت پابندي .

-د لمانځه نیت کول .

-د لمانځه اوقات مراعاتول .

-د لمانځه ډولونه :

-فرض لمونځ: لکه پنځه وخته لمونځ (فجر، ظهر، عصر، مغرب، عشاء) .

-نفل لمونځ: اضافي لمونځ چې د فرضو څخه وروسته او مخکې ادا کېږي .

-سنت لمونځ: هغه لمونځ چې پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) کولو خو فرض نه دی .

۵- روژې (صوم) ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره دروې د ترک کول بدی او ستونزې:

- روژه د اسلام پنځم رکن دی، ترک یې لوی گناه ده.

الله جل جلاله فرمایي: وَكُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ .⁴⁷

-ابوهريره رضی الله عنه ویلي رسول الله ﷺ وفرمايل: من لم يصم رمضان متعمداً من غير عذر فلا صلاه له

48 .

-يعني: چې څوک روژه په قصد او پرته له کوم عذر څخه ونه نيسي، د هغه لمونځ هم نه قبلېږي . امام

:احمد بن حنبل په خپل مسند کې روایت کړی،

-روژه د اسلام دوهم ستر عبادت دی چې د رمضان په میاشت کې ترسره کېږي. روژه د ورځې له لمرختو

څخه تر لمر لوېدو پورې د خوراک، څښاک او جنسي اړیکو څخه ځان ساتل دي .

47 - سورة البقرة، آیت 183 .

48 -- ص: ۳۸۶ - جلد: ۲ - مسند الإمام أحمد

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلې حالت

-د روژې اهمیت:

-تقوا او ځان کنټرول ته وده ورکوي .

-د الله تعالی د قربت لامل ګرځي .

-د غریبو او بېوزلو سره د همدردۍ احساس رامنځته کوي .

-د نفس د اصلاح لپاره زمینه برابروي .

-د روژې شرایط:

-بالغ او عاقل اوسېدل .

-د روژې توان لرل (روژه نیول مکلفیت دی خو بې وسه کس مستثنی دی) .

-د رمضان میاشت وي .

-د روژې افطاري او سحر:

-روژه د لمر لوېدو سره پوره کیږي (افطار) .

-سحر د روژې د پیل وخت دی چې تر لمر ختمو مخکې وي .⁴⁹

- ،سورة طه، آیت 14،سورة النساء، آیت 103،سورة البقرة 2:183-187 قرآن مجید/ چې د لمانځه او روژې احکام په 49 لکه: islamweb.net، islamqa.info کې بیان شوي ، لکه:

منبع	مؤلف	حکم	جلد ، صفحه ، حدیث نمبر
صحیح البخاري	امام بخاری	روژه	حدیث نمبر 1891 — تقریباً په 4 ټوک، صفحه 147
صحیح البخاري	امام بخاری	لمونځ	حدیث نمبر 520، 528، 529 په 1 ټوک، صفحې 320-330
صحیح مسلم	امام مسلم	روژه	حدیث 1135 (روژه) — ټوک 3، صفحه 120-125
صحیح مسلم	امام مسلم	لمونځ	حدیث 259 (لمونځ) — ټوک 1، صفحه 45-50
الفقه الاسلامي وأدلته	الزحيلي	روژه	جلد 1، صفحات 370 تر 420
الفقه الاسلامي وأدلته	وهبه الزحيلي	لمونځ	جلد 1، صفحات 90 تر 140

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

۶- د ايران د حکومت لخوا د سنيانو جوماتونو ته بې توجهۍ:

- ايران يو شيعه اکثريتي هيواد دی چې حکومت يې د شيعه ديني مذهب پر اساس جوړ شوی. په دې هيواد کې سني مسلمانان اقليت گڼل کېږي چې په ځانگړي ډول په سيستان او بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، او نورو سيمو کې ژوند کوي. د سنيانو د جوماتونو د ودانولو، ساتنې، او د مذهبي فعاليتونو په برخه کې د ايران د حکومت لخوا بې توجهۍ او محدوديتونه په ښکاره ډول ليدل شوي.

د سني جوماتونو د وضعيت او بې توجهۍ نښې:

- د سنيانو د جوماتونو د ودانولو لپاره رسمي اجازې نه ورکول کېږي.
- د ځينو سني جوماتونو ودانۍ تړل کېږي يا يې فعاليت محدود شوی.
- په سيستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو زياتره ودانۍ تخریب شوې يا د حکومت لخوا کنټرول شوې دي.

- د سني علماوو او مذهبي مشرانو فعاليتونه محدود شوي او ځينې يې نيول شوي دي.
- د سنيانو لپاره مذهبي زده کړې او فرهنگي پروگرامونه په رسمي توگه ملاتړ يې نه کېږي.

- مثالونه او پېښې:

- په ۲۰۱۸ کال کې، په زاهدان ښار کې د سني جوماتونو ځينې ودانۍ تړل شوې.
- په کردستان کې ځينې سني جوماتونه د حکومت لخوا کنټرول شوي او د مذهبي مراسمو لپاره محدود شوي دي.

اول جلد ، صفحات 20 تر 70	لمونځ او روژه	سید سابق	فقه السنه
ټوک 1، صفحات 430 تر 480	روژه	ابن قدامه	المغنی
ټوک 1، صفحات 300 تر 360	لمونځ	ابن قدامه	المغنی

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- په سيستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو په اړه د نړيوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه ورکړي چې حکومت يې پر فعاليتونو بنديزونه لگولي.

- د نړيوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه او نيوکې:

- د هيومن رايتس واچ (HRW) راپورونه:

HRW په خپل راپور کې ويلي چې ايران د سني اقليت د مذهبي حقونو په برخه کې د بې عدالتيو او محدوديتونو لامل شوی.⁵⁰

- د ملگرو ملتونو مذهبي ازادي راپورونه:

- د ملگرو ملتونو د بشري حقونو شورا په راپورونو کې د ايران د حکومت لخوا د مذهبي ازادي د محدودولو موضوع راپور شوې ده.

- پايله او وړانديزونه:

- ايران بايد د خپلو ټولو اتباعو مذهبي حقونه په مساوي توگه رعايت کړي، د سنيانو جوماتونو د انولو او فعاليتونو ته اجازه ورکړي.

- نړيوالې ټولنې او د بشري حقونو سازمانونه بايد په دې اړه څارنه زياته کړي.

- د سنيانو مذهبي مشران بايد د خپلو عبادتونو لپاره ازادانه فعاليتونه ولري.

- د سني جوماتونو جوړولو محدوديتونه:

- په ايران کې د سني مسلمانانو لپاره په لويو ښارونو کې د جوماتونو جوړول منع دي. په تېرو کلونو کې، د سني جوماتونو جوړولو لپاره غوښتنې رد شوي او ځينې موجود جوماتونه هم تخریب شوي دي.

- د سني جوماتونو تخریب:

⁵⁰ - Human Rights Watch - Iran](https://www.hrw.org/middle-east/n/africa/iran)).

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

- په ۲۰۱۵ کال کې، د تهران په پوناک سيمه کې دسنيانو جومات تخریب شو. د دې عمل پرور اندې د سني مشرانو او ټولنې غبرگونونه راپورته شول .

- په تهران کې ۳۰۰ کلیساگانې شته خودسنيانو لپاره یو جومات هم نشته ترڅو د جمعې لمونځ په کې اداء کړي .⁵¹

په ایران کې د سني مسلمانانو پر ضد محدودیتونه او جوماتونو ویجاړېدل یو جدي بشري حقونو اندېښنې راپارولي دي. لاندې د څو پېښو لنډ معلومات دي.

۱- د بم په ښار کې د سني جومات ویجاړول:

- د کرمان ولایت بم ښار کې د سني مسلمانانو وروستی جومات امنیتي ځواکونو ویجاړ کړ، چې د محلي حقونو د یوې ډلې (Haalvsh) له خوا یې ویډیو خپره شوې ده. په راپور کې راغلي، چې دا یو ساده سرای و، نوموړو خلکو ته یې اجازه ورکړل شوې نه چې مسجد جوړ کړي .

۲. د تهران د پُنک استوګنې د سني جومات ویجاړول :

- په تهران کې، په پُنک سيمه کې چې یو جومات د سنيانو د لمانځه لپاره کارول کیده ، د ۲۰۱۵ کال د جولای په ۲۹ امنیتي او ښاروالۍ ځواکونو له پولیسو سره ګډه عملیات ترسره کړل او یوه برخه یې ویجاړه کړه .

۳. په مشهد کې د شیخ محمد فیض د مسجد ویجاړول :

- تاریخي شالید او ویجاړول :

- د دغه مسجد د جوړېدو مهال دقیق تاریخ معلوم نه دی، خو په مشهد کې د سني مسلمانانو له پاره یو له مهمو مذهبي ځایونه وو .

- حکومت په ۱۹۹۳ زکال کې دا جومات نړاوه، چې وايي د اسلامي انقلاب د ساتونکو ځواکونو د مشرۍ لاندې ترسره شوی وو .

51 - فیسوک رشید رشید .

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- په راغلوراپورونو کې ويل شوي دي ويجاړېدل د ايران له روحاني مشر آيت الله خامنه اي شخصي امر په توگه ترسره شوی وه، چې د حکومت لخوا يې مخنيوي په نوم وويل شول .

- يادگارونو څخه دا ويجاړنه وروسته له هغې وشوه چې حکومت د هند د بمبي بابرې مسجد د ويجاړېدلو په اړه د احتجاجونو سره مخ شو، او د مشهد د شيخ فيض مسجد ويجاړول يې د سني ځايونو د فشار نمونه وگڼله .

- همدارنگه، له گاونډي ودانۍ سره تړلي کوربه خانه او د قرآن حفظ مرکز هم له منځه يوړل شول

د مشهد شيخ فيض سني مسجد په ۱۹۹۳ کال کې د ايران د امنيتي ځواکونو په امر ويجاړ شو، چې دا پيښه د سني اقليت پر وړاندې د مذهبي آزار او حقوقي محدوديتونو يوه مهمه نمونه ده.

- په ۱۹۹۴ کې د مشهد ښار د شيخ محمد فيض سني مسجد د بريد لاندې راغی، د پوليسو او امنيتي ځواکونو له خوا په شپه کې له خاورو سره يو ځای کړای شو. کله چې دا تاريخي او روحاني ځای ويجاړ شو، بيا د پارک په توگه بدل شو.⁵²

52 - دلته هغه معتبر منابع دي چې د مشهد ښار د *شيخ محمد فيض سني جومات* د ويجاړولو په اړه معلومات وړاندې کوي،

1. * ويکيپېډيا (Wikipedia):*

د شيخ فيض جومات پېژندنه او د ويجاړېدو تاريخي معلومات.

سرچينه: en.wikipedia.org/wiki/Sheikh_Fayz_Mosque

2. * DBpedia:

يوه علمي معلوماتي پاڼه چې د جومات جزيات او ويجاړېدو کال (۱۹۹۳) بيانوي.

سرچينه: dbpedia.org/page/Sheikh_Fayz_Mosque

3. * Diyaruna خبری ويبپاڼه:

د ايران د سني مسلمانانو د جوماتونو د بندېدو او ويجاړېدو راپورونه.

سرچينه: diyaruna.com

4. * (Al-Mashareq المشرق):*

د سني اقليت پر وړاندې د ايران د فشار په اړه راپورونه وړاندې کوي.

سرچينه: almashareq.com

5. * - Medium د کاوه طاهري مقالې:

دا ليکوال راپور ورکړی چې د ايران د حکومت له خوا تر ۲۴ زيات سني جوماتونه او مدرسي تړل شوي دي.

سرچينه: medium.com/@TaheriKaveh

6. * En-Academic:

د ويکيپېډيا يوه غونډې پاڼه، چې د جومات د ويجاړېدو تفصيلات وړاندې کوي.

سرچينه: en-academic.com/dic.nsf/enwiki/5134704

7. * Iran Human Rights Documentation Center:

د سني مسلمانانو پر وړاندې د ايران د فشارونو مستند راپورونه خپروي.

سرچينه: iranhrdc.org

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

۴. د ايران شهر، سيستان او بلوچستان، د سني مسجدو بنسټونو تخریب :

-د ۲۰۲۱ کال جنوري کې د ايران شهر ښار د يوجومات بنسټ هم تخریب شو، سره له دې چې رسمي جواز يې درلود. سيمه ايزو فعالينو وويل چې دا د سني اقليت په وړاندې د فشار يوه برخه ده د بلوچستان (زاهدان، راسک) په جوماتونو بريدونه .

-د سني جوماتونو پر وړاندې بنديزونه :

-په ۲۰۱۳ کال کې، د تهران په ساديگي سيمه کې د سني مسلمانانو د عيد قربان لمونځ منع شو. د بشري حقونو سازمان (HRW) د دې عمل په اړه اندېښنې څرگندې کړې.

-د سني مذهبي مشران او د هغوی فعاليتونه .

- سني مذهبي مشران، لکه مولانا عبدالحميد، د حکومت له لوري د سني مسلمانانو پر وړاندې د بې عدالتيو په اړه څرگندونې کړې دي. هغه د سني جوماتونو د تخریب او د مذهبي فعاليتونو پر وړاندې د محدوديتونو په اړه اندېښنې څرگندې کړې دي .

-د سني مسلمانانو د مذهبي ازادۍ پر وړاندې خنډونه :

-د بشري حقونو سازمان (HRW) -په خپلوراپورونو کې ويلي چې د سني مسلمانانو مذهبي ازادي په ايران کې محدوده شوې ده. د جوماتونو بندول، د عبادتونو پر وړاندې بنديزونه او د مذهبي مشرانو نيول د دې محدوديتونو ځينې بېلگې دي.⁵³

-په سني مذهبي مشر مولانا عبدالحميد محدوديتونه :

مولانا عبدالحميد د ايران د سني مسلمانانو يو مشهوره عالم دی چې د حکومت له خوا يې د مذهبي فعاليتونو د محدودولو راپورونه دي⁵⁴ .

---

⁵³ -Amnesty] restrictions-religious-freedom-sunni-muslims-
International][<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/10/iran-BBC-Persian>](<https://www.bbc.com/persian/iran-36413045>) -⁵⁴

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلې حالت

پايله :

الحمد لله والصلاة والسلام على نبينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحابه ومن تبعهم الى يوم الدين .

وبعد : سفر د انسان د فکر پراخولو، نوو کلتورونو، ژبو او خلکو سره د آشنایي لپاره مهم دی. دا د ذهني ارامتیا، تجربو ترلاسه کولو او د ژوند لید پراخولو وسیله ده. سربېره پردې، سفر د تعلیم، تفریح او روحي ودې یوه غوره لاره ده.

دا چې زما سفر هم د ایران مشهد خواته دغه ټکي مې په ذهن کې ښه راغلل تاسو گرانو دوستانو ته یې وړ اندې کوم :

-دمشهد د ښار جغرافیه، تاریخي شالید، تفریحي ځایونه، د امام رضا د حرم تاریخ، نقشه، صحنونه او رو اقونه بیانوي. له دې وروسته، د شیعه مذهبي عقایدو، بنسټ ایښودونکو شخصیتونو، فکري ریښو، او د صفوي دولت له لوري د دولتي مذهب جوړېدو ته اشاره کوي. همداراز، د سني مسلمانانو پر حال، تاریخ، او په ایران کې مذهبي محدودیتونو تمرکز لري، او پایله یې د دیني همغږۍ او متقابل درناوي ارزښت ته اشاره کوي.

دا لاندې ماخذونه د ایران د سني مسلمانانو پر جوماتونو د فشار، ویجاړولو او بندېدو راپورونه تاییدوي.

1. *اسلامي افقونه (Islamic Horizons)
- موضوع: د ایران په ښار کې د سني لمانځي ځای ویجاړول
- وېبپاڼه: islamichorizons.net
  2. *ایران انټرنیشنل (Iran International)
- موضوع: د ایران امنیتي ځواکونو د سني مذهبي ځایونو بندول
- وېبپاڼه: www.iranintl.com
  3. *ایران د بشري حقونو د اسنادو مرکز (Iran Human Rights Documentation Center – IHRDC)
- موضوع: د تهران، مشهد او نورو سیمو کې د سني جوماتونو ویجاړېدل
- وېبپاڼه: www.iranhrdc.org
  4. *کردپا نیوز (Kurdpa News)
- موضوع: د سني مسلمانانو د جوماتونو ویجاړولو په غبرگون د نړیوالو سازمانونو غندنه
- وېبپاڼه: www.kurdpa.net
  5. * – IFMAT د ایران د مذهبي اقلیتونو څارنه
- موضوع: د بلوچستان د سني جوماتونو بنسټونه تخریب شوي
- وېبپاڼه: www.ifmat.org
  6. * – IranWire ایران وایر
- موضوع: په زاهدان او راسک کې د سني جوماتونو چاپې او نیونې
- وېبپاڼه: www.iranwire.com
- دا ماخذونه د نړیوالو حقونو، رسنیو او څارونکو بنسټونو له لوري خپاره شوي او د سني مسلمانانو د دیني آزادۍ محدودیتونه څرگندوي.

دمشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

- د ايران د مذهبي تاريخ، په ځانگړي ډول د سني مسلمانانو ستونزې، ته اشاره کوي. چې:
- ايران نږدې نهه پېړۍ سني پاتې شوی و، خوشاه اسماعيل صفوي د قزلباش ځواکونو په مرسته، د شيعه مذهب د خپرولو په موخه په مختلفو ښارونو کې د سنيانو پر ضد سخت قتل عامونه وکړل؛ په شمول د بغداد، اهواز، باکو، شکی او نورو سيمو کې.
- د اهل سنتو مشران، قبرونه او ديني شخصيتونه توهين او ويجاړ شول.
- نن ورځ، سره له دې چې په تهران کې نږدې يو ميليون سنيان ژوند کوي، دوی د لمونځ يا راټولېدو لپاره رسمي جومات نه لري، خو نورو دينونو ته مذهبي ځايونه ورکړل شوي.
- په پای کې، ليکنه د ديني همغږۍ، درناوي او متقابل تفاهم ارزښت ته اشاره کوي، تر څو اسلامي امت يووالی وساتي.
- دغه ليکنه د ايران د مذهبي بدلونونو، د صفوي دولت له خوا د سني مسلمانانو د خپلو، او نن ورځ د سني اقليت د وضعيت په اړه بحث. همداراز، د امام رضا حرم ته اشاره، د سني مذهب ستونزې، مي يادي. کړې دي .

والسلام

محمد بشير مدني

مصادرو او منابعو فهرست

- قرآن كريم .

كتابونه او علي آثار :

1. R.J. Abisaab – *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, I.B. Tauris, 2004.

○ فصل ۲) "State and Shi'ism" ص: 45-78

2. Onur Yıldız – *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023 – [Dergipark.org.tr]

3. ابن الاثير – *الكامل في التاريخ*، عز الدين أبي الحسن علي بن محمد بن أبي الكرابن الاثير العنوان: الكامل في التاريخ، الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت الطبعة الثانية، ١٣٨٧ هـ / ١٩٦٧ م.

4. وهبه الزحيلي – *تاريخ الدول الإسلامية*،

○ همداراز: *الفقه الاسلامي وأدلته*، طبع (٢) بيروت لبنان .

5. رسول جعفریان

○ *تاريخ تشيع در ايران*، جلد ١، ص ٢٢١-٢٨٠

○ مقاله "صفويه"، *دائرة المعارف بزرگ اسلامی*، جلد ٩

6. Dwight M. Donaldson – *The Shi'ite Religion*, 1933

7، فقه السنة المؤلف: سيد سابق (ت ١٤٢٠ هـ) الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت – لبنان الطبعة: الثالثة، ١٣٩٧ هـ - ١٩٧٧ م

8- الزحيلي، وهبه – *الفقه الاسلامي وأدلته* . بيروت لبنان .

8- آلباني، محمد ناصر الدين – *حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة*، دار المعارف، بيروت،

اسلامي منابع (، حديث، فقه) :

1. صحيح البخاري المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي تحقيق: جماعة من العلماء الطبعة: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية،

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلى حالت

- ببولاق مصر، ١٣١١ هـ، بأمر السلطان عبد الحميد الثاني ثم صَوَّرَهَا بعنايته: د. محمد زهير الناصر، وطبعها الطبعة الأولى ١٤٢٢ هـ لدى دار طوق النجاة - بيروت..
2. صحيح مسلم الكتاب: صحيح مسلم، المؤلف: أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (٢٠٦ - ٢٦١ هـ المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: مطبعة عيسى البابي الحلبي وشركاه، القاهرة> ثم صورته دار إحياء التراث العربي ببيروت، وغيرها)
3. عام النشر: ١٣٧٤ هـ - ١٩٥٥ م
4. سنن الترمذي - سنن الترمذي المؤلف: الإمام محمد بن عيسى الترمذي (توفي ٢٧٠ هـ) بيروت لبنان، طبعة محققة (تحقيق أحمد محمد شاكر): الأربعة مجلدات، ٢٠٠٨ م، ٢٠٨٠.

فقهى كتب او تفسيرونه :

- تفسير القرآن العظيم، المؤلف: عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ٧٧٤ هـ) وضع حواشيه وعلق عليه: محمد حسين شمس الدين الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان الطبعة: الأولى، ١٤١٩ هـ - ١٩٩٨ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .
- تفسير القرطبي الجامع لأحكام القرآن المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش الناشر: دار الكتب المصرية - القاهرة الطبعة: الثانية، ١٣٨٤ هـ - ١٩٦٤ م عدد الأجزاء: ٢٠ جزء (في ١٠ مجلدات) .
- /الفتاوى الهندية (حنفيه) الفتاوى العالمكيرية المعروفة بالفتاوى الهندية المؤلف: جماعة من العلماء برئاسة الشيخ: نظام الدين البرنهابوري البلخي بأمر السلطان: محمد أورنگ زيب عالمكير الطبعة: الثانية، ١٣١٠ هـ الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر (وصورتها دار الفكر بيروت وغيرها) عدد الأجزاء: ٦.
- /المجموع - النووي (شافعية) المجموع شرح المذهب المؤلف: أبو زكريا محي الدين بن شرف النووي (ت ٦٧٦ هـ) باشر تصحيحه: لجنة من العلماء الناشر: (إدارة الطباعة المنيرية، مطبعة التضامن الأخوي) - عام النشر: ١٣٤٤ - ١٣٤٧ هـ عدد الأجزاء: ٩ (أصل النووي فقط) وصورتها: دار الفكر بيروت في ٢٠ مجلدًا: مشتملا على مجموع النووي وتكملة السبكي وتكملة المطيعي .

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-/مدونة الكبرى) مالکيه : الطبقات الكبرى المؤلف: محمد بن سعد بن منيع الهاشمي البصري المعروف بابن سعد دراسة وتحقيق: محمد عبد القادر عطا الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت

الطبعة: الأولى، ١٤١٠ هـ - ١٩٩٠ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .

- المغني لابن قدامة المؤلف: أبو محمد عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة (٥٤١ - ٦٢٠ هـ على مختصر: أبي القاسم عمر بن حسين بن عبد الله بن أحمد الخرقى (المتوفى ٣٣٤ هـ) تحقيق: طه الزيني - ومحمود عبد الوهاب فايد - وعبد القادر عطا [ت ١٤٠٣ هـ] - ومحمود غانم غيث الناشر: مكتبة القاهرة الطبعة: الأولى، (١٣٨٨ هـ = ١٩٦٨ م) - (١٣٨٩ هـ = ١٩٦٩ م) عدد الأجزاء: ١٠ .

-مصنف ابن أبي شيبة - المؤلف: أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة العباسي الكوفي (ت ٢٣٥ هـ

المحقق: سعد بن ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري تقديم: ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري الناشر: دار كنوز إشبيليا للنشر والتوزيع، الرياض - السعدي الطبعة: الأولى، ١٤٣٦ هـ - ٢٠١٥ م عدد الأجزاء: ٢٥ (آخره فهارس) .

—الموطأ المؤلف: مالك بن أنس صححه ورقمه وخرج أحاديثه وعلق عليه: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت - لبنان عام النشر: ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٥ م.

ويب سايته اوزورناليستي سرچيني :

1. (Wikipedia – en.wikipedia.org صفويه، اسلام، حجاب، صيغه، نور موضوعات)

2. BBC Persian / BBC.com

3. ISNA.ir

4. Tolonews.com

5. IranWire, Radio Zamaneh - راپورونه د صيغه او ټولنيز اغېز

6. Muslim websites – islamqa.info, islamweb.net

7. al-amen.com, salameno.com, wasiweb.com, kalemaatpa.net

علمي مقالې اوراپورونه :

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

1. *The Negative Consequences of Gender Mixing... IJRAH* ، ۲۰۲۳
2. *اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی*، ۱۳۹۴
3. *اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفینه*، ۱۳۹۸
4. *آسیب شناسی اشتغال زنان Manaviyat.ir ...*
5. *د ایران د علومو ژورنالونه – د صیغه ټولنیز تحلیل .*
6. *ازدواج موقت – آیت الله مکارم شیرازی .*

راپورونه، خپروني او نورې ليکنې :

- *الجزيره – د طه العاني ليکنه، سپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰*
- *د ایران د ولسمشرۍ ويبپاڼه – خالد محمدي ژباړه، نومبر ۲۵، ۲۰۲۴*
- *ادريس پيرصاحب – د ایران پوهنتون استاد .*
- *برنامه "الحجاب بين الدين والتقاليد – "الجزيره نيت ويب .*
- *رسالة الحجاب – مركز العثيمين .*
- *د جماعت الدعوة والاصلاح فعالين .*

زيارت او سياحت اړوند منابع :

- *فلای تودی – مجله درمورد زیارت امام رضا*
- *ایران هتل آنلاین*
- *kojaro.com*

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library